

DATE NOI PRIVIND NECROPOLELE DIN DOBROGEA ÎN A DOUA EPOCĂ A FIERULUI

M. IRIMIA

Cercetarea arheologică românească din ultimele decenii a adus contribuții esențiale în lămurirea unor probleme de bază ale istoriei vechi a patriei noastre. Printre aspectele cele mai importante, care au beneficiat în mare măsură de rezultatele investigațiilor arheologice pot fi menționate începuturile istoriei și evoluția ulterioară, sub diferite forme de manifestare, a civilizației geto-dacice. În această direcție, informațiile noastre privind populația autohtonă a Dobrogei din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. s-au înmulțit considerabil. Au fost cercetate mai ales necropolele¹, acumulându-se date importante privind tipurile de cimitire și morminte getice, cronologia acestora, ritul și ritualul funerar, frecvența cimitirelor și a mormintelor autohtone în anumite zone ale spațiului dobrogean, pe parcursul Hallstatt-ului târziu și al Latène-ului, până la începutul epocii romane.

Precizăm însă că pentru analiza riturilor și a ritualurilor funerare, datele pe care le avem la dispoziție din studiul necropolelor sînt inegale. Unele cimitire au fost cercetate mai amănunțit, în timp ce altele au fost investigate doar parțial. De asemenea, în numeroase cazuri avem doar rezultatele obținute prin cercetarea unuia sau a câtorva complexe funerare. În unele situații nu există decît materiale arheologice izolate, despre care știm, sau bănuim doar, că provin din morminte. Din punct de vedere cronologic descoperirile funerare autohtone sînt de asemenea inegal repartizate, cele mai multe aparținînd, după cum vom vedea mai jos, celei de-a doua jumătăți a secolului V — secolului IV și începutului secolului III î.e.n. În schimb, descoperirile funerare corespunzătoare secolelor III—I î.e.n. sînt mult mai puține.

¹ Într-un studiu anterior, apărut în *Pontica*, 13, 1980, p. 88—118, ne-am referit la așezările getice din aceeași perioadă.

În ultimii ani s-au semnalat numeroase materiale arheologice provenite din morminte și care au rămas încă inedite. În cele ce urmează vom prezenta câteva observații privind necropolele ori mormintele din perioada corespunzătoare secolelor V—I î.e.n. Deoarece în multe dintre punctele ce vor fi menționate nu s-au întreprins cercetări sistematice, observațiile noastre vor fi în mare măsură limitate și inegale. Vom prezenta, de asemenea, un repertoriu al descoperirilor funerare semnalate în ultimul timp în Dobrogea.

* * *

Descoperirile arheologice de pînă acum ne permit să înregistrăm 59 de localități în care au fost semnalate necropole sau morminte izolate; în unele dintre ele au fost identificate două sau mai multe necropole ori grupuri de morminte negrețești diferite.

Constatăm că un număr important de descoperiri — anume 19 — este situat în apropierea litoralului sau a lacurilor litorale². Cele mai multe sînt concentrate în zona din apropierea coloniilor vest-pontice. Mormintele negrețești de la Histria³ (și Istria-sat⁴), Nuntași⁵, Mihai Viteazu⁶, ca și cele de la Corbu de Jos⁷ sînt grupate în aria de influență a cunoscutei cetăți milesiene. În schimb, cele de la Ceamurlia de Jos⁸, Jurilovca⁹, Enisala¹⁰, chiar și Zebil¹¹ ori Aghighiol¹², situate tot în apropierea litoralului și nu prea departe de Histria, pot fi socotite și ca aparținînd zonei de influență a cetății Argamum; ultimele două ar putea fi integrate, de asemenea, chiar zonei nord-dobrogene, aflată în imediata vecinătate a Dunării.

² 1) Agigea; 2) Agighiol; 3) 23 August; 4) Ceamurlia de Jos; 5) Comana; 6) Constanța; 7) Cumpăna; 8) Enisala; 9) Histria; 10) Jurilovca; 11) Mangalia; 12) Mihai Viteazu; 13) Nazarcea; 14) Neptun; 15) Nuntași; 16) Poarta Albă; 17) Techirghiol-Urluchioi (?); 18) Topraisar; 19) Zebil.

³ P. Alexandrescu, SCIV, 13, 1963, 2, p. 325—334; idem, Histria, II, 1966, p. 273—277.

⁴ Vl. Zirra, Materiale, 9, 1970, p. 213—220.

⁵ A. Rădulescu, SCIV, 12, 1961, p. 387—393.

⁶ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 14.

⁷ M. Bucovăla, M. Irimia, Pontica, 4, 1971, p. 41—56; M. Irimia, Pontica, 8, 1975, p. 95—102.

⁸ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, I, București, 1966, p. 166—168.

⁹ V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 380—381.

¹⁰ G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 63—129; idem, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 147—163; idem, Peuce, 6, 1977, p. 49—57. Pentru cronologia ceramicii grecești, P. Alexandrescu, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 119—120, nr. 28—37.

¹¹ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 18.

¹² D. Berciu, *Arta traco-gețică*, București, 1969, p. 33—76; idem, 50. Bericht der römisch-germanischen Kommission, 1969, p. 209—266.

¹³ Mai sus, nota 3.

După cum se cunoaște, o primă prezență a băștinașilor se observă chiar în necropola tumulară a Histriei¹³. Grupul de morminte indigene reprezintă o mărturie a nivelului ridicat al raporturilor stabilite între Histria și populațiile vecine. Identificarea populațiilor din preajma Histriei, ale cărei vîrfuri erau elenizate încă din secolul VI î.e.n., nu se poate face decît cu un anumit grad de aproximație, deoarece în operele scriitorilor antici deseori nu se precizează și etnicul triburilor aflate în vecinătatea cetății. De cele mai multe ori ei ne transmit doar informații generale privind populațiile care locuiau în acea perioadă ținutul dintre Dunăre și Mare¹⁴. Eșalonarea mormintelor negrecești pe o perioadă îndelungată atestă existența unor legături trainice și de durată cu populația autohtonă. Caracterul local, traco-getic, al acestei populații este probabil, după cum l-ar indica analogiile stabilite pentru unele dintre elementele principale ale complexelor funerare arhaice. S-a constatat că grupurile de movile negrecești, au din punct de vedere al tradițiilor rituale numeroase afinități cu lumea tracilor, iar că din punct de vedere al particularităților ofrandelor — sub forma sacrificiilor sîngeroase, precum și al unor obiecte de inventar — ele ar reflecta o oarecare influență scitică¹⁵. Inventarul funerar în cea mai mare parte grecesc, arată că este vorba de o populație ale cărei vîrfuri erau elenizate; elementele materiale ale civilizației grecești se îmbină cu cele ale culturii spirituale locale, rămasă puternic tradițională. Alte morminte de incinerare pe loc, plane și gropi rituale din secolele II—I î.e.n., în care s-au descoperit fragmente de vase getice împreună cu ceramică grecească, precum și o sabie dacică (*sica*)¹⁶, ca și unele morminte din necropola de la Istria-sat, au fost atribuite de asemenea, cu o anumită rezervă, autohtonilor¹⁷. Deși nu putem preciza pentru fiecare complex funerar măsura în care el este grecesc, getic sau de influență scitică, considerăm că necropolele, ca și așezările amintite cu alt prilej¹⁸ dovedesc existența în vecinătatea Histriei sau a celorlalte colonii a unei populații eterogene, de *mixhellenes*, care va prelua multe elemente specifice civilizației grecești. Prin intermediul ei s-au răspîdit și dezvoltat într-o anumită măsură și relațiile cu geții aflați la o distanță mai mare de orașe, difuzîndu-se atît mărfurile grecești importate, cît și produsele realizate în atelierele proprii ale coloniilor. Cu toate că există indicii pentru a pune nu pe seama grecilor, ci a băștinașilor, mormintele tumulare și plane

¹³ Mențiunile despre prezența indigenilor în interiorul orașelor grecești sînt puține. Unele antroponime apar la Histria încă din secolele V—IV î.e.n. (Al. Suceveanu, St. Cl., 7, 1965, p. 280, nr. 10 și 11). La Histria și Tomis incipțiile păstrează unele urme traco-getice și în epoca romană (I. I. Russu, SCIV, 9, 1958, 1, p. 50—54). Din operele lui Ovidiu reiese cu claritate prezența geților în interiorul Tomisului, deși informațiile sale conțin și unele exagerări (Tristia, V, 2, 67—68; Ex Ponto, IV, 13, 17—29).

¹⁴ P. Alexandrescu, în *Le rayonnement des civilisations grecques et romaine sur les cultures périphériques*, Paris, 1965, p. 406 și urm.; idem, Histria, II, 1966, p. 276—277.

¹⁶ D. M. Pippidi și colaboratori, Materiale, 5, 1959, p. 308—311 și fig. 11.

¹⁷ Supra, nota 4.

¹⁸ M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 67—73.

din categoria amintită de la Histria, totuși, problema atribuirii lor etnice sigure, rămâne încă deschisă.

Materiale arheologice relativ bogate, mai ales grecești, s-au descoperit la Nuntași, Mihai Viteazu și Jurilovca, în primul punct împreună cu fragmente de vase lucrate cu mîna. La Ceamurlia de Jos și Zebil inventarul arheologic este ceva mai sărac.

Mormintele din zona de influență a orașelor Tomis și Callatis, anume cele de la Constanța-Medeea, Constanța-Sud (Fabrica de oxigen)¹⁹, Nazarcea²⁰, Poarta Albă²¹, Agigea²², Cumpăna²³, Comana²⁴, Topraisar²⁵, 23 August²⁶, Techirghiol-Urluchioi^{26a} (?), Neptun²⁷ și din împrejurimile Mangaliei²⁸, plane sau tumulare, conțin, de asemenea, un bogat inventar arheologic grecesc. La Neptun și Topraisar s-au descoperit și vase ceramice lucrate cu mîna din pastă neagră, care par de aspect nord-pontic.

Mormintele de la Topraisar, Mihai Viteazu și Jurilovca, al căror inventar a fost recuperat doar parțial, prezintă, totuși, un caracter aproape „princiar“. La Histria și Topraisar întîlnim practica depunerii

¹⁹ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 6.

²⁰ (=Galeșu); Exp. Bujor, Dacia, NS, 6, 1962, p. 479; pentru datare, vezi amfora de același tip de la Medgidia, mai jos, *Repertoriu*, nr. 13.

²¹ M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 29—33. Precizăm cu acest prilej că materialul arheologic de la Poarta Albă se datează astfel: amforele heracleene nr. 8, 10, p. 31, 33 și pl. 19/3, 2 aparțin după formă tipului I—II (M. Lazarov, *Heraclea*, p. 15 și pl. 1; după ștampila amforele 10, 11, 12, p. 33, aparțin grupei I-a cronologice în clasificarea lui Brashinsky-Vasilenko (încadrarea cronologică a grupei, mai jos, la exemplarul de la Adîncata). Lectura corectă a astinomilor de pe ștampila amforei nr. 5, de tipul Sinope (p. 31, inv. 11472) este [Ἱερίου τοῦ Βασιλίου; aparține grupei a V-a (150—120 î.e.n. după *Grakov*, sau 183—150 î.e.n. după Brashinsky, *Sinope*). Pe rîndul 4 al ștampilei nr. 3 (p. 30, inv. 11471) apare producătorul Μ[υ]χίας. Amforele de la Poarta Albă, luate în totalitate, ar corespunde deci perioadei mai largi cuprinsă între începutul secolului IV—începutul secolului I î.e.n.

²² Ibidem, p. 62—63; M. Irimia, Pontica, 13, p. 71, nota 38; mai jos, *Repertoriu*, nr. 2.

²³ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 7.

²⁴ A. Aricescu, St. Cl., 3, 1962, p. 81; pentru datarea bolului megarian în prima parte a celei de a doua jumătăți a secolului II î.e.n., cf. R. Ocheșeanu, Pontice, 2, 1969, p. 224.

²⁵ M. Irimia, Pontica, 9, 1976, p. 35—56.

²⁶ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 3.

^{26a} O. Tafrafi, A. Arh., 3, 1930, 5—6, p. 56—59; mormînt tumular cu încăpere funerară și cupolă, atribuit sciților. Descrierea confuză și absența inventarului (se menționează doar „cioburi de ceramică greacă și romană“, între care un fragment cu firnis negru, precum și cîteva oase umane) nu ne ajută prea mult la încadrarea cronologică a acestui monument.

²⁷ C. Iconomu, Pontica, 1, 1968, p. 259 și fig. 1; un alt mormînt tot de incinerare, cu un inventar arheologic elenistic relativ bogat, a fost descoperit într-un punct diferit, aflat în apropierea unui grup de tumuli (ibidem, p. 265—267).

²⁸ V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Ed. Științifică, București, 1974, fig. 81, unde așa numitul „mormînt scitic“ este atribuit epocii lui Alexandru cel Mare; O. Tafrafi, A. Arh., 1, 1927, p. 19—20; C. Preda, Dacia, NS, 6, 1962, p. 166 și fig. 7 (pentru mormîntul scitic); p. 166 și fig. 8/1-2 — pentru un mormînt descoperit după anul 1940, dispărut complet; p. 165, pentru mormîntul cu *dromos*; idem, *Callatis*. Ed. Meridiane, București, 1963, p. 38—39.

în morminte a unor animale sacrificate, dar pe care nu o putem atribui numai unei singure populații, întrucît ea este răspîdită la mai multe neamuri în diferite perioade²⁹.

De o importanță aparte este mormîntul tumular cu încăpere funerară de piatră și boltă descoperit în apropierea Mangaliei³⁰. Acesta se adaugă altor trei construcții monumentale de același tip cunoscute de mai multă vreme în zona cuprinsă între Mangalia — 2 Mai³¹. Mormintele în cauză sînt singurele construcții de acest fel din epoca elenistică³² apărute pînă în prezent în Dobrogea. Asemenea morminte se întîlnesc însă în alte regiuni. O construcție funerară rectangulară, fără dromos, datînd însă din secolul I e.n., este cunoscută la Vize³³, în Tracia orientală. În această categorie pot fi inserate și unele morminte de la Varna și Balcic, cu cameră funerară, boltă, iar în primul caz și cu dromos³⁴. Tot pe teritoriul R. P. Bulgaria sînt cunoscute și morminte tumulare cu camere funerară construite din mari blocuri de calcar, dar cu un plan circular³⁵, deosebit de cel al mormintelor de la Mangalia.

Un interes deosebit îl prezintă, după cum s-a arătat³⁶, mormintele din Macedonia cu cameră funerară și boltă, care au și fost denumite de altfel, de „tip macedonean“. Asemenea construcții monumentale, prevăzute, printre altele și cu o cameră funerară rectangulară, acoperită cu boltă, s-au descoperit la Langaza³⁷ și Lakkoma³⁸. Alte morminte s-au cercetat în apropiere de Amphiopolis³⁹. Aceluiași tip de mormînt tumular cu cameră funerară rectangulară, boltită, i se întegrează și cel descoperit recent la Vergina în Macedonia, de o valoare excepțională și care a fost atribuit lui Filip al II-lea⁴⁰.

²⁹ cf. M. Irimia, Pontica, 9, 1976, p. 46—47 și notele nr. 57—60; Em. Moscalu, Thracodacica, 2, 1981, p. 27—29.

³⁰ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 12.

³¹ Supra, nota 28.

³² În perimetrul Mangaliei, zona I.C.I.L., a fost cercetat recent un alt mormînt din blocuri de piatră, cu încăpere funerară rectangulară și boltă, dar care datează din secolul VI e.n. De altfel, pe blocul de piatră aflat deasupra intrării, era cioplită o cruce cu brațele lătite treptat spre capete (informație N. Cheluță-Georgescu). Pe de altă parte atribuirea „scitilor“, implicit perioadei în discuție, a mormîntului (?) cu cameră funerară și cupolă de la Techirghiol-Urlichioi este incertă (mai sus, nota 26 a).

³³ Arif Mansel, *Izvestia-Sofia*, 13, 1939, p. 154—188; idem; A. A., 1941, p. 152.

³⁴ H. și K. Skorpil, *Moghili*, Plovdiv, 1898, cap. II, p. 34—61 și fig. 11, 13; K. Skorpil, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 15, 1912, p. 101—105; O. Tafrafi, *La cité pontique de Dionysopolis*, Paris, 1927, p. 31—36.

³⁵ Ca la Iankovo (Tv. Dremsizova, *Izvestia-Sofia*, 19, 1955, p. 74); Malko Velovo (Iv. Velkov, GNM, 6, 1942, p. 40), Vâlcepol, Mezek (B. Filov, *Izvestia-Sofia*, 11, 1937, p. 1—107), Kazanlık (V. Mikov, *Le tombeau antique près de Kazanlık*, Sofia, 1954) etc. O prezentare unitară a acestor construcții funerară, la Iv. Venedikov, T. Gerasimov, *Trakiiskoto izkustvo*, Sofia, 1973, p. 66 și urm., fig. 36—51 și pl. 80, 82, 83—89.

³⁶ C. Preda, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 168.

³⁷ Th. Macridy, *JDI*, 26, 1911, p. 193—215.

³⁸ Georges Daux, *BCH*, 2, 1961, p. 812—814, fig. 6—7.

³⁹ *Ibidem*, p. 814—820, fig. 8—9.

⁴⁰ Manolis Andronicos, *Regal treasures from a Macedonian tomb*, National Geographic, 154, 1, iulie, 1978, Washington, p. 55 și urm.

Monumente funerare de un tip asemănător celor din Dobrogea s-au descoperit și în nordul Mării Negre la Tyras⁴¹, Olbia⁴² etc., precum și în Anatolia⁴³. Tipul de mormânt cu boltă a fost difuzat după cum am văzut, pe o arie foarte întinsă, iar din punct de vedere cronologic este întâlnit din secolul IV î.e.n. până în secolul II e.n., poate chiar mai târziu⁴⁴. După cum s-a arătat⁴⁵, este posibil ca zona de origine a acestui tip, de unde el s-ar fi răspândit ulterior, să fie Macedonia, ceea ce ar justifica denumirea de „mormânt de tip macedonean“ dată construcțiilor asemănătoare.

Sistemul și tehnica de construcție întâlnite la mormântul în discuție, ca de altfel și la celelalte trei monumente cunoscute de mai multă vreme, sînt grecești, ceea ce ar putea determina atribuirea lor unor conducători ai callatienilor. O serie de date, printre care situarea lor în afara necropolelor din imediata apropiere a orașului, ca și absența acestui tip între mormintele grecești cercetate⁴⁶, se opun unei asemenea atribuirii. Aceste observații ne determină să considerăm mormintele ca aparținînd conducătorilor unei populații diferite de cea grecească. După cum au dovedit-o și cercetările arheologice recente⁴⁷, se constată prezența în zonele învecinate Callatisului în această epocă, a unei populații autohtone relativ numeroase. Din rîndul acesteia s-au ridicat conducători de triburi — „basileii“ — care vor avea o putere economică și politică relativ mare. Aceștia puteau dispune de mijloace materiale care să le permită construirea unor morminte mari și bogate. Grecii erau la fel de interesați de întreținerea unor raporturi de bună vecinătate cu șefii triburilor locale, deoarece fără bunăvoința lor nu puteau avea loc schimburi comerciale regulate și nici nu se asigura protecția politică necesară cetății.

Cu toate acestea, mormintele în discuție nu par, totuși, getice. După cum s-a mai arătat⁴⁸, în zona litorală a Dobrogei, în secolele V—III î.e.n., iar la Comana și în secolul II î.e.n., persistă încă inhumarea, într-o vreme în care în restul regiunii, ca și în întreaga lume geto-dacică se generalizase ritul incinerăției. Desigur, persistența inhumăției în această zonă ar putea fi legată și de unele tradiții mai vechi, hallstat-tiene, cu atît mai mult cu cît mormintele de acest tip apar, într-un număr

⁴¹ Paul Nicorescu, *Ephemeris Dacoromana*, 2, 1924, p. 380.

⁴² B. V. Farmakovski, *IAK*, 13, 1906, p. 7—32.

⁴³ La Karalar; cf. Remi Oguz, *Türk tarih, arkeologya ve etnografya dergisi*, 2, Istanbul, 1934, p. 102—167. În nordul Turciei, la Samsun; cf. Mahmut Akok, *Bulletin*, 48, Ankara, 1948, p. 835—853.

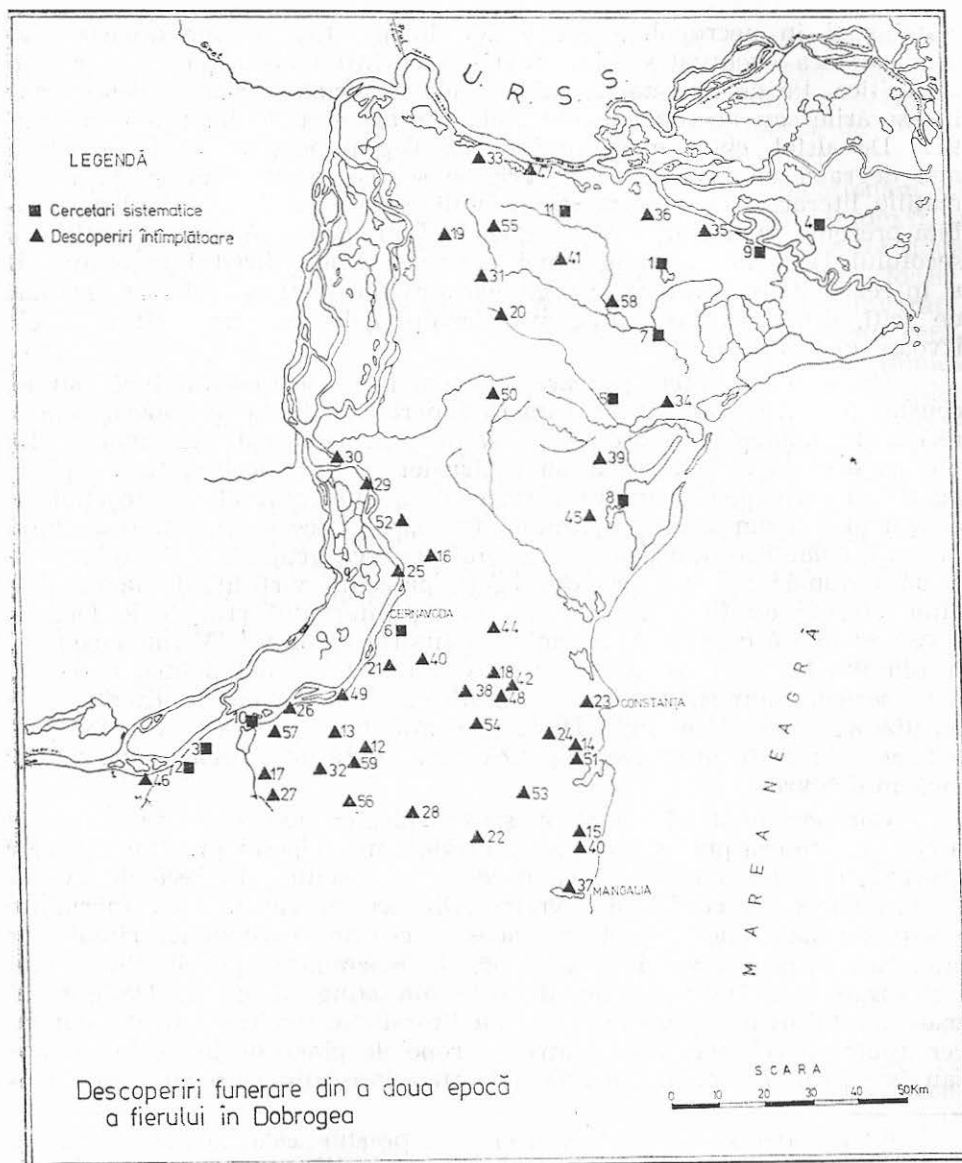
⁴⁴ Supra, nota 32.

⁴⁵ C. Preda, *loc. cit.*

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Cum ar fi cele efectuate în marea așezare fortificată de la Albești, unde întâlnim și o importantă componentă getică (cf. A. Rădulescu, N. Cheluță-Georgescu, M. Bărbulescu, *Materiale și cercetări arheologice*; a XIII-a sesiune de rapoarte — Oradea, 1979, p. 167—174); alte descoperiri autohtone în acest spațiu, la M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 70.

⁴⁸ M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 72.

CERCETĂRI SISTEMATICE: 1. Agighiol; 2. Bugeac; 3. Canlia; 4. Grindul Ca-raorman; 5. Ceamurlia de Jos; 6. Cernavodă; 7. Enisala; 8. Istria; 9. Murighiol; 10. Satu Nou; 11. Telița.

DESCOPERIRI ÎNTÂMPLĂTOARE: 12. Adamclisi; 13. Adincata; 14. Agigea; 15. 23 August; 16. Băltăgești; 17. Băneasa; 18. Castelu; 19. Cerna; 20. Ciucurova; 21. Cochirleni; 22. Comana; 23. Constanța; 24. Cumpăna; 25. Dunărea; 26. Dunăreni; 27. Făurei; 28. Fintina Mare; 29. Ghindărești; 30. Hirșova; 31. Horea; 32. Ion Corvin; 33. Isacea; 34. Jurilovca; 35. Mahmudia; 36. Malcoci; 37. Mangalia; 39. Mihai Viteazu; 40. Mircea Vodă; 41. Nalbant; 42. Nazarcea; 43. Neptun; 44. Nicolae Bălcescu; 45. Nuntași; 46. Ostrov; 47. Parcheș; 48. Poarta Albă; 49. Rasova; 50. Războieni; 51. Techirghiol; 52. Topalu; 53. Topraisar; 54. Valea Dacilor; 55. Valea Teilor; 56. Văleni; 57. Viile; 58. Zebil; 59. Zorile.

restrîns și în necropolele getice „de incinerare”⁴⁹. Dar aceasta s-ar putea datora eventual și pătrunderii unor influențe străine — grecești ori scitice. Pe de altă parte, chiar unele materiale ceramice descoperite în așezările sau necropolele din zona litorală sînt de factură nord-ponctică. De altfel, chiar mormîntul de la Topraisar, pare să fi aparținut mai degrabă unui personaj de origine scitică, decît unui get⁵⁰. Informațiile literare i-au determinat pe unii cercetători⁵¹ să considere posibilă prezența unor comunități scitice în Dobrogea încă de pe la mijlocul secolului IV î.e.n. sau chiar mai devreme. Spre sfîrșitul secolului III și în cel următor întîlnim în regiunea dintre Callatis și Odessos, grupuri de sciți, după cum o relevă atît descoperirile monetare, cît și unele izvoare epigrafice⁵².

Cu toate că datele pe care le avem la dispoziție sînt încă puține, considerăm că mormîntul cu cameră funerară și boltă descoperit relativ recent la Mangalia, poate și celelalte trei, cunoscute de mai multă vreme, aparțin mai degrabă unor „basilei” sciți⁵³ decît geți. Ar pleda pentru o asemenea atribuire caracterul monumental al construcției — absent pînă acum la alte morminte tumulare getice — și, într-o anumită măsură, chiar inventarul arheologic (dispunerea grupată — în tolbă? — a unui număr foarte mare de săgeți, prezența vîrfului de lance și a altor obiecte de fier). Pe de altă parte, intervalul cronologic larg în care se datează cele patru morminte (sfîrșitul secolului IV sau începutul secolului III — secolul II î.e.n.), corespunde perioadei pentru care atît descoperirile numismatice sau epigrafice, cît și izvoarele literare⁵⁴ îi localizează pe sciți în zonă. Desigur, comunitățile scitice vor sfîrși prin a fi asimilate în masa locală getică, chiar dacă amintirea lor va dăinui încă multă vreme.

Coroborînd datele istorice și arheologice existente ar putea fi acceptată ipoteza prezenței în zonă litorală, mai ales în preajma orașelor grecești, a unor grupuri etnice nord-pontice, scitice, în secolele IV—II î.e.n., poate chiar ceva mai devreme. Din această cauză unele morminte negrecești ale zonei litorale se deosebesc prin construcție, ritual, iar citeodată și prin inventarul funerar, de mormintele getice din nordul sau din vestul Dobrogei, ori de cele din stînga Dunării. Desigur nu toate mormintele negrecești din zona litorală sînt scitice; unele sînt cu certitudine autohtone. Atît pentru necropolele plane de la Corbu de Jos sau Istria-sat, ori pentru necropolele tumulare (din care au fost cerce-

⁴⁹ La Enisala și Murighiol; vezi mai jos. De altfel chiar în necropola getică de la Bugeac, punctul „Ghețarie”, unul dintre cele 115 morminte cercetate pînă în anul 1982 (anume nr. 110) este de înhumație.

⁵⁰ M. Irimia, *Pontica*, 9, 1976, p. 47.

⁵¹ Vl. Iliescu, *Cercetări istorice*, 3, 1972, Iași, p. 59—64.

⁵² G. Mihailov, *IGB*, I², Sofia, 1970, p. 41; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*², București, 1967, p. 186—221 (înregistrarea pentru prima dată a denumirii de *Scitia*, atribuită Dobrogei).

⁵³ În același sens și Em. Condurachi, *SCIV*, 2, 1951, p. 54.

⁵⁴ Plinius cel Bătrîn, *Nat. hist.*, IV, 11 (18), 41, unde sînt menționate șapte așezări din regiunea ocupată de *Scythae Arotres*.

tați, de cele mai multe ori, foarte puțini tumuli, sau au fost recuperate mai ales materiale descoperite întâmplător), considerăm mai apropiată de adevăr ipoteza existenței unor situații similare celor din așezările învecinate⁵⁵, în care să avem de-a face cu o populație mixtă, de autohtoni, greci și, într-o anumită măsură, sciti.

Referindu-ne la raporturile grecilor cu autohtonii, menționăm că atestarea existenței ceramicii precoloniale la Histria și Argamum⁵⁶, a permis formularea opiniei⁵⁷ privind implantarea cel puțin a acestor două colonii, poate chiar și a Callatisului, în teritoriile unor triburi locale, traco-getice. Relațiile timpurii ale grecilor cu autohtonii sînt ilustrate, printre altele și de apariția ceramicii indigene chiar în interiorul cetăților grecești — începînd cu nivelele arhaice de la Histria — ceramică ce va spori cantitativ în secolele următoare⁵⁸. Prezența comunităților locale în vecinătatea coloniilor va determina și adoptarea de către acestea din urmă a unei anume strategii politice, economice sau militare, ca și în organizarea teritoriului lor rural⁵⁹. Constatăm astfel conturarea concepției politice și economice a grecilor, încă de la întemeierea coloniilor, de atragere a populației locale ca parteneră pentru schimbul de produse și în exploatarea teritoriului agrar. Atît creșterea numerică a obiectelor grecești importate, cît și diversificarea articolelor autohtone de schimb, mai greu de sesizat, constituie argumente în direcția amintită. Pe de altă parte s-a constatat existența unui interes progresiv al geților pentru dominarea economică și politică a orașelor vest-pontice⁶⁰, începînd cel puțin cu sfîrșitul secolului IV, pînă la mijlocul secolului I î.e.n., ilustrat și de cele două cunoscute decrete histriene care amintesc despre încheierea unor înțelegeri cu Zalmodegikos și Rhemaxos.

Între necropolele zonei nord-dobrogene din vecinătatea litoralului, de o importanță aparte este marea necropolă de la Enisala, cu peste 400 de complexe funerare plane și tumulare, dintre care 94% sînt morminte de incinerare, iar restul de inhumare⁶¹. Mormintele de incinerare cuprind numai tipuri funerare caracteristice lumii geto-dacice. În schimb mormintele de inhumare simple sau duble aflate cîteodată chiar în asociație cu cele de incinerare pot fi legate de tradițiile mai vechi, hallstattiene, sau poate tot de unele influențe nord-pontice ori grecești.

A doua zonă de descoperiri cuprinde centrul Dobrogei. Aici au apărut pînă în prezent morminte din a doua epocă a fierului în 12 loca-

⁵⁵ M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 67—73.

⁵⁶ M. Coja, *BMI*, 41, 1972, 3, p. 33—3 4și fig. 2/1-9; idem, *Actes du IIe Congrès international des études sud-est européen, Athènes, 1970, II, 1972, p. 267—274*; M. Irimia, *Pontica*, 8, 1975, p. 90 și nota nr. 12.

⁵⁷ Alexandra Ștefan, *SCIVA*, 33, 1982, 2, p. 202—203.

⁵⁸ S. Dumitru, *Histria*, II, 1966, passim; M. Coja, *Pontica*, 3, 1970, p. 99—124.

⁵⁹ Alexandra Ștefan, *op. cit.*, p. 199—208.

⁶⁰ D. M. Pippidi, în *Mélanges Carcopino*, Paris, 1966, p. 763—770; D. Berciu, *NEH*, VI, 1980, 1, p. 11—21; Alexandra Ștefan, *op. cit.*, p. 201—202.

⁶¹ G. Simion, *Peuce*, 6, 1977, p. 49—57.

lități : 1) Adamclisi⁶²; 2) Castelu⁶³; 3) Ciucurova⁶⁴; 4) Fintina Mare⁶⁵; 5) Horea⁶⁶; 6) Medgidia⁶⁷; 7) Nicolae Bălcescu⁶⁸; 8) Războieni = Alifakî⁶⁹; 9) Valea Dacilor⁷⁰; 10) Valea Teilor = Meidanchioi⁷¹; 11) Văleni⁷²; 12) Zorile⁷³. În nici unul dintre aceste puncte nu s-au întreprins cercetări sistematice, așa încît observațiile noastre sînt extrem de sumare. În unele morminte cum ar fi cele de la Fintina Mare, Castelu, Medgidia, Valea Dacilor, Nicolae Bălcescu, Războieni, aflate, oricum, destul de aproape de coloniile de pe litoral și pe căile favorabile de acces, a fost descoperit un inventar grecesc destul de bogat, uneori chiar în exclusivitate grecesc. La Fintina Mare, cele cîteva morminte descoperite întîmplător erau de incinerare cu manta de bolovani, iar un mormînt de la Nicolae Bălcescu era de incinerare pe loc (despre alte cinci, din care s-au recuperat numai materiale arheologice, nu avem informații asupra tipului funerar). Mormintele descoperite la Medgidia — cariera de caolin — erau de înhumare. Nu lipsesc din zona centrală a Dobrogei nici mormintele tumulare, după cum par să o dovedească cele observate la Nicolae Bălcescu⁷⁴. Pe de altă parte, unele morminte din zona centrală a Dobrogei, de la Adamclisi și Zorile, datînd din a doua jumătate a secolului V — începutul secolului IV î.e.n., mai apropiate de Dunăre decît de litoral, aparțineau tipului de incinerare în urnă și conțineau numai ceramică cenușie lucrată la roată.

⁶² A. Aricescu, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie, 1964, I (1971), București, p. 224; M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 27—29.

⁶³ M. Irimia, *op. cit.*, p. 33, 35 și pl. 19/4; aparține ca formă, tipului II după Zeest și Lazarov, *Heraclea*, iar ca formă a ștampilei, grupei III b, după Brashinsky-Vasilenko.

⁶⁴ G. Simion, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 159—163.

⁶⁵ M. Irimia, *op. cit.*, p. 21—25 și pl. 18/5, 8; 19/1; 7/4, 5; 15/3. Amforele de tipul *Heraclea Pontică* aparțin după formă tipului I (*Zeest*, Lazarov, *Heraclea*), iar exemplarul purtînd ștampila lui Aristokrátēs (inv. 20463) aparține grupei I-a cronologice în clasificarea lui Brashinsky-Vasilenko (încadrarea mai jos, la exemplarul de la Adîncata). Amfora de tipul *Sinope* (inv. 20465, p. 23—25, pl. 19/1) corespunde grupei a V-a (150—120 î.e.n., după *Grakov*, sau 183—150 î.e.n., după Brashinsky, *Sinope*). Constatăm deci un decalaj cronologic între amforele *heracleene* și ceramica lucrată cu mîna (M. Irimia, *op. cit.*, p. 25, pl. 7/4, 5; 15/3) pe de o parte — care aparțin secolului IV î.e.n. — și amfora *sinopeeană*, pe de alta, corespunzătoare secolului II î.e.n., fapt ce dovedește că mormintele corespund unei perioade mai largi.

⁶⁶ M. Irimia, *op. cit.*, p. 46—48 și pl. 2/2; 13/2.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 35—42; mai jos, *Repertoriu*, nr. 13.

⁶⁸ M. Irimia, *op. cit.*, p. 42—46; mai jos, *Repertoriu*, nr. 15.

⁶⁹ V. Canarache, *op. cit.*, p. 377; V. H. Baumann, *Peuce*, 4, 1973—1975, p. 35, nr. 12.

⁷⁰ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 17.

⁷¹ V. Canarache, *op. cit.*, p. 377; V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 36, nr. 14.

⁷² M. Irimia, *op. cit.*, p. 25. Aparține tipului I (după *Zeest*, Lazarov, *Heraclea*) și grupei I-a cronologice în clasificarea lui Brashinsky-Vasilenko (încadrarea mai jos, la exemplarul de la Adîncata).

⁷³ M. Irimia, *Pontica*, 8, 1975, p. 107—109.

⁷⁴ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 15.

Cel mai mare număr de necropole și morminte getice s-a semnalat însă pe malul dobrogean al Dunării și în apropierea fluviului. Au fost descoperite necropole sau morminte izolate în 28 de localități⁷⁵, în multe dintre ele chiar în două sau trei puncte diferite. Numărul mare de descoperiri funerare completat cu cel al așezărilor identificate⁷⁶, dovedește că de-a lungul fluviului se afla o zonă bogată, care oferea condiții prielnice de viață.

Un important grup de necropole și morminte izolate este situat în colțul de sud-vest al Dobrogei. Acesta cuprinde descoperirile de la Ostrov⁷⁷, Bugeac⁷⁸, (două necropole și mai mulți tumuli necercetați⁷⁹), Canlia (două necropole⁸⁰), Satu Nou⁸¹ (două necropole), Viile⁸², iar ceva mai în interior Băneasa⁸³ și Făurei⁸⁴.

Între acestea se remarcă cimitirul II de la Bugeac, în care au fost cercetate pînă acum 115 morminte⁸⁵ plane cuprinzînd mai multe tipuri ale ritualului funerar, cu variantele lor.

⁷⁵ 1) Adîncata; 2) Băltăgești; 3) Băneasa; 4) Bugeac; 5) Canlia; 6) Grindul Caraorman; 7) Cerna; 8) Cernavodă; 9) Cochirleni; 10) Dunărea; 11) Dunărenei; 12) Făurei; 13) Ghindărești; 14) Hîrșova; 15) Ion Corvin; 16) Isaccea; 17) Mahmudia; 18) Malcoci; 19) Mircea Vodă; 20) Murighiol; 21) Nalbant; 22) Ostrov; 23) Parcheș; 24) Rasova; 25) Satu Nou; 26) Telița; 27) Topalu; 28) Viile.

⁷⁶ M. Irimia, Pontica, 13, 1980, p. 73—78; acestora le putem adăuga așezarea fortificată de la Satu Nou, punctul „Valea lui Voicu“ (com. Oltina), a cărei cercetare a început în anul 1982.

⁷⁷ A. Aricescu, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, 1964 (1971), p. 223—224.

⁷⁸ M. Irimia, Pontica, 1, 1968, p. 202—234; idem, Pontica, 2, 1969, p. 23—42; idem, Pontica, 12, 1979, p. 55—76; idem, Materiale, 1978, Oradea, p. 109—114; idem, Thracodacica, 2, 1981, p. 37—52.

⁷⁹ La 1—1,5 km spre nord de cimitirul II de la Bugeac, între șoseaua Constanța-Ostrov și Dunăre, pe un aliniament cu lungimea de aproximativ 1,5 km se înșiruie circa 20—25 de tumuli — unii de mari dimensiuni, alții aproape aplatiizați. Din mantaua unuia, parțial distrus de lucrările agricole, au fost recuperate mai multe fragmente de amfore elenistice. Considerăm că cel puțin unii din tumuli pot aparține epocii Latène.

⁸⁰ 1. — în punctul Gura Canliei, pe pantele dealului Ghivizlicu Mare, deasupra saivanelor de oi, a fost recuperată o parte din inventarul a două morminte plane, considerate ca datînd din aceeași epocă cu Satu Nou (B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, Materiale, 8, 1962, p. 371—372; D. Vilceanu, SCIV, 13, 1962, 1, p. 142, P. Diaconu, N. Angheliescu, Rev. Muz., 5, 1968, 4, p. 351). 2. — în perimetrul localității, în apropierea cimitirului actual, a fost cercetată de colegul Em. Moscalu o necropolă cu 81 morminte de incineratie, datată în secolele IV—III î.e.n., cu excepția a patru morminte romane; cf. Dan Botezatu, Pontica, 14, 1981, p. 123—131.

⁸¹ B. Mitrea, Om. C. Daicoviciu, București, 1960, p. 409—413; B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, Materiale, 7, (1961), p. 283—289; idem, Materiale, 8 (1962), p. 369—372.

⁸² A. Aricescu, St. Cl., 3, 1961, p. 67—82; idem, Sesiunea de comunicări..., p. 223.

⁸³ A. Aricescu, Sesiunea de comunicări..., p. 224.

⁸⁴ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 9.

⁸⁵ Inclusiv în anul 1982. Acestea au fost descoperite astfel: 19 în 1966, 1968—1969; 14 în 1972; 48 în 1977—1979; 34 în 1981—1982. Diferența dintre numărul total al mormintelor descoperite — 115 — și numărul lor de ordine — M. 1 — 114 — apare din cauza înregistrării în anul 1972 a două morminte cu numărul 31 și anume: 31/a; 31/b (vezi Thracodacica, 2, 1981, p. 37—41).

Primul tip cuprinde mormintele în care oasele incinerate și obiectele de ofrandă erau depuse în urne simple (de tip sac, clopot, ori tronconic), acoperite cu vase lucrate tot cu mîna (castroane, căni, vase tronconice, fragmente ale altor exemplare), sau, mai rar, la roată (castroane ori străchini). Uneori erau acoperite cu o simplă piatră. S-au întilnit și urne simple fără capac. Celor 25 de morminte aparținînd acestui tip, apărute anterior⁸⁶, li se pot adăuga altele 16, recente (nr. 84, 86, 89—93; 95—96; 100—102; 105; 107—109), ceea ce reprezintă 35,65% din totalul descoperirilor făcute pînă acum în necropola II de la Bugeac. Majoritatea covârșitoare o formează cele cu o singură urnă. Au mai apărut recent încă două morminte duble (nr. 107 și 109), precum și un altul colectiv (nr. 102), ceea ce ridică numărul total al primei variante la cinci și al celeilalte la două.

Al doilea tip cuprinde mormintele în „casetă“ sau cistă de piatră, la care, atît urna, cît și obiectele de ofrandă, erau protejate mai ales pe părțile laterale, de cîteva plăci de piatră ori de bolovani mai mari. Nu s-au mai descoperit recent alte morminte de acest tip, în afara celor patru amintite anterior, ceea ce face ca el să reprezinte doar 3,48% din total.

Al treilea tip cuprinde mormintele cu „manta“ de bolovani în care urna, cu resturile incinerate, cît și obiectele de ofrandă, erau protejate de o movilă de pietre. Celor 17 morminte⁸⁷ descoperite anterior li se adaugă doar unul (mormîntul nr. 82), ceea ce reprezintă 15,66% din totalul complexelor funerare de la Bugeac. Cu toate că cele mai numeroase morminte de acest tip conțin numai o singură urnă, s-au descoperit și morminte duble (nr. 30 și 75), precum și unul colectiv, cu trei urne (nr. 28). În cazul mormîntului nr. 82 s-au descoperit oase atît în urnă, cît și în afara ei, fără să putem stabili deocamdată dacă el reprezintă tot un mormînt dublu sau dacă, eventual, resturile incinerate ale unui singur individ au fost depuse atît în urnă cît și în preajma ei.

Cel de al *patrulea tip* al ritualului funerar cuprinde mormintele formate din două părți distincte. Cea dintîi este reprezentată de una sau mai multe pietre, de multe ori chiar de un grup masiv de bolovani care se aflau în apropierea urnei sau la o anumită distanță de ea, fără a o proteja, marcînd doar mormîntul. Apoi la un nivel corespunzător bazei pietrelor sau mai jos erau îngropate urna și obiectele de ofrandă, care formau cea de a doua parte a complexului funerar. În acest caz în groapa inițială a mormîntului erau depuse mai întîi urna și vasele de ofrandă. Probabil după ce ele erau acoperite, în aceeași groapă, în apropiere, ori la o anumită distanță erau așezate pietrele care marcau complexul funerar.

⁸⁶ M. Irimia, *Thraco-dacica*, 2, p. 38. În continuare vom adăuga cifrelor de pînă în anul 1979, cuprinse în articolul amintit, noile descoperiri.

⁸⁷ Reprezentate de un număr de 16, cu „manta“ de pietre și unul (mormîntul nr. 59) în care rolul pietrelor mantalei era preluat de mai multe fragmente ceramice. Precizăm că în locul mormîntului nr. 15, înregistrat greșit la acest tip, trebuie trecut mormîntul nr. 13.

Prima grupă a acestui tip cuprinde mormintele marcate doar de una sau câteva pietre, de obicei de dimensiuni mai mari, așezate în apropierea urnei. Celor 13 morminte apărute anterior le putem adăuga altele șapte (nr. 81, 83, 85, 89, 112—114), ceea ce ar reprezenta aproape 17,40% din totalul mormintelor descoperite pînă acum. Mormintelor duble nr. 20 și 76 li se poate adăuga și nr. 85, în care au apărut oase incinerate atît în groapă, cît și într-un vas-urnă. Mormîntul nr. 114, colectiv, conținea trei urne.

A doua grupă o formează complexele funerare în care prima parte, ce marca mormîntul, fără a proteja urna, este reprezentată de o grămadă („manta“) masivă de bolovani. A doua parte o reprezentau urna și obiectele de ofrandă aflate la o anumită distanță și de obicei la un nivel corespunzător bazei grupului mare de pietre. Grupului de 22 morminte cercetate în anii trecuți îi putem adăuga altele șapte (nr. 87, 88, 94, 97, 99, 104, 106), ceea ce reprezintă aproximativ 25,23% din complexele cercetate. Cele mai multe sînt tot cu o singură urnă. După cum s-a mai menționat⁸⁸ și în cadrul acestei grupe întîlnim înmormintări duble sau colective. Uneori urna și obiectele de ofrandă erau protejate suplimentar în casete de piatră.

Mormintele corespunzătoare acestui al patrulea tip sînt cele mai numeroase, deoarece ambele grupe însumează 49 de complexe funerare, anume 42,63% din totalul celor descoperite pînă acum la Bugeac „Ghețarie“. Cele două grupe ale acestui tip, cu toată deosebirea dintre ele, marcată în esență doar de numărul pietrelor folosite, par să indice faptul că atît bolovani independenți, cît și grupurile mai mari aveau rolul atît de a consolida mormîntul, cît și de a-l „marca“ într-o anumită măsură. Nu cunoaștem dacă aceste „însemne“ sau „marcaje“ aveau un corespondent anume, vizibil la suprafața terenului, care să fi fost recunoscut ușor de comunitățile umane, dar care ulterior a dispărut. Atît pietrele izolate cît și grupurile mai mari de bolovani apar la adîncimi variabile, uneori destul de mari⁸⁹.

Al cincilea tip, sesizat pînă acum doar în două cazuri (mormintele 103 și 111) cuprinde acele complexe funerare în care oasele calcinate au fost depuse direct în groapă, fără urnă.

În sfîrșit, al șaselea tip funerar, care a fost surprins deocamdată într-un singur caz este *inhumația*. Ne referim la mormîntul nr. 110, aparținînd unui copil și care prin ritul funerar se deosebește de toate celelalte morminte apărute pînă acum la Bugeac. Ultimele două tipuri funerare, pe care le putem considera deocamdată doar excepții, reprezintă 1,72% respectiv 0,86% din totalul mormintelor cercetate.

La Bugeac nu s-au descoperit pînă în prezent morminte supra-puse, ceea ce arată că această comunitate cunoștea probabil locul de dispunere al complexelor funerare, poate pe baza unor „marcaje“ care nu s-au mai păstrat.

⁸⁸ M. Irimia, *op. cit.*, p. 38—39.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 39.

Cele mai numeroase sînt mormintele cu o singură urnă. Dar și în cazul lor s-a constatat că unele puteau fi înmormintări duble, oasele calcinate ale ambilor indivizi fiind depuse într-o singură urnă⁹¹. În absența ultimelor analize antropologice⁹¹, considerăm, totuși, că cel puțin 18 morminte sînt duble⁹², ceea ce ar reprezenta aproape 15,66% din totalul descoperirilor de pînă acum. Unele morminte cu cite două urne ar putea conține chiar resturile incinerate ale mai multor indivizi, dar asemenea cazuri ni le pot preciza doar analizele antropologice ale resturilor cinerare. Alte șapte⁹³, reprezentînd circa 6,08%, sînt colective, conținînd trei sau mai multe urne. Comparativ cu alte necropole^{93a} constatăm la Bugeac un procentaj relativ ridicat de morminte duble și colective, ceea ce ridică problema încetării din viață în același timp, ori la intervaue apropiate, a mai multor indivizi, membrii ai aceleiași familii. Este posibil ca în unele cazuri urnele să fi fost depuse succesiv, dar observațiile de teren nu ne-au permis să stabilim în ce măsură ele au fost așezate în modul amintit, ori concomitent.

Descoperirile anterioare din cimitirul II de la Bugeac au oferit la început mai ales elemente care permiteau datarea mormintelor cercetate în secolul IV î.e.n. Cel mai sigur reper cronologic era *kantharos*-ul grecesc din mormîntul nr. 7, datat în al doilea sfert al secolului IV î.e.n.⁹⁴. Restul materialului arheologic asigură prin analogiile sale încadrarea largă a complexelor funerare de la Bugeac în același secol. Ultimele descoperiri, mult mai numeroase (mormintele nr. 20—114), situate într-o zonă aflată între 60—100 m spre nord-vest de primele complexe funerare cercetate, ne-au oferit dovezi pentru datarea mult mai timpurie, încă din prima jumătate a secolului V î.e.n., a unora dintre morminte⁹⁵. Pe baza materialului arheologic descoperit, altele⁹⁶ s-au dovedit ulterioare descoperirilor de la Piatra Frecăței⁹⁷, Cernavodă⁹⁸, Petroșani⁹⁹ putîndu-se sincroniza cel puțin în parte cu mormintele nr. 60—61 tot de la Bugeac, ori cu descoperirile cele mai timpurii de la Satu Nou¹⁰⁰ și Cernica¹⁰¹. Într-o mai mică măsură ele pot fi core-

⁹⁰ Dardu Nicolaescu-Plopșor, *Pontica*, 7, 1973, p. 28—29, 35—36.

⁹¹ Care se efectuează tot de către dr. Dardu Nicolaescu-Plopșor.

⁹² Celor 14 morminte descoperite anterior (cf. M. Irimia, *loc. cit.* și nota 10, le putem adăuga altele patru (nr. 82(?) ; 85(?) ; 107 ; 109).

⁹³ Adăugăm celor cinci descoperite anterior (cf. M. Irimia, *loc. cit.*), mormintele 103 și 114.

^{93a} Cum ar fi Canlia (cf. Dan Botezatu, *loc. cit.*).

⁹⁴ M. Irimia, *Pontica*, 1, p. 214 și fig. 22/a ; P. Alexandrescu, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 118, nr. 6.

⁹⁵ M. Irimia, *Thraco-dacica*, 2, 1981, p. 41—52.

⁹⁶ M. Irimia, *Descoperiri în necropola getică de la Bugeac — 1981*, comunicare prezentată la cea de a XVI-a sesiune anuală de rapoarte, Vaslui, martie, 1982 ; sub tipar.

⁹⁷ G. Simion, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 145 și fig. 1/1-2.

⁹⁸ N. Harțușe, *Pontica*, 4, p. 258—260.

⁹⁹ D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 281—317.

¹⁰⁰ Mai sus, nota nr. 81.

¹⁰¹ Em. Moscalu, *Cercetări arheologice*, 2, 1976, Muzeul de istorie a R.S.R., p. 278—286.

late cu descoperirile de la Enisala, Murighiol, Bugeac (mormintele nr. 1—19¹⁰²), Grădiștea, Călărași¹⁰³, Zimnicea¹⁰⁴ etc. Din punct de vedere cronologic acestea par să aparțină secolului V, eventual și începutului secolului IV î.e.n., fără a putea realiza deocamdată o datare mai nuanțată. Putem menționa că săpăturile de pînă în prezent de la Bugeac au permis delimitarea a două zone deosebite — și anume una mai veche, situată în partea de nord-vest a necropolei (cuprinzînd deocamdată mormintele nr. 20—114), iar alta mai nouă, aflată spre sud-est (cu mormintele nr. 1—19).

Revenind la grupul necropolelor din colțul de sud-vest al Dobrogei, observăm că în toate au fost descoperite atît vase lucrate cu mîna, cît și la roată, mai ales cenușii, iar foarte rar — la Bugeac — și roșii-cărămizii. Ceramica cenușie lucrată la roată este uneori în cantități apreciabile. Astfel, un calcul preliminar realizat pentru cimitirul II de la Bugeac a stabilit că 42,45% din întreg inventarul ceramic cuprinde vase cenușii lucrate la roată. În schimb, ceramica grecească „de lux“, fără a lipsi cu totul, este rară, cu mult mai puțină decît în mormintele zonei litorale ori centrale. Această constatare nu implică neapărat, cum s-ar putea crede la prima vedere, existența unor raporturi comerciale slăbe cu coloniile grecești, deoarece tot în această arie au fost descoperite dovezi ale legăturilor comerciale timpurii stabilite mai ales cu Histria (cum ar fi vîrfurile de săgeată cu valoare monetară, ori monedele de bronz cu roata, sau cele de argint emise de cetatea milesiană¹⁰⁶). De asemenea, în așezările din zonă, contemporane necropolele sau ceva mai tîrzii s-au descoperit numeroase fragmente de vase grecești, îndeosebi amfore, precum și monede histriene, callatiene, imitații locale după bolurile megariene, ștampile de amfore etc.¹⁰⁷. Explicația, cel puțin parțială, a numărului relativ redus de vase grecești „de lux“ s-ar putea afla tocmai în marea răspîndire a ceramicii cenușii lucrate la roată, de calitate relativ ridicată și diversă ca forme, reproducînd cel mai adesea tocmai modelele grecești. Această ceramică confecționată foarte probabil în zonă¹⁰⁸, este mult mai numeroasă decît exemplarele cenușii apărute pînă acum în necropolele ori în așezările negrecești din zona litorală sau centrală a Dobrogei. Practică și accesibilă, ea putea „concura“ cu succes, în unele situații, ceramica grecească de import.

Necropolele zonei amintite se datează mai ales în secolul IV î.e.n. Uneori, ca în cazul cimitirului II de la Bugeac, ori al celui de la Satu Nou — punctul „Suat“ — există dovezi ale începutului lor mai tim-

¹⁰² M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 202—232; idem, Pontice, 2, 1969, p. 23—42.

¹⁰³ V. Culică, SCIV, 19, 1968, 1, p. 134—145.

¹⁰⁴ A. D. Alexandrescu, Dacia, NS, 24, 1980, p. 19—126.

¹⁰⁵ S-a avut în vedere doar materialul ceramic descoperit în mormintele nr. 1—30; proporția pare să rămînă apropiată și pentru celelalte complexe funerare.

¹⁰⁶ N. Conovici, SCIVA, 30, 1979, 1, p. 89—90; M. Irimia, Pontica, 13, 1981, p. 74.

¹⁰⁷ N. Conovici, loc. cit.; M. Irimia, loc. cit.; V. Culică, *O davă sud-dunăreană milenară: Sagadava*, mss.

¹⁰⁸ M. Irimia, Thracia, III, Serdicae, 1974, p. 127—133.

puriu și anume în prima jumătate, respectiv în a doua jumătate a secolului V î.e.n. În schimb, așezările aceleiași zone, fără a fi cercetate încă sistematic, prezintă atît dovezi de locuire timpurie, din secolele VI—V î.e.n. (ca în cazul celor de la Izvoarele, Ostrov¹⁰⁹ sau Gura Canliei¹¹⁰), cît și tîrzie, pînă în secolele II—I î.e.n.¹¹¹

Un alt grup cuprinde descoperirile funerare de la Dunăreni¹¹², Ion Corvin¹¹³, Rasova¹¹⁴, Cochirleni¹¹⁵, Cernavadă¹¹⁶, Mircea Vodă¹¹⁷, Dunărea¹¹⁸, Băltăgești¹¹⁹, Topalu¹²⁰, Ghindărești¹²¹, Hîrșova¹²², aflate în zona vest-centrală a Dobrogei, dar în care nu s-a efectuat nici o cercetare sistematică de amploare. Cele mai multe descoperiri se datează în secolul IV și la începutul secolului III î.e.n.; excepție fac doar mormintele de la Cernavadă — punctul — „Coadă Zăvoiiului“, datate la sfîrșitul secolului VI — sau în prima jumătate a secolului V î.e.n., cana-urnă de la Hîrșova, din a doua jumătate a secolului V î.e.n.¹²³, precum și unele materiale de la Dunăreni, Ion Corvin (vasul miniatural lucrat cu mîna), Mircea Vodă și Dunărea, care sînt mai tîrzii. Existența necropolelor, ca și a mai multor așezări¹²⁴ — de asemenea necercetate — poate fi legată, într-o anumită măsură în această zonă, de întemeierea și dezvoltarea Axiopolis-ului. Poate tocmai datorită raporturilor comerciale facilitate și de drumul pe uscat care urma valea

¹⁰⁹ N. Conovici, *loc. cit.*

¹¹⁰ M. Irimia, *Pontica*, 14, 1981, p. 87—98.

¹¹¹ N. Conovici, *op. cit.*, p. 89, nr. 10—11; V. Culică, *op. cit.*; M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 74—75; 81—84 (Gura Canliei).

¹¹² M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 11—13. Amfora aparține tipului D, cu corpul biconic, datată la sfîrșitul secolului IV—secolul III î.e.n. (cf. M. Lazarov, *Thasos*, p. 175).

¹¹³ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 11.

¹¹⁴ A. În perimetrul localității (cf. A. Aricescu, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor, 1964 (1971), p. 224—226; M. Irimia, *Pontica*, 6, p. 13—15); B. În punctul „Coadă bălții“ (cf. M. Irimia, *loc. cit.*).

¹¹⁵ M. Irimia, *op. cit.*, p. 15—17.

¹¹⁶ A. În punctul „Coadă Zăvoiiului“ (cf. D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 281—317); B. Pe panta înălțimii din zona de nord-est a orașului (cf. D. Berciu, *DID*, I, 1965, p. 126 și fig. 20); C. Pe o terasă situată vizavi de „Păduricea mică“ (cf. M. Irimia, *op. cit.*, p. 17—18; pentru lectura corectă a ștampilei amforei nr. inv. 20474, M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 75, nr. 84). Alte amfore mai jos, *Repertoriu*, nr. 5.

¹¹⁷ D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, București, 1971, p. 27, nr. 28.

¹¹⁸ D. Protase, *op. cit.*, p. 25; M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 19; amfora aparține subgrupeii 5 b, după Iu. G. Vinogradov, *NE*, 10, 1972, p. 35—36, 62, pl. II și M. Lazarov, *Thasos*, p. 178—179, putîndu-se data între 320—200 î.e.n. Altă amforă mai jos, *Repertoriu*, nr. 8.

¹¹⁹ Mai jos, *Repertoriu*, nr. 4.

¹²⁰ M. Irimia, N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 15, 1982, p. 125—136.

¹²¹ S. Morintz, *Done Șerbănescu*, *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 54—57, fig. 6/4.

¹²² A. La circa 1 km nord-vest de oraș, pe pantele ce coboară în stînga șoselei Constanța-București (cf. A. Aricescu, *Pontica*, 4, 1971, p. 352—353 și fig. 1). B. punctul „Abator“; C. punctul „Rasim“; mai jos, *Repertoriu*, nr. 10.

¹²³ A. Aricescu, *loc. cit.*

¹²⁴ M. Irimia, *Pontica*, 13, p. 75—76.

Carasu, în mormintele din mai toate localitățile amintite întâlnim un mare număr de vase grecești (mai ales amfore folosite ca urne, precum și vase „de lux“ ori alte obiecte depuse ca ofrandă), care depășește cu mult numărul vaselor grecești din colțul sud-vestic al Dobrogei. Ritul funerar întâlnit și în această zonă, acolo unde el a putut fi stabilit, este în exclusivitate incinerarea, mai ales în urne simple. La Cernavodă — punctul „Pădurea mică“ întâlnim morminte plane cu „manta“ de bolovani, iar la Topalu un mormint tumular de foarte mari dimensiuni, poate chiar „princiar“, din care au fost recuperate nouă amfore datate în al doilea sfert al secolului IV î.e.n. Cu tot inventarul grecesc bogat, tipurile și ritul funerar întâlnite ne determină să considerăm tot getice mormintele din această arie. Un număr mic de vase ceramice, despre care avem foarte puține informații, a apărut în sectorul nord-vestic al Dobrogei. Ar putea fi atribuite perioadei în discuție, eventual, doar câteva descoperiri de la Cerna¹²⁵, Nalbant¹²⁶ și Isaccea¹²⁷, despre care se poate doar presupune că provin din morminte.

În schimb, mai multe descoperiri provin din nordul Dobrogei, din apropierea Dunării. Acestei zone îi aparțin tumulul de la Telița¹²⁸, cele două necropole plane de la Murighiol¹²⁹, tumulii de pe grindul Caraorman¹³⁰, precum și descoperirile izolate de la Parcheș¹³¹, Malcoci¹³² și Mahmudia¹³³. Cu excepția a două morminte de inhumare de la Murighiol, toate celelalte complexe funerare cunoscute sînt de incinerare putînd fi atribuite fără rezerve — pe baza inventarului și a tipului funerar-autohtonilor. Cea mai mare parte a mormintelor aparține și aici tipurilor obișnuite, mai ales în urnă simplă sau în „cutie“ de piatră. Doar descoperirile tumulare de pe grindul Caraorman sînt considerate cenotafuri. Cu excepția acestora, care datează dintr-o perioadă ceva mai

¹²⁵ V. H. Baumann, Peuce, 4, 1973—1975, p. 34, amforă de tipul Heraclea Pontică; condițiile descoperirii sînt necunoscute.

¹²⁶ G. Simion, Thracia, 3, 1974, p. 294, fig. 3/c — strachină cenușie descoperită în perimetrul cimitirului feudal timpuriu; V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 37—40, nr. 18, 22, 25 — o amforă de Thasos din sec. IV—III î.e.n., o amforă rhodiană din sec. II î.e.n. și o toartă șampilată de același tip, din sec. I î.e.n. (condițiile descoperirii necunoscute pentru toate trei).

¹²⁷ V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 38, nr. 20, amforă de tipul Heraclea Pontică; condițiile descoperirii necunoscute.

¹²⁸ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, Materiale, 8, (1962), p. 373—381.

¹²⁹ Exp. Bujor, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 571—580; idem, SCIV, 7, 1956, 3—4, p. 243—252; idem, Materiale, 3, 1957, p. 247—254, idem, Materiale, 5, 1959, p. 373—378; idem, Materiale, 6, 1959, p. 325—330; idem, Materiale, 7 (1961), p. 297—300; idem, Dacia, NS, 2, 1958, p. 125—142; idem, Peuce, 2, 1971, p. 131—134.

¹³⁰ G. Simion, Peuce, 2, p. 47—61; V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 35—36.

¹³¹ V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 36, nr. 15; amforă de Thasos mică, neșampilată; condițiile descoperirii necunoscute.

¹³² V. Canarache, *Importul amforelor șampilate la Istria*, București, 1957, p. 377; V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 34—35; 40—41 (nr. 8, 10, 11, 29—30); două amfore de Thasos, fragmentele altora de același tip, precum și două amfore rhodiene (una întreagă, cealaltă fragmentară). Secolele IV—II î.e.n.

¹³³ Exp. Bujor, Materiale, 3, 1957, p. 250 (un mormint de incinerare, cu inventar divers); V. H. Baumann, *op. cit.*, p. 41, nr. 31 — o amforă de tipul Sinope din sec. III—II î.e.n.

timpurie — anume din secolele V—IV î.e.n. — celelalte descoperiri nord-dobrogene aparțin în cea mai mare parte secolului IV î.e.n. Astfel, mormintele celor două cimitire de la Murighiol au fost datate recent¹³⁴ aproape în totalitate, pe baza ceramicii attice, în al doilea și al treilea sfert al secolului IV î.e.n., cu tendința de concentrare către mijlocul său. Cronologia lor inițială a fost revizuită, în sensul datării necropolelor în primele trei sferturi ale secolului IV î.e.n. Raportul cronologic dintre cimitire nu a fost încă studiat îndeaproape, dar avându-se în vedere ritul și tipurile ritualului funerar, precum și inventarul arheologic, inclusiv cel grecesc, ele trebuiesc considerate ca fiind în cea mai mare parte contemporane. Pe baza materialului elensitic, tumulul de la Telița a fost datat recent pe la anul 300, sau la începutul secolului III î.e.n.¹³⁵ Unele dintre materialele apărute la Malcoci și Mahmudia sînt mai tirzii¹³⁶.

Descoperirile funerare din nordul Dobrogei, amintite mai sus, ca și cele de la Enisala ori Zebil sînt situate la o distanță nu prea mare de cunoscutul mormînt „princiar“ de la Agighiol. Este posibil ca acest complex de necropole nord-dobrogene, cu mormîntul „princiar“ datînd aproximativ din aceeași perioadă, ca și așezările din preajmă¹³⁷ să marcheze, cel puțin în parte, aria unei comunități tribale locale, avînd în frunte un principe — „basileus“.

Aceeași ipoteză s-ar putea avansa și pentru așezările sau necropolele din colțul sud-vestic al Dobrogei (Ostrov, Bugeac, Canlia, Izvoarele, Satu Nou, Băneasa, Făurei etc.). Orizontului amintit i-ar putea fi integrate și descoperirile relativ numeroase din zona Călărași-Ialomița (cum ar fi așezările de la Bogata, Dichiseni, Grădiștea-Călărași, Grădiștea-Coslogeni, Pietroiul ori cele funerare de la Andolina, Boșneagu, Dorobanțu, Grădiștea Ulmilor etc.)¹³⁸, ca și cele din sectorul nord-estic învecinat al Bulgariei (zona Târgoviște-Șumen-Braničevo-Krăgulevo-Cerna)¹³⁹. Cu toate că pînă în prezent nu a apărut încă în această zonă nici un mormînt „princiar“, numărul foarte mare de tumuli necercetați, existent în întreaga arie, face posibilă totuși în viitor, o asemenea descoperire. Nici pentru zona central-vestică a Dobrogei, în care se conturează un alt complex de așezări și necropole nu avem descoperiri de caracter cu adevărat „princiar“. Doar tumulul de la Topalu, cercetat parțial, pare mai reprezentativ.

În ceea ce privește complexul descoperirilor din partea de sud a zonei litorale, constatăm că nici aici nu a apărut vreun mormînt de importanța celui de la Agighiol. Totuși, tumulul de la Topraisar, relativ bogat, ca și mormintele cu încăperi funerară și boltă din împre-

¹³⁴ P. Alexandrescu, *Thracodacica*, 1, 1976, p. 121—122, 125—126.

¹³⁵ *Ibidem*, p. 123—126.

¹³⁶ *Supra*, notele nr. 132—133.

¹³⁷ De la Tulcea, Malcoci, Beștepe, Mahmudia, Sarichioi, Babadag, Beidaud etc. (cf. M. Irimia, *Pontica*, 13, p. 69 ; 77).

¹³⁸ Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, p. 40—74 ; 175—187 și hărțile de la fig. 2, 33 ; tot aici bibliografia anterioară.

¹³⁹ Pentru unele descoperiri din această zonă, vezi mai jos.

jurimile Mangaliei, impunătoare din punct de vedere arhitectonic, dovedesc existența în zonă a unor conducători importanți, iar posibilă apariție în viitor a unor morminte „princiare“ printre numeroșii tumuli aflați aici nu pare surprizătoare. De asemenea, mai spre nord, descoperirile de la Mihai Viteazu și mai ales Jurilovca, fără a fi cu adevărat „princiare“, se detașează între alte înmormintări tumulare din zonă prin bogăția deosebită a materialului amforistic ¹⁴⁰.

Considerăm că gruparea descoperirilor funerare (plane sau tumulare) și a așezărilor în jurul unor morminte de caracter mai mult sau mai puțin „princiar“ permite identificarea unor zone care s-au dezvoltat oarecum unitar, sub autoritatea unor conducători de triburi de tipul „basileilor“ amintiți în izvoarele literare, epigrafice sau numismatice.

În legătură cu tipul riturilor și ritualurilor funerare din Dobrogea, constatăm că cele mai frecvente sînt *mormintele plane în urne simple*, neprotejate, de tipul celor descoperite la Adamclisi și Canlia, Satu Nou, Ostrov, Bugeac, Mircea Vodă, Hirșova, Murighiol, Mahmudia, Enisala etc. Morminte asemănătoare s-au semnalat și în alte necropole din a doua epocă a fierului — la Brăilița ¹⁴¹, Dorobanțu ¹⁴², Grădiștea-Călărăși ¹⁴³, Chirnogi ¹⁴⁴, București-Tei ¹⁴⁵, Snagov ¹⁴⁶, Vaslui ¹⁴⁷, Slobozia-Onești ¹⁴⁸, Ostrovul Corbului ¹⁴⁹, Bicsadul Oltului ¹⁵⁰, Ciumești ¹⁵¹ etc.

Incinerarea în urne simple reprezintă, așa cum s-a mai arătat ¹⁵², cea mai frecventă formă de înmormintare întâlnită la geto-daci în a doua epocă a fierului. Mormintele de acest tip descoperite la Bugeac ori în alte locuri, se reduc deseori la vasul urnă, cu sau fără capac, în care au fost introduse oase umane calcinate culese doar în parte de pe rug, fără cenușă, foarte rar cu cărbuni, uneori și cu diferite obiecte depuse tot în urnă. Pentru acest tip de morminte s-au folosit ca urne în cea mai mare parte a cazurilor, oale în formă de clopot, sac sau tronconice, mai rar străchini mari lucrute cu mîna, ori amfore. Uneori în apropierea

¹⁴⁰ Pentru Jurilovca se menționează că în jurul mormintului central s-au descoperit 100 de amfore de Chios (cu piciorul în formă de „manșon“) și de Thasos, dispuse în cerc, oblice, apropiate între ele și alternînd una mare cu una mică (cf. V. Canarache, *op. cit.*, p. 380—381). Datorită publicării incomplete nu cunoaștem cărui rit funerar îi aparținea tumulul și nici numărul de exemplare pe ateliere ceramice al amforelor. Tumulul aparține primei jumătăți a secolului IV î.e.n.

¹⁴¹ N. Harțușe, în *Zilele culturii brăilene*, Brăila, 1970, p. 12—13.

¹⁴² N. Angheliescu, SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 320; N. Conovici, L. Georgescu, Pontica, 11, 1978, p. 43—50.

¹⁴³ N. Angheliescu, *op. cit.*, p. 312—313 și fig. 2/b; V. Culică, SCIV, 19, 1968, 1, 135—145.

¹⁴⁴ E. Comșa, SCIV, 5, 1954, 3—4, p. 191, nr. 72.

¹⁴⁵ Dinu V. Rosetti, PMMB, 2, 1935, p. 64—65 și fig. 42.

¹⁴⁶ Ibidem, p. 5—9 și 15—18.

¹⁴⁷ Al. Andronic, E. Neamțu, F. Banu, Materiale, 8 (1962), p. 91—93.

¹⁴⁸ C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 74—96.

¹⁴⁹ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 206—207.

¹⁵⁰ Z. Székely, Materiale și cercetări de istorie veche a României, București, 1951, p. 90.

¹⁵¹ Ioan Némethi, Dacia, NS, 26, 1982, p. 117 (tipul I-A-C) și fig. 2.

¹⁵² D. Protase, *op. cit.*, p. 68.

urnelor s-au găsit și diferite vase sau alte obiecte de ofrandă. Morminte de același tip, cu urna depusă în groapă simplă, s-au descoperit de asemenea la Ravna ¹⁵³, Krăgulevo ¹⁵⁴, Cerna ¹⁵⁵ etc. pe teritoriul R. P. Bulgaria. La Ravna ele erau grupate în jumătatea vestică a necropolei, sector considerat de mai mulți cercetători ca aparținând primei faze, mai vechi ¹⁵⁶. Marea majoritate a ceramicii acestor morminte era lucrată cu mâna.

Mormintele în „casetă“ sau „cistă“ din piatră reprezintă un tip funerar cu un lăcaș protector de bolovani, uneori incomplet, sau o „cutie“ de lespezi nefasonate, variabile ca formă și mărime. Asemenea morminte s-au descoperit la Cernavodă, Bugeac, Murighiol, Viile și Enisala. Tipul sepulcral amintit este răspândit mai ales în Dobrogea, dar îl întâlnim și în alte locuri ¹⁵⁷. De asemenea el apare în unele necropole apropiate din nord-estul Bulgariei, la Ravna ¹⁵⁸, Prof. Zlatarski ¹⁵⁹, Krăgulevo și Cerna ¹⁶⁰. Mormintele în „cutie“ de piatră de la Ravna, în care se afla majoritatea vaselor lucrate la roată, au fost atribuite fazei a doua a necropolei ¹⁶¹.

Mormintele plane cu „manta“ de bolovani, destul de numeroase la Bugeac sînt, se pare, mai rare în alte locuri. Acestui tip i-ar putea fi atribuite, eventual, unele morminte de la Murighiol ¹⁶². Complexe funerare asemănătoare s-au mai descoperit la Corbu de Jos (dar numai de înhumatie), Fîntîna Mare și Cernavodă — „Păduricea mică“ ¹⁶³, precum și în necropola plană de la Ferigile ¹⁶⁴. Mormintele de acest tip sînt în schimb foarte asemănătoare complexelor funerare tumulare de tip Ferigile III din stațiunea eponimă, de la Tigveni ¹⁶⁵, Cepari ¹⁶⁶, ca și din cimitirele de la Ravna și Prof. Zlatarski ¹⁶⁷.

Mormintele corespunzătoare *primei grupe a tipului IV* funerar de la Bugeac, „marcate“ cu una sau cîteva pietre, așezate în apropierea urnei, dar fără a o proteja, sînt de asemenea destul de rar întîlnite.

¹⁵³ M. Mirčev, *Izvestia-Sofia*, 25, 1962, p. 97 și urm.

¹⁵⁴ L. Bobčeva, *Izvestia-Varna*, 11 (26), 1975, p. 119—123 și pl. 2/5, 6.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 123—127 și pl. 5/3.

¹⁵⁶ P. Alexandrescu, *Histria*, II, 1966, p. 276; idem, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 134—135; A. Vulpe, *Mem Antiq*, 2, 1970, p. 193—195; idem, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 89—90.

¹⁵⁷ La Tigveni (inf. A. Vulpe).

¹⁵⁸ M. Mirčev, *loc. cit.*

¹⁵⁹ Idem, *Izvestia-Varna*, 14, 1963, p. 1—13 și fig. 2, 4, 8, mormintele sînt însă tumulare, de dimensiuni relativ mari.

¹⁶⁰ L. Bobčeva, *op. cit.*, p. 119—127 și pl. 2/8; 5/2, 3-4, 6.

¹⁶¹ Ne referim la cele două faze, conform diviziunii propuse de P. Alexandrescu și A. Vulpe.

¹⁶² Exp. Bujor, *Materiale*, 3, 1957, p. 247, cimitirul I, M. 13; idem, *Materiale*, 5, 1959, p. 376, cimitirul II, m. 10, 11.

¹⁶³ Supra, notele nr. 7; 65; 116.

¹⁶⁴ A. Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigile*, București, 1967, p. 75—79.

¹⁶⁵ A. Vulpe, *Eug. Popescu, Dacia*, NS, 16, 1972, p. 75 și urm. Eug. Popescu, A. Vulpe, *Dacia*, 26, 1982, p. 91—102.

¹⁶⁶ Eug. Popescu, A. Vulpe, *op. cit.*, p. 77—91.

¹⁶⁷ M. Mirčev, *Izvestia-Varna*, 14, 1963, tumulul 10, p. 10—12 și fig. 1, 16.

Acestei variante i-ar putea fi atribuite, eventual unul dintre mormintele de la Satu Nou ¹⁶⁸, precum și alte complexe funerare de la Krăgulevo ¹⁶⁹.

O variantă deosebită o formează mormintele celei de a doua grupă a tipului IV de la Bugeac, în care prima parte era formată dintr-o grămadă masivă de bolovani, iar cea de a doua, de urnă și obiectele de ofrandă. Alte morminte plane de acest tip nu ne sînt cunoscute, cu excepția unuia de la Černa ¹⁷⁰. Dar atît aceste morminte, cît și cele cu „manta“ de bolovani, deși plane, sînt asemănătoare unor complexe funerare tumulare foarte răspîndite în Hallstatt-ul tîrziu și în Latène-ul timpuriu ¹⁷¹.

Mormintele fără urnă, cu resturile funerare depuse în groapă, sînt relativ rare. Le întîlnim la Satu Nou (două morminte), Bugeac (două morminte), Murighiol (mai multe, în ambele cimitire) și Enisala (de asemenea mai multe morminte). La Murighiol s-a descoperit și un mormînt în care oasele incinerate erau așezate pe un pat de pietre, în două grămezi aparținînd celor doi defuncți, lîngă ele aflîndu-se cîte un vas de ofrandă. Tot aici, ca o variantă a tipului amintit, au apărut și morminte în care resturile funerare erau depuse în casete de piatră. Aceeași variantă este întîlnită de asemenea și la Enisala. Casetele de piatră, acoperite uneori cu lespezi-capac, nu diferă de cele folosite pentru mormintele cu urnă, decît prin absența acesteia. Uneori cum ar fi la Bugeac, constatăm folosirea în același mormînt a două ritualuri apropiate și anume depunerea oaselor atît în urne, cît și în afara lor. Complexe funerare la care oasele erau depuse direct în groapă, au mai apărut la Slobozia-Onești ¹⁷², Ciumești ¹⁷³ etc.

Morminte plane de incinerare pe loc au apărut la Histria și Nicolae Bălcescu. Amintim de asemenea, că unele morminte de acest tip descoperite în necropolele elenistice ale Constanței, dar în al căror inventar se aflau și vase lucrate cu mîna ¹⁷⁴, au fost considerate negrecești, poate chiar getice ¹⁷⁵. Acest ritual, răspîndit mai ales în necropolele greco-romane, nu este considerat de origine indigenă, ci grecescă ¹⁷⁶, de unde putea fi, eventual, împrumutat de unele elemente autohtone.

Mormintele plane de inhumație sînt mult mai puțin numeroase. Într-o perioadă ceva mai veche le întîlnim la Corbu de Jos și Istria-Sat ¹⁷⁷. Acest rit funerar apare însă și mai tîrziu, chiar la Istria-Sat

¹⁶⁸ B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, 7 (1961), p. 284, fig. 1/1; pare o „casetă“ incompletă.

¹⁶⁹ L. Bobčeva, *op. cit.* și pl. 2/3, 4.

¹⁷⁰ *Ibidem*, pl. 5/1.

¹⁷¹ Cum ar fi mormintele din necropolele de la Ferigile, Cepari, Tigveni, Birsești, Enisala, Dobrina, Braničevo etc.

¹⁷² C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 80—81.

¹⁷³ Ioan Némethi, *op. cit.*, p. 117 și fig. 2.

¹⁷⁴ M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, mormintele nr. 30 (p. 44—45) și 8 (p. 57—59).

¹⁷⁵ C. Scorpan, *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 78; 80—82.

¹⁷⁶ D. Protase, *op. cit.*, p. 68.

¹⁷⁷ Vl. Zirra, *loc. cit.*; cele mai vechi morminte au aparținut secolului VI î.e.n., iar cel mai recent poate fi datat în secolul I î.e.n. — I e.n.

apoi la Nuntași, Ceamurlia¹⁷⁸, Murghiol, Enisala, Medgidia, Comana, precum și la unele morminte negrecești din necropolele elenistice ale Constanței¹⁷⁹, ori în zonele învecinate, respectiv în cartierele Constanța-Sud și Medeea. În mod excepțional, un mormint de acest tip a fost descoperit, după cum am văzut mai sus și la Bugeac. Cele mai târzii morminte de inhumație negrecești din acest spațiu sînt pînă în prezent cele de la Constanța, Istria-Sat și Comana.

Constatăm de asemenea apariția unor morminte de inhumație în cadrul unei necropole al cărei rit caracteristic era incinerarea și în nord-estul Bulgariei, la Krăgulevo¹⁸⁰.

Mormintele tumulare de inhumație, fără a fi prea numeroase, se întilnesc, totuși, la Topraisar, Cumpăna, Mihai Viteazu (?), Ceamurlia¹⁸¹ și Agighiol.

Tot de *inhumație* par să fi fost și *mormintele tumulare* cu încăpere funerară și boltă de piatră din zona Mangalia sau de la Techirghiol — Urluchioi (?).

Desigur, prezența inhumației într-o epocă în care se generalizase incinerarea, poate fi legată, cel puțin pentru sud-vestul Dobrogei și regiunile învecinate, de persistența în mediul autohton a unor tradiții mai vechi, hallstattiene. Pe de altă parte, însă, concentrarea mormintelor de inhumație plane sau tumulare mai ales în zona litorală și în apropierea sa, ca și în nord-estul Dobrogei, s-ar putea explica fie prin preluarea de către autohtoni a unor influențe grecești ori scitice, fie mai ales prin prezența cel puțin în unele sectoare ale spațiului în cauză, cum de altfel s-a arătat mai sus, a unor comunități scitice.

Morminte tumulare cu incinerarea defuncților pe loc, s-au descoperit pînă acum doar la Histria, Enisala, Telița¹⁸² (?) și Dunărea¹³⁸ (?).

Întilnim de asemenea și „*morminte*“-*cenotaj*. Două asemenea complexe plane cu „manta“ de bolovani (nr. 8 ; 10), fără oase, deși conțineau alte obiecte de inventar, s-au descoperit la Bugeac¹⁸⁴. Tot cenotofori au fost considerate două movile cercetate pe Grindul Caraorman, din a doua jumătate a secolului V î.e.n.¹⁸⁵. Acest tip funerar este întilnit și la Ciumești¹⁸⁶.

¹⁷⁸ Movila, a cărei manta acoperea mormintul nr. 1, chircit, ar fi fost construită mai târziu (cf. D. Berciu, *loc. cit.*).

¹⁷⁹ M. Bucovală, *op. cit.*, mormintul nr. 345, p. 31.

¹⁸⁰ L. Bobčeva, *op. cit.*, p. 119—123 și pl. 2/1, 2.

¹⁸¹ D. Berciu, *loc. cit.* (mormintul nr. 2 din secțiunea II și mormintul principal al movilei II, jefuit din vechime).

¹⁸² Se consideră că mormintele nr. 1—5 făceau parte dintr-un cimitir plan de incinerare, în urne, suprapus parțial de tumulul ridicat pentru mormintul principal (nr. 6) ; mormintul 7 ar fi ulterior tumulului. În apropierea mormintului principal se afla un strat subțire de arsură, considerat de descoperitori drept rezultatul unei purificări prin foc a solului (cf. G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *loc. cit.*), iar de alții drept locul de ardere al defunctului (sau defuncților) ; cf. D. Protase, *op. cit.*, p. 49 ; 61.

¹⁸³ D. Protase, *op. cit.*, p. 25 ; 61.

¹⁸⁴ M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 31, 35—36.

¹⁸⁵ G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 47—61.

¹⁸⁶ I. Némethi, *op. cit.*, p. 177, tip IV.

Multe materiale au apărut în condiții necunoscute; despre altele deținem doar informația că provin din morminte-plane ori tumulare — fără a le putea atribui unuia sau altuia dintre tipurile funerare menționate mai sus.

Descoperirile semnalate, adăugate cercetărilor făcute pe baza materialelor din așezări, oferă și unele indicii privind intensitatea locuirii Dobrogei în anumite etape istorice. Cele mai numeroase informații le deținem pentru mormintele corespunzătoare celei de a doua jumătăți a secolului V — a secolului IV și începutului secolului III î.e.n. Toate tipurile funerare prezentate sînt mai frecvente tocmai în această perioadă. În schimb numărul mormintelor descoperite pînă acum scade considerabil pentru a doua jumătate a secolului III — pînă la sfîrșitul secolului I î.e.n. În absența cercetărilor, pentru această ultimă perioadă nu putem preciza nici măcar care erau tipurile de morminte folosite de localnici, ori cele mai frecvente dintre ele. Totuși, puținele materiale arheologice descoperite pînă acum, mai ales în așezări, dovedesc continuitatea în Dobrogea a locuirii autohtone în perioada tîrzie a civilizației de tip Latène, cînd mărturiile funerare lipsesc. Este necesară astfel valorificarea și în viitor a tuturor descoperirilor ocazionale, precum și efectuarea de cercetări sistematice în punctele semnalate ori în altele noi, putîndu-se obține date mai bogate pentru cunoașterea evoluției comunităților autohtone din Dobrogea în a doua epocă a fierului.

*
* *
*

REPERTORIUL DESCOPERIRILOR INEDITE

1. ADÎNCATA (com. Alimanu, jud. Constanța).

În vatra satului a fost descoperită prin anii 1972—1973 o amforă șampilată de tipul *Heraclea Pontică*. Pînă în toamna anului 1980 a fost păstrată la Consiliul popular Alimanu, după care a intrat în colecția muzeului din Constanța. După unele informații¹⁸⁷, fără să avem certitudinea deplină, e posibil ca amfora să provină dintr-un mormînt.

Exemplarul are corpul conic, umerii rotunjiți și gîtul relativ larg, cilindric. Piciorul mic, cilindric, se termină printr-o bază concavă. Pastă roșie-cărămizie cu nisip în compoziție (fig. 8/1). Ca formă aparține tipului I, după Zeest¹⁸⁸.

Șampilă englicică dreptunghiulară pe două rînduri, fără chenar (fig. 7/1; 16/1). Inv. 24018.

ΑΡΙΣΤΟ
[Κ]ΡΑΤΗΣ

Ἀριστο[κ]ράτης

¹⁸⁷ Oferite colegului C. Chera de Gh. Vintilă, casier și de N. Coman, primarul comunei. Nu putem preciza tipul mormîntului.

¹⁸⁸ I. B. Zeest, *Keramičeskaia tara Bospora*, Moskva, MIA, 83, 1960, p. 100 și pl. XXII/42.

Pridik, p. 110, nr. 194 ; E. M. Staermann, K.S., 36, 1951, nr. 30 ; O. Mărculescu, *Analele Dobrogei*, 16, 1935, p. 138, fig. 13, 15, 18 ; *Canarache* n. 460 (întocmai), 461 ; M. Mircev, *Amphornite pečiati*, nr. 237 (întocmai), 238—254 ; M. Mircev, D. Dimitrov, G. Tončeva, *Izestia-Varna*, 13, 1962, p. 39, nr. 6—12 ; Gramatopol-Poenaru, *Tomis*, nr. 78 ; Gramatopol-Poenaru, *Callatis*, nr. 805—807, 808 (întocmai), 1158 ; Gh. Poenaru-Bordea, *SCIV*, 22, 1971, 3, p. 501—502, cu o discuție mai largă asupra acestui tip ; M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 21—23 (Fintina Mare) ; Lazarov, *Anticini amfori*, p. 36, nr. 160 ; idem, *Amfornite pečiati*, p. 39, nr. 1 ; idem, *Nepublikovani anticini amfori*, p. 134—135, nr. 27 ; Mușeteanu, *Conovici*, *Atanasiu, Contribution...*, p. 174, nr. 5 (Iezeru-Jegalia) ; 23 August (mai jos) ; *Tomis* un exemplar identic (inv. 11347), iar un altul cu ștampila aplicată pe toartă (inv. 11305), informație Livia Buzoianu.

Aparține grupei I-a în clasificarea lui Brashinsky, datată inițial (NE, 5, 1965, p. 20—23, 27) de la granița secolelor V—IV î.e.n. până la sfârșitul primului sfert al secolului IV î.e.n. (circa 400—370 î.e.n.). Această grupă a fost redată de același autor într-o perioadă cuprinsă între începutul secolului IV și începutul celui de al doilea sfert al aceluiași secol (*The Progres...*, p. 131). Ștampile de acest tip, aparținând grupei I-a, au fost atribuite de B. A. Vasilenko perioadei cuprinse între sfârșitul secolului V—sfârșitul primului sfert al secolului IV î.e.n. (N.E., 11, 1974, 16). Lazarov, *Heraclea*, p. 5—13 și tabelul I, încadrează amforele de tipul amintit aceleiași grupe cronologice.

2. AGIGEA (jud. Constanța).

Cu prilejul cercetărilor de teren întreprinse în anul 1973 pe traseul Canalului Dunăre-Marea Neagră, la circa 200 m spre vest de lacul Agigea și la circa 500 m sud-est de localitatea Lazu a fost identificat un grup de tumuli dispuși în linie, pe o distanță de circa 1 km, orientați nord-sud, paralel într-o anumită măsură cu șoseaua Constanța-Mangalia (cf. M. Irimia, *Probleme de cercetare...*). Dintr-un asemenea tumul distrus a fost recuperată o cană elenistică fragmentară (fig. 8/9). Probabil dintr-un alt tumul distrus provine și piciorul unei amfore de tipul Menda (fig. 9/5).

1. Picior de amforă aparținând tipului amintit¹⁸⁹, denumit uneori și „cu piciorul în formă de pahar”¹⁰⁹. Profilul concav, baza lățită discoidal, bombată, adâncită conic la mijloc. Pastă roșie, cu nisip și mică în compoziție. Inv. 13539. Prima jumătate a secolului IV î.e.n.¹⁰¹ (fig. 9/5).

2. Partea inferioară a unei căni elenistice, cu corpul piriform și toarta lată. Fundul plat, profilat. Pastă cărămizie. Dimensiuni¹⁰² : H = 16,5 cm ; D = 15 cm ; DB = 8,3 cm. Inv. 13539 (fig. 8/9). Secolul II î.e.n. (Analogii la M. Bucovală, *Necropole elenistice la Tomis*, Constanța, 1966, m. VI, p. 55/b ; VIII, p. 57/a ; IX, p. 60/b ; XIII, p. 65/b etc.

¹⁸⁹ I. B. Brashinsky, *Amfori Mendî*, în *Hudojestvennaia kultura i arheologia anticinogo mira*, Moskva, 1976, p. 67—74. Aceeași localizare a centrului de producție a acestui tip de amfore și la C. I. Eisemann, *The International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration*, 2, 1973, 1, p. 13 și urm.

¹⁰⁹ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 88.

¹⁰¹ I. B. Brashinsky, *op. cit.*, p. 72 și fig. 1/5 ; 2/5.

¹⁰² Dimensiunile obiectelor : H = înălțimea ; L = lungimea ; l = lățimea ; D = diametrul maxim ; DG = diametrul gurii ; DB = diametrul bazei ; G = grosimea.

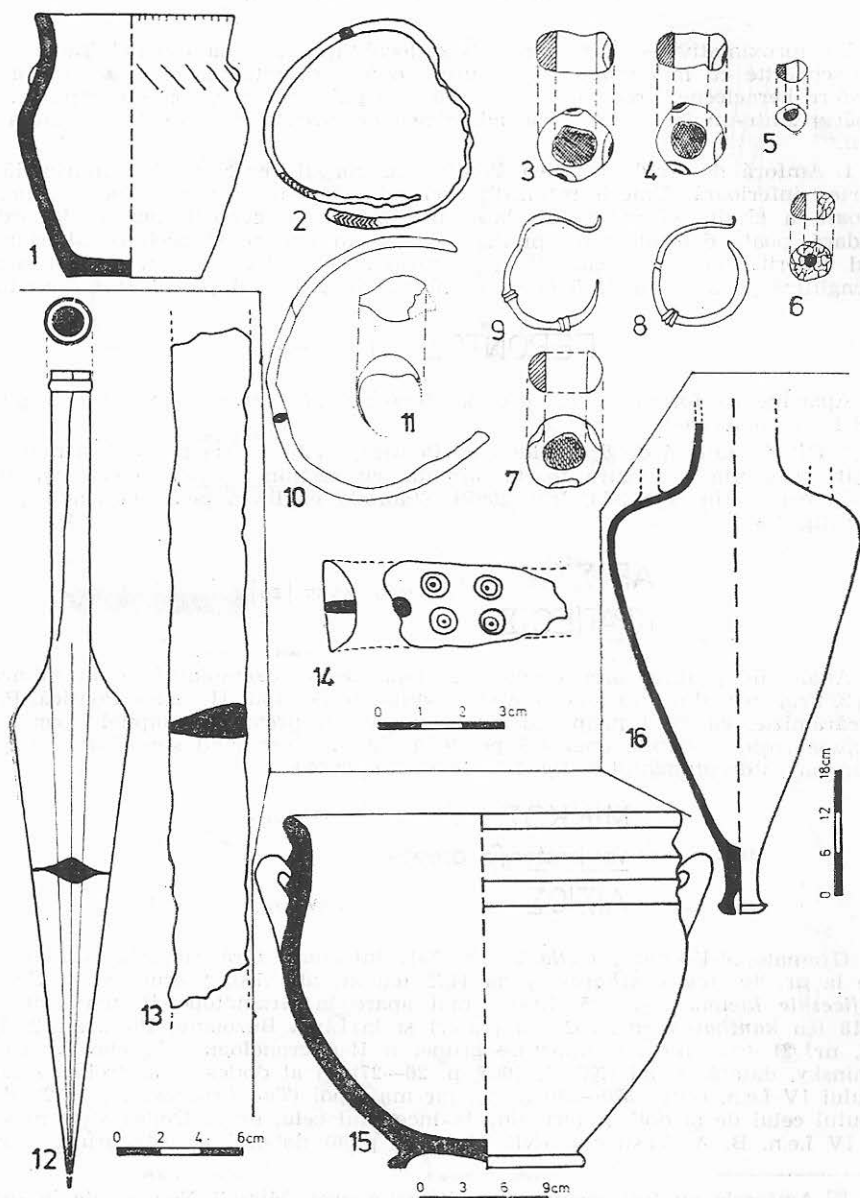

Fig. 1: 1-2 — Vas miniatural și brățară de bronz de la Constanța, cartierul Medeea ; 3-11 — mărgelă, cercei, brățară și inel de la Constanța-Sud ; 12-14 — vîrf de lance, cuțit de luptă și fragment de plăsea de la Cumpăna ; 15 — vas-crater de la Hirsova ; 16 — amforă de la Ion Corvin (nr. 2 — inv. 20716).

3. 23 AUGUST (jud. Constanța).

La aproximativ 2—3 km spre vestul localității, în zona movilei Tamașoi au fost descoperite cu mai mulți ani în urmă o amforă întregă și alte două gîturi de amfore heracleene, precum și o amforă de tipul Sinope¹⁹³, toate șampilate. Ele au apărut „într-un loc cenușos“ la adîncimea de circa 1,50 m de la suprafața terenului.

1. Amforă de tipul Heraclea Pontică cu corpul conic, gîtul cilindric, lărgit la partea inferioară. Umerii rotunjiți. Piciorul este rupt din vechime. La partea inferioară a gîtului și puțin sub buză prezintă urme cenușii închise de ardere secundară, poate datorate unor produse depuse în amfore și prelinse ulterior, în timpul arderii. Pastă roșie-cărămizie, cu nisip grosier (fig. 9/1). Inv. 20658. Șampilă englică pe un rind, fără chenar, aplicată longitudinal pe gît (fig. 7/2; 16/2).

ΓΕΡΟΝΤΟΣ Γέροντος

Apartine ca formă tipului I după Zeest; după forma șampilii corespunde grupei I-a cronologică¹⁹⁴.

2. Gît de amforă de tipul Heraclea Pontică, cu buza fragmentară și marginea rotunjită. Prezintă o singură toartă, arcuită, cu secțiunea ovală. Pastă cărămizie cu nisip negru, fin (fig. 8/7). Inv. 20659. Șampilă englică pe două rinduri, fără chenar (fig. 7/3).

ΑΡΙΣΤΟ Αριστο κρατ [εο]ς
ΚΡΑΤ[ΕΟ]Σ

Analogiile și încadrarea cronologică mai sus, la exemplarul de la Adîncata. 3. Fragment din gîtul unei amfore șampilate de tipul Heraclea Pontică. Pastă roșie-cărămizie, cu mult nisip alburiu și negru. În dreapta șampilii apar urme de vopsea roșie. Șampilă englică pe două rinduri, încadrînd simbolul și dispusă într-un cartuș dreptunghiular (fig. 7/4; 16/3). Inv. 20660.

ΜΙΚΚΟΣ Μίκκος
Vas (crater) în dreapta
ΛΙΣΙΟΣ Λύσιος

Gramatopol-Poenaru, *Callatis*, nr. 841, întocmai, fără simbol; *Mikkos* mai apare la nr. 840 (cu *kantharos*) și la 1172 (cu un alt vas), precum și la Grakov, *Engliffeskie kleima...*, p. 135. *Lysios* mai apare la Gramatopol-Poenaru, *op. cit.*, nr. 818 (cu *kantharos*), nr. 832 (cu crater) și la Livia Buzoianu, *Pontica*, 12, 1979, p. 88, nr. 21 (cu un vas). Apartine grupei a II-a cronologice, în clasificarea lui Brashinsky, datată inițial (NE, 5, 1965, p. 26—27) în al doilea și al treilea sfert al secolului IV î.e.n. (între 370—330 î.e.n.), iar mai apoi (*The Progress...*, p. 132), de la începutul celui de al doilea sfert pînă la începutul celui de al treilea sfert al secolului IV î.e.n. B. A. Vasilenko (NE, 11, 1974, p. 6) datează această grupă într-un

¹⁹³ Amforele au fost recuperate prin grija prof. Mirzali Neurzat de la școala generală din comună, care ne-a oferit informații asupra condițiilor descoperirii. Au fost păstrate în colecția școlii pînă în luna iunie 1973, cînd au fost preluate de Muzeul din Constanța.

¹⁹⁴ Vezi lucrările citate pentru amfora de la Adîncata. În bibliografia consultată, privind amforele heracleene, n-am întîlnit nici un magistrat sau producător cu numele Ghéron.

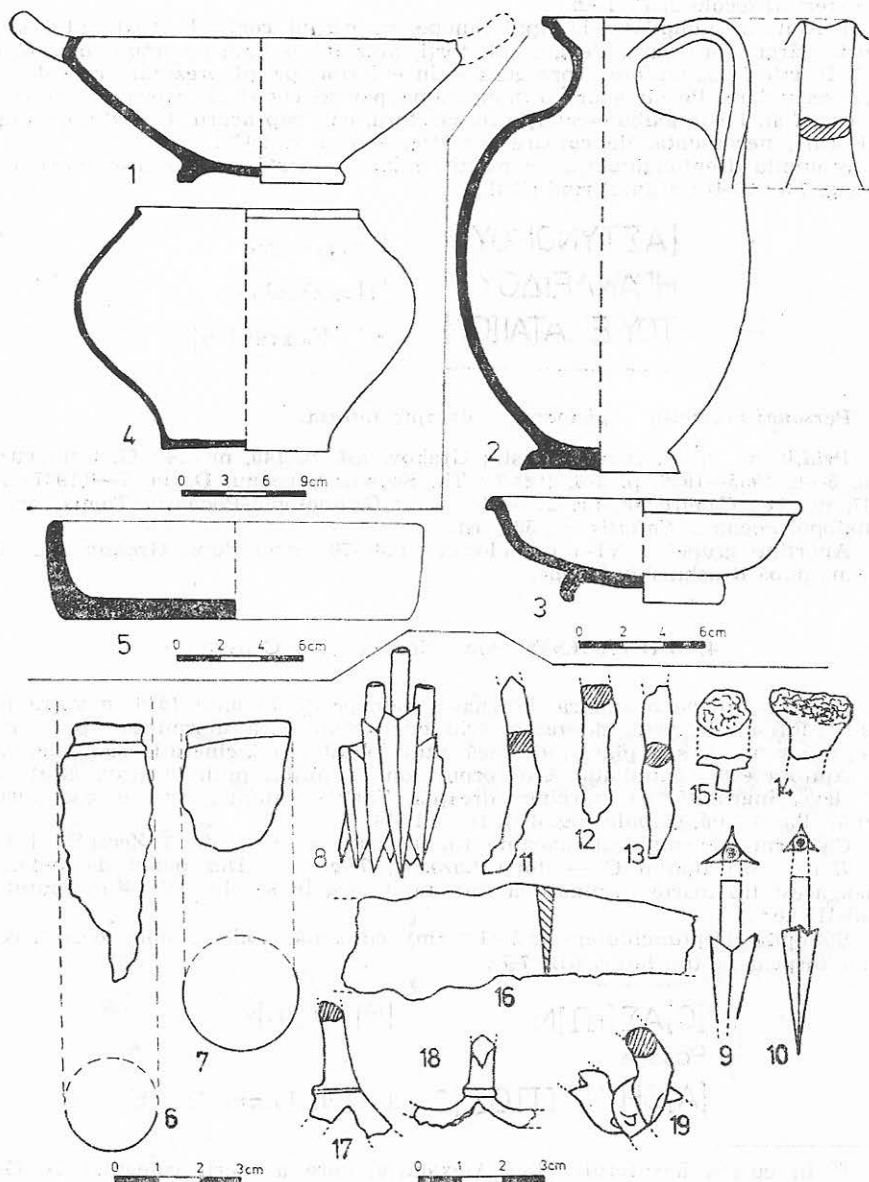

Fig. 2: 1-3 — lékane, lekythos și bol de la Medgidia; 4-5 — urnă și capac de la Făurei; 6-19 — obiecte de fier din mormintul de la Mangalia (6-7 fragmente din tubul de înmănușare al unui virf de lance); 8-10 — virfuri de săgeată; 11-14 — pi-roane; 15 — țință; 16 — lamă de cuțit; 19 — zale de lanț (?).

interval de circa 20 de ani, la sfârșitul primului sfert și la începutul celui de al doilea sfert al secolului IV î.e.n.

4. Amforă ștampilată de tipul Sinope, cu corpul conic, bombat, gîtul scund, cilindric, lărgit spre bază. Pe gît, sub torți, prezintă o linie continuă incizată orizontal. În interiorul amforei, spre gură și în exterior, pe gît prezintă urme datorate arderii secundare. Pe gît apare o monogramă parțial corodată, executată cu vopsea roșie (fig. 7/6). Pastă gălbuie-cenușie în spărtură, cu nisip negru. La exterior angobă neuniformă, necorodată, de culoare roz (fig. 8/2). Inv. 20661.

Ștampila dreptunghiulară pe patru rînduri, aplicată pe curbura uneia dintre torți (fig. 7/5 ; 16/4) ; ultimul rînd ilizibil.

[ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ]	[Ἀστυνόμου]
ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ	Ἡρακλείδου
ΤΟΥ ΕΚΑΤΑΙ[ΟΥ]	τοῦ Ἐκαταί[ου]
.....

Personaj masculin în picioare, cu dreapta întinsă.

Pridik, p. 70, nr. 168—169, ast. ; *Grakov*, ast. p. 149, nr. 14 ; G. Cantacuzino, *Dacia*, 5—6, 1935—1936, p. 326, fig. 7 ; Th. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 7—8, 1937—1938, p. 267, nr. 74 ; *Canarache*, nr. 270—272, ast. ; *Gramatopol-Poenaru*, *Tomis*, nr. 31 ; *Gramatopol-Poenaru*, *Callatis*, nr. 583, ast.

Apartine grupei a VI-a cronologice (120—70 î.e.n.) după *Grakov* sau 150—100 î.e.n., după *Brashinsky*, *Sinope*.

4. BĂLTĂGEȘTI (com. Crucea, jud. Constanța)

De aici provine o amforă de Thasos descoperită în anul 1976 în vatra localității¹⁹⁵, într-un „cavou“ de piatră. Nu cunoaștem dacă mormîntul, protejat cu pietre, era tumular sau plan, nici dacă ritul folosit era incineratie sau inhumatie.

Amfora este ștampilată. Are corpul conic, profilul puțin concav, gîtul tronconic, buza îngroșată, cu marginea dreaptă. Torțile puternic arcuite, cad vertical pe umăr. Pastă fină, gălbuie (fig. 8/3). Inv. 21.514.

Ca formă, exemplarul aparține tipului 20/d, e, z — după *Zeest*¹⁹⁶, I b — după *Bon*¹⁹⁷, ori tipului C — după *Lazarov*, *Thasos*¹⁹⁸. Din punct de vedere al formei, acest tip foarte răspîndit, a fost datat larg în secolul IV — începutul secolului III î.e.n.¹⁹⁹

Ștampila dreptunghiulară (2,2×1,7 cm), corodată, aplicată oblic defectuos, cu legenda dispusă pe trei laturi (fig. 7/7).

[O]ΑΣ[ΙΩ]Ν	[Θ] ας [ίω]ν
Pasăre	
[Α]ΘΗ[ΝΙΤΤΠΟΣΣ]?	[Ἄ] θη [νιπποςσ]?

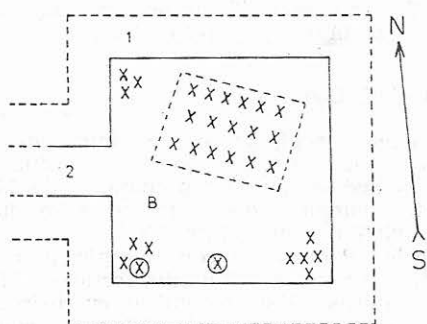
¹⁹⁵ În curtea locuitorului Ion Alexandru, care a oferit colegului N. Georgescu-Cheluță și informații sumare privind condițiile descoperirii.

¹⁹⁶ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 83—86 și pl. 8/20 d, e, ; 9/1.

¹⁹⁷ A. M. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, în *Etudes thasiennes*, IV, Paris, 1957, p. 16—19 și fig. 3/3 ; 6/2, 3.

¹⁹⁸ M. Lazarov, în *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, București (1976), II, 1980, p. 174—175 și pl. I/3.

¹⁹⁹ *Idem*.

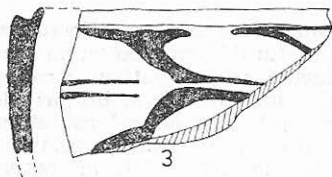

MANGALIA 1970
CAMERA FUNERARĂ CU BOLTĂ A
MORMÎNTULUI TUMULAR (SECȚIUNE
ORIZONTALĂ)

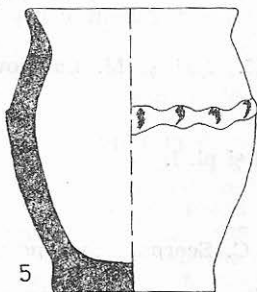
- B - INTERIORUL CAMEREI FUNERARE
PERETELE CAMEREI, CONSTRUIT DIN BLOCURI DE
1 - CALCAR
2 - INTRAREA ÎN MORMÎNT
X - ZONE DERANJATE DE JEFUITORI
⊗ - VIRFURI DE SĂGEATĂ, OPAȚI CERAMIC, FRAGMENTE
DE CUȚIȚ ȘI DE LANCE

1

0 1 2m

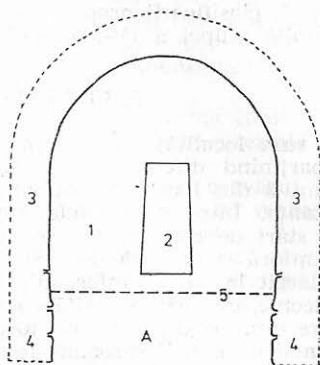

3

5

0 1 2 3cm

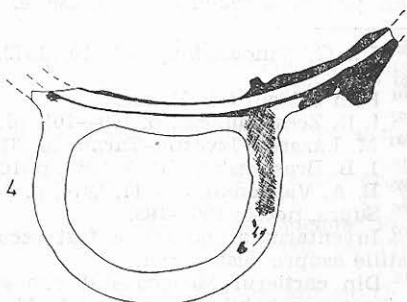

MANGALIA 1970
CAMERA FUNERARĂ CU BOLTĂ A
MORMÎNTULUI TUMULAR (SECȚIUNE
VERTICALĂ)

- A - PERETELE DE VEST
1 - PERETELE PROPRIU ZIS, CONSTRUIT DIN BLOCURI
DE CALCAR
2 - INTRAREA ÎN MORMÎNT
3 - PEREȚII LATERALI, CONSTRUIȚI DIN BLOCURI DE
CALCAR
4 - BLOCURI DE FUNDATIE, NEFASONATE, ALE CAMEREI
FUNERARE
5 - NIVELUL ANTIC, CU CRUSTA DE CALCAR

2

0 1 2m

4

Fig. 3 : 1-2 — secțiune orizontală și verticală a camerei funerare de la Mangalia ;
3-4 — fragmente de lăcane de la Mihai Viteazu ; 5 — vas miniatural de la Ion
Corvin (nr. 7 — inv. 20662).

Bon, nr. 93, asemănător.

Potrivit clasificării propuse de Iu. G. Vinogradov²⁶⁰, amfora pare să aparțină după ștampilă grupei a IV-a cronologice, datată între 350—330 î.e.n.

5. CERNAVODĂ (jud. Constanța).

Din raza localității, fără a putea preciza locul, provin mai multe materiale antice, aparținând diferitor epoci și care s-au aflat o vreme în colecția școlii generale nr. 3 din localitate. În anul 1975 acestea au fost preluate²⁶¹ de Muzeul din Constanța. Între materialele amintite semnalăm două amfore, care datorită bunei lor stări de conservare, par să provină din morminte.

1. Amforă ștampilată de tipul Heraclea Pontică, cu corpul conic, gîtul înalt, cilindric, lărgit la partea inferioară. Torțile arcuite, aproximativ verticale. Piciorul înalt, tronconic, cu baza adîncită conic în interior. Pastă cărămizie, cu nisip negru, grosier. Prezintă pe gît, deasupra torților, urme de vopsea roșie. Ștampilă englică, pe două rinduri, complet corodată. Inv. 6263.

Ca formă generală amfora pare să aparțină tipului II, după Zeest²⁶², și Lazarov, Heraclea²⁶³, iar după aspectul cartușului ștampilei — grupei a III-a sau a IV-a după Brashinsky²⁶⁴-Vasilenko²⁶⁵. Poate fi datată larg în a doua jumătate a secolului IV-prima jumătate a secolului III î.e.n.

2. Amforă fragmentară de Thasos, cu corpul conic și gîtul tronconic. Lipsesc gura și torțile amforei. Pastă cărămizie-gălbuie, cu fragmente de mică în compoziție (fig. 8/4). Inv. 12.206.

Ca formă exemplarul aparține tipului 20/d, e, z — după Zeest, I b — după Bon, ori tipului C — după Lazarov, Thasos²⁶⁶, putîndu-se data larg în secolul IV-începutul secolului III î.e.n.

6. CONSTANȚA

A. CARTIERUL MEDEEA

În anul 1972 s-a descoperit în cartierul amintit un mormînt de inhumație²⁶⁷, conținînd mai multe vase elenistice, un vas miniatural lucrat cu mîna, precum și un cuțit de fier cu plăsele de os. Observațiile făcute asupra puținelor oase rămase, datorită acidității accentuate a solului, precum și diametrul mic al brățării de bronz, dovedesc faptul că mormîntul a aparținut unui copil. Depunerea vasului lucrat cu mîna împreună cu un material elenistic variat precum și distanța relativ mare a mormîntului de necropolele elenistice cunoscute ale Tomisului, ar putea pleda, eventual, pentru caracterul negrecesc al complexului funerar în cauză²⁶⁸.

²⁶⁰ Iu. G. Vinogradov, NE, 10, 1972, p. 34—35. Vezi și M. Lazarov, *op. cit.*, p. 178 și urm.

²⁶¹ Prin colegul Gh. Papuc.

²⁶² I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 100—101, pl. 22/43.

²⁶³ M. Lazarov, *Izvestia-Varna*, 16 (31), p. 5—13 și pl. I.

²⁶⁴ I. B. Brashinsky, NE, 5, 1965, p. 10—27.

²⁶⁵ B. A. Vasilenko, NE, 11, 1974, p. 3 și urm.

²⁶⁶ Supra, notele 196—198.

²⁶⁷ Inventarul arheologic a fost recuperat de C. Scorpan, care ne-a oferit și informațiile asupra descoperirii.

²⁶⁸ Din cartierul Medeea sînt cunoscute și alte morminte descoperite întîmplător, foarte probabil elenistice (cf. M. Bucovală, *op. cit.*, p. 10—11, mormîntul 354; M. Irimia, Peuce, 6, 1977, p. 73—76). Acest fapt ar indica existența aici poate chiar a unei necropole. Descoperirile se află la peste 5 km distanță de zona peninsulară a Constanței și de necropolele elenistice tomitane. Considerăm că mormintele din zona „Medeea” pot să aparțină unei așezări „satelit” din apropierea Tomisului, cu populație mixtă greco-indigenă, după tipul celor de la Istria-Sat, Tariverde, Corbu de Sus, Vadu, Sinoe etc. (cf. M. Irimia, Pontica, 13, 1981, p. 67—71).

— Cană cu corpul globular, fundul inelar, gîtul înalt, larg, cilindric și buza cu marginea lătită mult în exterior. Toarta, aflată la aceeași înălțime cu gura, este trasă din buză și sprijinită pe umăr. Pastă maronie-cenușie închisă. Pe corp prezintă urmele unei angobe maronii, corodate (fig. 10/4). Dimensiuni : H = 20 cm ; D = 14 cm. Inv. 20607.

Pare să aparțină unui tip evoluat din exemplarele de forma căni descoperite la Histria, datată către mijlocul secolului IV î.e.n.²⁰⁹, dar care prezintă și câteva deosebiri importante.

— Bol ceramic foarte scund, cu fundul rotunjit, concav, prevăzut cu *umbo*. Buza subțiată, trasă puțin în interior. Pastă cărămizie, cu angobă maronie, corodată (fig. 9/3). Dimensiuni : H = 30 cm ; D = 7,5 cm. Inv. 20.609.

— Vas miniatural lucrat cu mina, cu corpul înalt, bombat, gura puțin evazată și fundul plat. Pe marginea exterioară a buzei, de jur împrejur, prezintă creștături subțiri. Pe umăr are un briu în relief, creat, destul de mare în raport cu dimensiunile vasului. H = 6 cm ; D = 5,5 cm. Inv. 20610 (fig. 1/1 ; 9/4).

Vasul reproduce pe cele getice în formă de sac, puțin bombate, frecvente în necropolele autohtone din secolul IV-inceputul secolului III î.e.n.²¹⁰.

— Oglindă plată de bronz, de formă circulară, neornamentată, corodată în mare parte (fig. 9/2). Dimensiuni : D = 9 cm ; G = 0,3 cm. Inv. 20608.

Exemplare oarecum asemănătoare, uneori ornamentate apar în mod frecvent la Tomis, Callatis, Apollonia²¹¹ etc., în morminte datate în întreaga epocă elenistică.

— Brățară mică de bronz, puțin deformată, lucrată dintr-o verigă simplă, lătită la partea interioară. Capătul păstrat este puțin lătit, decorat sub formă de brăduț (fig. 1/2). Dimensiuni : D = 5 cm ; G = 0,3 cm. Inv. 20611.

— Trei mărgele din pastă de sticlă. Un exemplar este confecționat din pastă albastră cu „ochi“ din pastă albă și un punct galben central ; are formă inelară. Al doilea exemplar, mai mic, este din pastă galbenă cu „ochi“ albaștri, străbătuți de liniuțe albe. A treia mărgică, bitronconică, de mici dimensiuni, este confecționată din pastă albastră deschisă (fig. 10/5). Inv. 20612.

În cetățile vest-pontice, ca și în Hallstatt-ul târziu ori în Latène, mărgelile de sticlă constituie o categorie obișnuită, cunoscută în diferite medii culturale și etnice ; din acest motiv ele nu oferă un indiciu cultural sau cronologic precis. În mormintele elenistice tomitane ele apar relativ frecvent, dar le întilnim și în lumea getică, la Bugeac, Satu Nou, Murighiol, Enisala, Sarichioi, Cernavodă²¹³ etc. Toate variantele descoperite în Dobrogea sînt bine cunoscute atît în diferite alte regiuni ale României, cit și în teritoriile învecinate, din nordul Bulgariei, ori în lumea nord-pontică²¹⁴.

²⁰⁹ P. Alexandrescu, Histria, II, București, 1966, p. 231, m. 5, 2, inv. V 21048 și pl. 83. Căna de aici are pasta cenușie, cu mică și angobă cenușie-mată. Pe gît prezintă caneluri orizontale reliefate slab, iar pe corp, alte două caneluri orizontale. Exemplarul de la Constanța-Medeea, asemănător ca formă, este diferit ca pastă ; nu e nici ornamentat.

²¹⁰ Ca, de exemplu, la Bugeac (cf. M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 204 și fig. 10), Murighiol (Exp. Bujor, SCIV, 8, 1956, p. 244 și fig. 3) etc.

²¹¹ M. Bucovală, *op. cit.*, nr. 2 (354), p. 11/d (mijlocul sec. IV î.e.n.) ; nr. 38 (9), p. 61/v (sec. II î.e.n.) ; C. Preda, Dacia, NS, 5, 1961, p. 297, fig. 3, 5 ; C. Preda El. Bărlădeanu, Pontica, 12, 1979, p. 103 și pl. 5/1, 2, 5 ; El. Bărlădeanu, Pontica, 13, 1980, p. 223 ; Ianka Mladenova, în *Apollonia*, Sofia, 1963, p. 320, pl. 171 etc.

²¹² M. Bucovală, *op. cit.*, *passim*.

²¹³ M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 209 și fig. 18/c-e ; 23/b-d ; B. Mitrea, Om CD, p. 409—413 și fig. 2 ; Exp. Bujor, SCIV, 6, 1955, 3—4, p. 573—578, pl. 1/1-3 ; 7-9 ; idem, Materiale, 5, 1959, p. 376 ; G. Simion, Peuce, 2, 1971, p. 126 ; idem, Peuce, 6, 1977, p. 155 ; idem, Thraco-dacica, 1, 1976, p. 151 ; Irina și Ernest Oberländer-Târnoveanu, Peuce, 8, p. 107, cat. 74—76 și pl. 36/6-8 ; M. Irimia, Pontica, 6, 1972, p. 17 și pl. 8/1 a-d.

²¹⁴ V. Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p. 101 și nota 553.

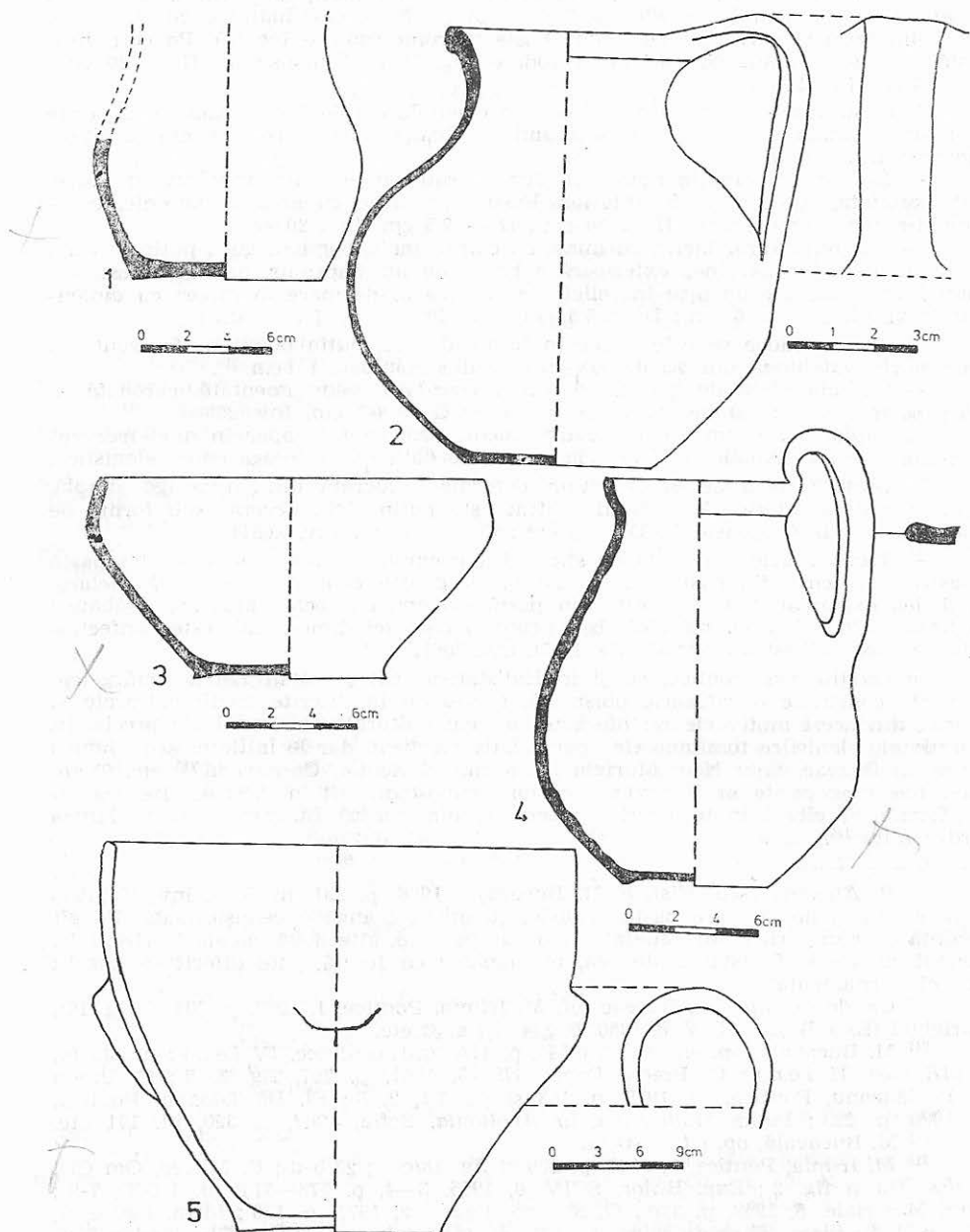

Fig. 4 : 1, 3-5 — ceramică de la Satu Nou (nr. 12 — inv. 15539 ; nr. 11 — inv. 6573 ; nr. 16 — inv. 2306 ; nr. 8 — inv. 22940) ; 2 — cană elenistică de la Medgidia.

— Cuțit de fier cu lama alungită, foarte puțin curbă și limba prinsă cu trei nituri în plăsele dreptunghiulare de os, puțin albiate la mijloc (fig. 10/7). Dimensiuni : lungimea = 21,5 cm ; lățimea lamei = 2,5 cm. Inv. 20613.

Cuțitele sînt unelte întilnite relativ frecvent în Dobrogea, mai rar în mormintele grecești și elenistice²¹⁵, dar mai des în cele indigene și scitice. Exemplarul amintit aparține tipului cu lama dreaptă sau foarte puțin curbată și limba mînerului prevăzută cu unul sau două nituri pentru plăsele (tipul A1 de la Ferigile²¹⁶). Cuțitele de tipul amintit sînt cele mai numeroase în Dobrogea, întilnindu-se frecvent la Bugeac și Enisala²¹⁷. Alte piese au mai fost descoperite la Cernavodă, Satu Nou, Telița²¹⁸ etc. Nu avem încă deocamdată în Dobrogea exemplare prevăzute cu trei nituri și plăsele de os. La Murighiol au fost recuperate fragmente de plăsele²¹⁹. Cuțitele sînt de asemenea apariții frecvente în Moldova, Muntenia, ca și în nord-estul Bulgariei ; ele circulă o perioadă relativ îndelungată, fapt ce nu poate servi la obținerea unor datări mai strînse pentru complexele în care apar.

Mormîntul prezentat pare să aparțină celei de a doua jumătăți a secolului IV-începutului secolului III î.e.n.

B. CONSTANȚA-SUD (Fabrica de oxigen).

În anul 1975 a fost descoperit în zona Constanța-Sud (Fabrica de oxigen a portului Constanța Sud-Agigea) un mormînt familial de inhumatie cuprinzînd trei schelete așezate pe direcția nord-sud, cu capul spre nord. În dreptul membrelor inferioare ale scheletului aflat la est erau așezate două amfore elenistice (una aparținînd unui tip nedeterminat, înclinată cu gura spre vest, iar alta de tipul Chersones, așezată vertical) și o lespede de piatră trapezoidală. În apropierea aceluiași schelet au fost descoperite 11 vîrfuri de săgeată, o fusaiolă, un inel de metal alb (argint ?) și patru mărgelile de sticlă (fig. 1/3-5, 7 ; 9/5-8). Scheletul nr. 2, aflat în mijloc, nu avea în preajmă nici un obiect de inventar. În zona scheletului nr. 3, aflat în partea de vest a mormîntului, s-au descoperit o brățară de bronz, două fusaiole, doi cercei de mărime puțin diferite din sîrmă de argint, patru mărgelile gălbui de sticlă (fig. 1/6 ; 10/3) și două vîrfuri de săgeată, asemănătoare celorlalte 11 descoperite în preajma primului schelet.

— Amforă elenistică aparținînd unui tip nedeterminat (Chersones ?). Corpul conic, cu profilul puțin concav și piciorul alungit, terminat în unghi, cu baza puțin concavă. Umerii aproape orizontali formează un unghi ascuțit cu corpul. Gîtul cilindric, cu buza îngroșată spre exterior. Pe gît prezintă o incizie adîncă, iar sub buză are o dungă aproape continuă de vopsea roșie, parțial corodată. Urme de vopsea roșie apar de asemenea pe gît și pe una din torți. Tot pe gît este executată cu

²¹⁵ P. Alexandrescu, *Histria*, II, tumulul XIX, p. 154/13 a, b și pl. 85 ; M. Bucovală, *op. cit.*, m. 72 (62), p. 115/d ; C. Preda, *El. Bărlădeanu*, Pontica, 12, 1980, p. 103 și pl. 5/3 etc.

²¹⁶ A. Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigile*, p. 62 și pl. 18/1-14.

²¹⁷ M. Irimia, *Pontice*, 1, 1968, p. 222 și fig. 35/a, b ; idem, *Thracodacica*, 2, 1981, p. 50 și fig. 3/6, 8 ; altele inedite, descoperite în diferite morminte ; G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, p. 125—126 ; idem, *Peuce*, 6, 1977, p. 54.

²¹⁸ D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 288—290 și fig. 11/1-2 ; B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, *Materiale*, 7, 1961, p. 286 și urm. ; idem, *Materiale*, 8, 1962, p. 371 ; G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 373—374 și fig. 5.

²¹⁹ Exp. Bujor, *SCIV*, 6, 1955, 3—4, p. 578. Întilnim în schimb un cuțit oarecum semănător cu plăsele de os unite prin cinci nituri la Chiscani, jud. Brăila, într-o necropolă atribuită sciților și datată în al treilea sfert al secolului IV î.e.n. (cf. Valeriu Sîrbu, *SCIVA*, 34, 1983, 1, p. 25—29 și fig. 5/4).

vopsea roșie litera H. Pastă roșie în spărtură, cu puțină mică în compoziție și angobă groasă, gălbuie-alburie (fig. 8/6). Inv. 21330.

— Amforă de tipul Chersones cu corpul conic, piciorul înalt și baza îngroșată, concavă. Gîtul strîmt, cilindric, tronconic spre bază, iar buza îngroșată inelar în exterior. Torțile relativ scurte, arcuite. Deasupra uneia dintre ele prezintă urme de vopsea roșie și litera O (fig. 16/8), executată pe gît cu aceeași vopsea. Poartă ștampile pe ambele torți. Pastă cărămizie deschisă, cu mult nisip negru în compoziție (fig. 8/8). Inv. 21338.

Stampila nr. 1, de mici dimensiuni (1,8×1,2 cm) sub formă de monogramă (fig. 7/9).

ΣΤΕ (T în ligatură cu E)

Stampila nr. 2, dreptunghiulară (6,5×1 cm) pe două rînduri (fig. 7/10 ; 16/5).

ΑΙΞΙΝ[Α] Α'ισχίν [α]

ΑΣΤΥΝΟΜΟΥ 'αστυνόμου

Pridik, p. 140, nr. 2, întocmai ; *Canarache*, nr. 485 ; Gramatopol-Pocnaru, *Cal-latis*, nr. 374, întocmai ; V. V. Borisova, NE, 11, 1974, p. 112, nr. 7. După Ahmerov, VDI, 1949, 4, p. 99—123, pe baza ștampilei, amfora aparține grupei a II-a cronologice (pl. II și p. 105—106, 111/2 ; 112/6), datată între mijlocul și sfîrșitul secolului III î.e.n. La V. V. Borisova, NE, 11, 1974, 3, p. 112—113, amforele cu numele acestui astinom sînt date de asemenea între mijlocul și sfîrșitul secolului III î.e.n. Din punct de vedere al formei, exemplarul se apropie de tipul I B, datat de V. V. Borisova (*op. cit.*), p. 103, în a doua jumătate a secolului III î.e.n. La B. Iu. Mihlin (VDI, 1979, 2, p. 139—159) ștampilele asemănătoare ca formă sînt încadrate grupelor a II-a sau a III-a, datate între începutul și mijlocul secolului III, respectiv a doua jumătate a secolului III î.e.n. După V. I. Katz^{19a}, amforele ale căror ștampile au doar numele și titulatura, aparțin tipului I, datat în ultimul sfert al secolului IV—primul sfert al secolului III î.e.n.

— Brătară de bronz lucrată dintr-o verigă cu secțiune elipsoidală ; capetele rupte (fig. 1/10 ; 9/10). Dimensiuni : D = 6,7 cm ; G = 0,2 și 0,5 cm. Inv. 21334.

— Doi cercei lucrați dintr-o verigă de argint relativ groasă, cu un capăt drept, iar celălalt îndoit. Pe corpul lor au fost aplicate cîte două fire răsucite din același metal ; într-un caz (fig. 1/9 ; 9/11), unul dintre fire s-a desprins și s-a pierdut din vechime. Deși cerceii aparțineau aceleiași persoane și sînt de același tip, au dimensiunile puțin diferite (fig. 1/8-9 ; 9/11-12). Dimensiuni : D : 1 = 3 cm ; 2 = 2,2 cm. Inv. 21335.

— Inel de metal alb (argint ?), de forma unei verigi simple, cu partea anterioară (chaton-ul) ovală, lăfiță, puțin concavă (fig. 1/11). Dimensiuni : D = 1,7 cm ; lățimea = 1,2 cm. Inv. 21339.

— Trei fusaiole bitronconice, dintre care două au cîte o parte mai înaltă, iar cealaltă mai scundă (fig. 9/13, 14) ; al treilea exemplar are ambele părți egale (fig. 9/15). Pastă grosieră, roșie-cărămizie sau cenușie, cu suprafața lustruită, parțial corodată. Dimensiuni : D : 1. = 3,2 cm ; 2. = 2,7 cm ; 3. = 2,6 cm ; H 1. = 2,3 cm ; 2. = 2 cm ; 3. = 1,7 cm. Inv. 21333.

— Opt mărgelile, dintre care trei inelare (fig. 1/3, 4, 7 ; 9/6, 7, 9) și cinci globulare (fig. 1/5, 6 ; 10/3). Două exemplare inelare, confecționate din pastă de sticlă albastră, prezintă cîte trei „ochi” din pastă albă, cu un punct albastru în mijloc. Al treilea exemplar inelar este din pastă verde, cu trei „ochi” de culoare galbenă și punct albastru-cenușiu în mijloc. Un exemplar globular, puțin turtit, de mici dimensiuni, era executat dintr-un metal alb, corodat (fig. 1/5 ; 9/8). Alte patru

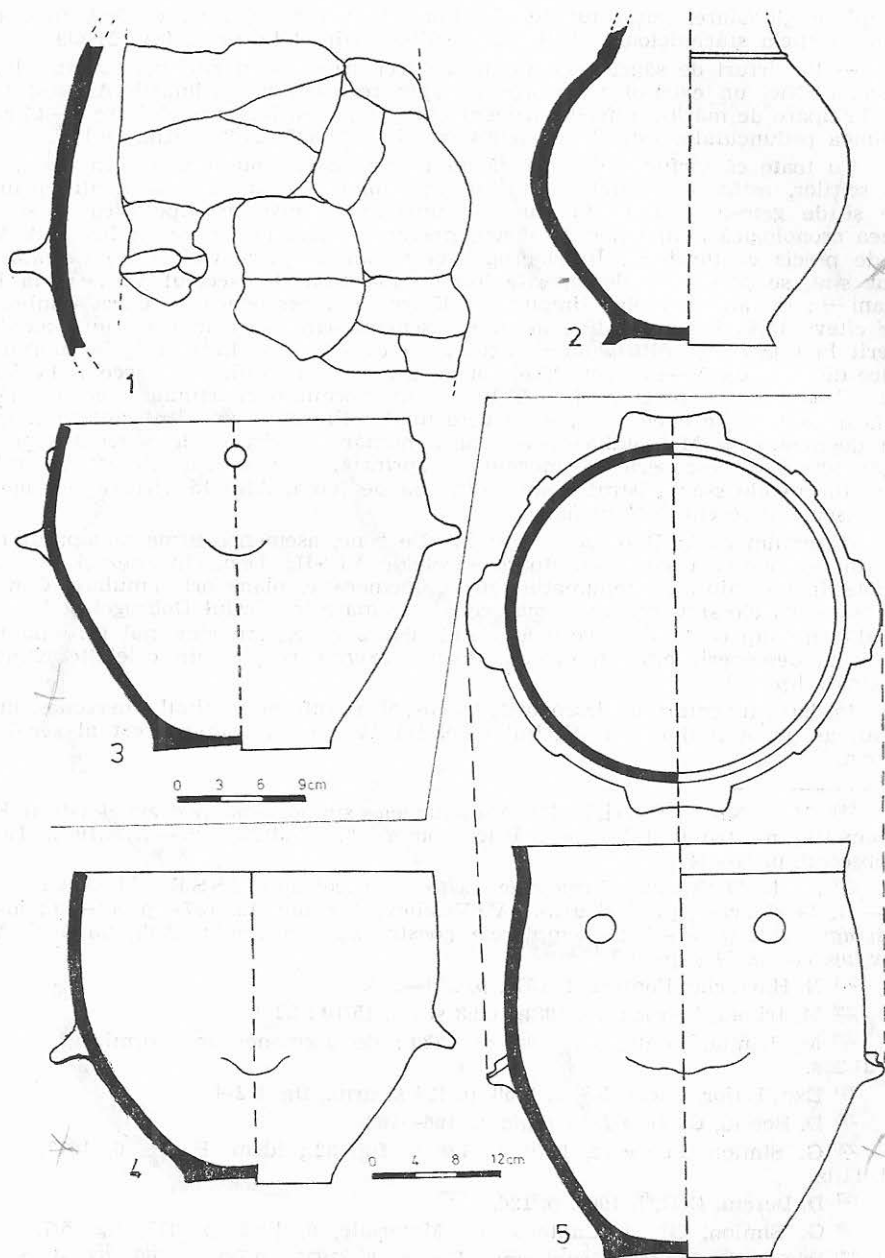

Fig. 5 : — ceramică de la Satu Nou : 1 (nr. 4 — inv. 4733) ; 2 (nr. 15 — inv. 22935) ; 3 (nr. 9 — inv. 22936) ; 4 (nr. 1 — inv. 2304) ; 5 (nr. 7 — inv. 1782).

exemplare globulare, puțin turtite, de dimensiuni variate, erau confecționate din pastă de sticlă sfărâmițoasă, de culoare gălbuie (fig. 1/4; 10/3). Inv. 21.339.

— 13 vîrfuri de săgeată de bronz, cu trei aripioare și peduncul relativ lung, tronconic. Nici un exemplar nu prezintă spin recurbat pe peduncul. Au fost turnate în tipare de mărimi diferite. Dimensiuni : lungimea lor variază între 3—3,7 cm ; grosimea pedunculului este de circa 0,4 cm. Inv. 21.331—21.332. (fig. 10/1,2).

Cu toate că vîrfurile de săgeată au fost atribuite multă vreme în exclusivitate sctilor, astăzi este știut că ele au fost folosite și de alte populații, printre care și de geto-daci. Datorită studiilor întreprinse, evoluția tipologică și succesiunea cronologică a tipurilor de săgeți, precum și aria lor de răspîndire sînt destul de precis conturate²²⁰. În Dobrogea cele mai timpurii vîrfuri de săgeată de bronz sînt, se pare, cele descoperite într-un mormînt din secolul VI î.e.n. la Petroșani²²¹ ; un alt exemplar timpuriu, foliform, s-a descoperit la Gura Canliei²²². Alte cîteva vîrfuri de săgeată mai tîrzii, asemănătoare celor în discuție, s-au descoperit la Bugeac²²³, Murighiol²²⁴, Ceaurlia de Jos²²⁵ și Enisala²²⁶, în morminte getice din secolele V—IV î.e.n. Altele au apărut într-un cimitir din secolul IV î.e.n. de la Cernavodă²²⁷, precum și la Telița²²⁸, în morminte aparținînd secolelor IV—III î.e.n. Mai multe exemplare, între care unul foliform și un altul cu trei mυχii s-au descoperit la Mahmudia²²⁹. Un mare număr de vîrfuri de săgeată (aproximativ 100) s-a descoperit în mormîntul „princiar“ de la Agighiol²³⁰. În tubul onora dintre ele s-au păstrat resturi din tija de lemn. Alte 15 vîrfuri de săgeată s-au descoperit recent la Cumpăna²³¹.

Observăm că în Dobrogea, ca și în alte zone, asemenea arme au apărut mai ales într-o perioadă corespunzătoare secolelor VI—III î.e.n., în așezări sau necropole, în morminte de inumație sau de incineratie, plane ori tumulare. Constatăm totuși că ele sînt într-un număr ceva mai mare în nordul Dobrogei și în zona litorală, în timp ce în zona vestică și sud-vestică a regiunii sînt mai rare (la Bugeac s-au descoperit pînă în prezent doar 5 exemplare, iar din celelalte cimitire învecinate lipsesc).

Pe baza inventarului descoperit, îndeosebi a amforei de tipul Chersones, mormîntul ar putea fi datat la sfîrșitul secolului IV sau în primul sfert al secolului III î.e.n.²³².

^{219a} V. I. Katz, *Materiali, III, Vsesoiuznego simpoziuma podrevnei istorii Pricernomoriiia na temu „Ellinizm i Pricernomoriiia“*, Tșaltubo, 21—27.05.1982, Tezicî i soobșcenii, p. 41—44.

²²⁰ A. I. Meliukova, *Voruženie skifov*. Arheologiia S.S.S.R., Moskova, 1964, p. 9—11, 14 și urm. ; pl. 6 și urm. ; V. Vasiliev, *Apulum*, 12, 1974, p. 48—59 ; idem, *Sciții agatîrși...*, p. 74—77 ; exemplarele noastre aparțin tipului A2b, după V. Vasiliev, *op. cit.*, p. 74 și pl. 9/9.

²²¹ N. Harțușche, *Pontica*, 4, 1971, p. 259—260.

²²² M. Irimia, *Pontica*, 14, 1981, p. 98 și fig. 15/10 ; 22/9.

²²³ M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 230 ; de asemenea în mormîntul nr. 95, inv. 31.238.

²²⁴ Exp. Bujor, *Dacia*, NS, 2, 1958, p. 124 și urm., fig. 8/2-4.

²²⁵ D. Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 166—168.

²²⁶ G. Simion, *Peuce*, 2, 1970, p. 126 și fig. 32 ; idem, *Peuce*, 6, 1977, p. 54 și pl. 11/b.

²²⁷ D. Berciu, *DID*, I, 1965, p. 126.

²²⁸ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 377, fig. 5/7.

²²⁹ Irina Oberländer-Târnoveanu, *Peuce*, 8 (1977—1978), p. 60, 63 și nr. 9.

²³⁰ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1977, p. 68—69 și fig. 49.

²³¹ Mai jos.

²³² Dacă ținem seama mai ales de încadrarea cronologică a amforei de Chersones.

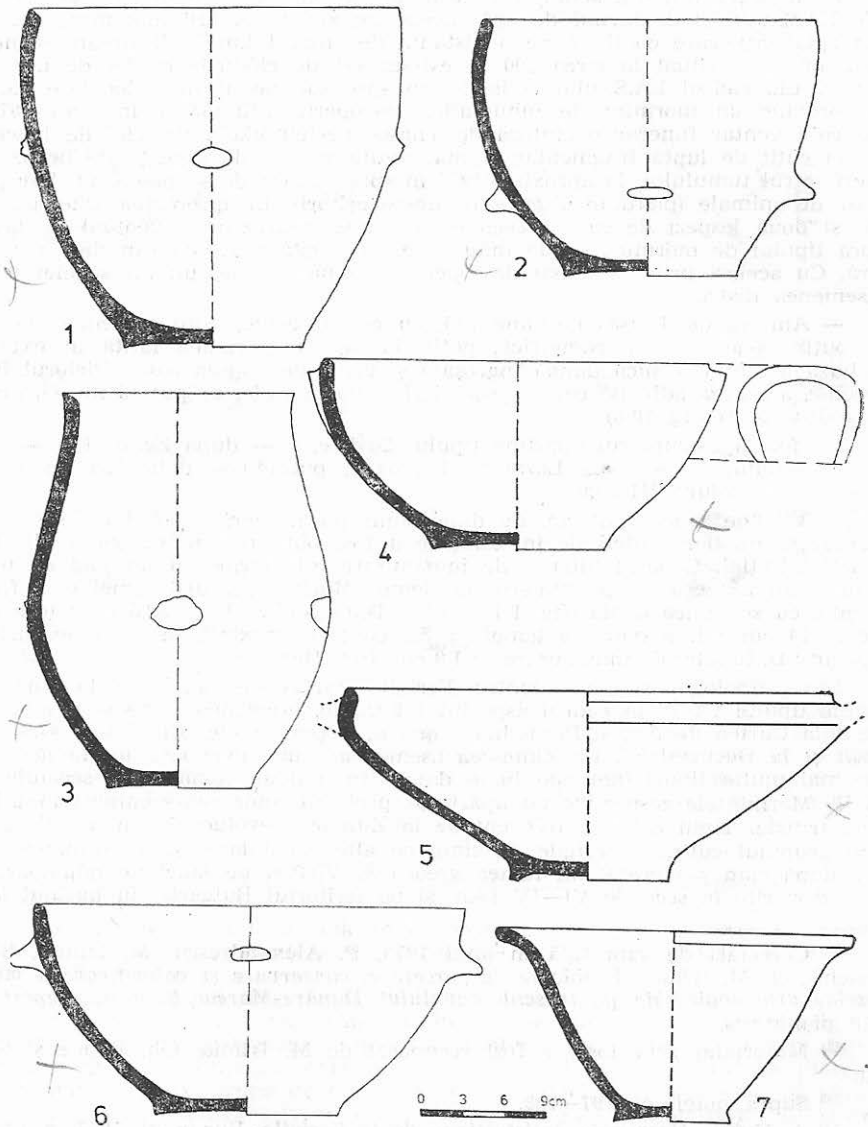

Fig. 6 : — ceramică de la Satu Nou : 1 (nr. 5 — inv. 15540) ; 2 (nr. 2 — inv. 32002) ; 3 (nr. 3 — inv. 4723) ; 4 (nr. 10 — inv. 32001) ; 5 (nr. 13 — inv. V 18086) ; 6 (nr. 6 — inv. 1781) ; 7 (nr. 14 — inv. 22931).

7. CUMPĂNA (jud. Constanța).

A. În zona văii din sudul localității, la aproximativ 200 m spre est de clădirile I.A.S.-ului și de tunul de apă începe un șir de tumuli mai mult sau mai puțin aplatizați, care continuă pe o distanță de circa 1 km²³³. Dintr-un asemenea tumul aplatizat, situat la circa 200 m est-sud-est de clădirile stației de uscarea a furajelor din cadrul I.A.S.-ului și la 200 m spre sud de ultimele locuințe ale satului provine un mormint de inhumație, descoperit întâmplător în anul 1979²³⁴. Avea ca inventar funerar o amforă de Thasos neștampilată, un virf de lance de fier, un cuțit de luptă fragmentar și mai multe virfuri de săgeată de bronz. Tot în perimetrul tumulului, la aproximativ 4 m spre sud-est de schelet s-au descoperit și oase de animale (pierdute ulterior de descoperitori). În apropierea scheletului se aflau și două lespezi de calcar, ceea ce ar putea reprezenta, eventual, o dovadă asupra tipului de mormint — de inhumație, în casetă realizată din dale mari de piatră. Cu același prilej s-a mai descoperit în zona movilei un alt schelet uman, de asemenea, distrus.

— Amforă de Thasos neștampilată, cu corpul conic, gîtul tronconic cu profilul puțin concav, gura asimetrică, puțin lătită, cu marginea lătită în exterior. Sub buză prezintă o mică dungă îngroșată și urme de vopsea roșie. Piciorul înalt, tronconic, are baza adincită conic spre interior. Pasta roșie, cu puțină mică în compoziție. Inv. 24024 (fig. 10/8).

Ca formă exemplarul aparține tipului 20/d, e, z — după Zeest, I b — după Bon, ori tipului C — după Lazarov, *Thasos*²³⁵, putîndu-se data larg în secolul IV-începutul secolului III î.e.n.

— Virf de lance foliform, de dimensiuni mari, lucrat probabil dintr-o singură bucată de fier; tubul de înmănușare a fost obținut prin curbarea plăcii de fier lătită inițial. Capătul tubului de înmănușare este strîns cu un inel de bronz pentru a nu aluneca de pe mînerul de lemn. Muchia nervurii lamei este foarte evidentă, cu secțiunea ovală (fig. 1/12; 9/16). Dimensiuni: L = 38,5 cm; (din care mînerul 14 cm); l. maximă a lamei = 5,5 cm; G. maximă în zona nervurii = 1,6 cm; D. tubului de înmănușare = 1,8 cm. Inv. 24026.

După tipologia stabilită pentru Ferigile, virful de lance de la Cumpăna aparține tipului C2²³⁶. În cadrul aspectului Ferigile, asemenea arme s-au mai descoperit la Curtea de Argeș, Poroschia, Tigveni, Cepari²³⁷ etc. Alte piese s-au descoperit și la București²³⁸. La Zimnicea asemenea arme apar într-un număr mare și în mai multe tipuri, aproape toate datate în a doua jumătate a secolului IV î.e.n.²³⁹. Mormintele respective au aparținut probabil unor reprezentanți ai aristocrației tribale. Tipul cel mai frecvent de la Zimnicea evoluează din armele aparținînd grupului cultural Ferigile, în timp ce alte exemplare își au originea, probabil, după cum s-a arătat, în lumea greacă²⁴⁰. Virfuri de lănci asemănătoare au fost descoperite în secolele VI—IV î.e.n. și pe teritoriul Bulgariei în bazinul lacu-

²³³ Cercetări de suprafață în anul 1973, P. Alexandrescu, M. Irimia, Silvia Baraschi; cf. M. Irimia, *Probleme de cercetare, conservare și valorificare a monumentelor arheologice de pe traseul canalului Dunăre-Marea Neagră*, Repertoriu, nr. 78, manuscris.

²³⁴ Materialul arheologic a fost recuperat de M. Irimia, Gh. Papuc și Sorin Ursu.

²³⁵ Supra, notele nr. 197—198.

²³⁶ A. Vulpe, *Necropola hallstattană de la Ferigile*, București, 1967, p. 64—65.

²³⁷ *Ibidem* și nota 4; vezi și Eug. Popescu, A. Vulpe, *Dacia*, NS, 26, 1982, p. 77 și urm., fig. 11/b (Cepari — „Toplița”, tumulul 5), fig. 15/D (Tigveni — „Babe” — descoperiri întâmplătoare).

²³⁸ Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, pl. 10/4-5.

²³⁹ A. D. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 24, 1979, p. 54 și fig. 61—64.

²⁴⁰ *Idem*.

Fig. 7: — ștampile de amfore : 1 — Adîncata ; 2-5 — 23 August (nr. 1 — inv. 20658 ; nr. 2 — inv. 20659 ; nr. 3 — inv. 22660 ; nr. 4 — inv. 20661) ; 7 — Băltăgești ; 9-10 — Constanța Sud (inv. 21338) ; 11 — Cumpăna (B — inv. 20656) ; 12 — Medgidia (nr. 6 — inv. 21373) ; 13-14 — Satu Nou (nr. 19 — inv. 14450 ; nr. 20 — inv. 14433/a) ; 15 — Zebil ; monograme : 6 — 23 August (nr. 4 — inv. 20661) ; 8 — Constanța Sud (inv. 21338).

lui de acumulare al barajului Batak — punctul „Tărnat”²⁴¹, Krăgulevo²⁴², Kaloianovo²⁴³, Drumevo²⁴⁴ etc.

Exemplarul de la Cumpăna se apropie mai ales de virfurile foliforme cu lățimea maximă la partea inferioară descoperite la Zimnicea, precum și de cel descoperit la Krăgulevo.

— Cuțit de luptă fragmentar, de fier, cu un singur tăiș. Lipsesc partea din spre mîner, mînerul și virful. Tăișul drept, cu secțiunea triunghiulară (fig. 1/13 ; 9/17). Din mîner se păstrează un mic fragment de plăsea de os, cu suprafața rotunjită și un nit pentru ancorare de limba mînerului. Fragmentul de plăsea era ornamentat cu patru grupe de cîte două cercuri mici concentrice și un punct în mijloc (fig. 1/14). Lama cuțitului era oxidată, exfoliată. Dimensiuni : L. lamei = 31 cm ; l = 3,5 cm ; grosimea muchiei (mult oxidată și exfoliată) = 1 cm ; L. fragmentului de plăsea = 4 cm ; l. fragmentului de plăsea = 2 cm. Inv. 24027.

²⁴¹ D. Tončev, At. Milčev, *Izvestiia-Sofia*, 32, 1970, p. 178 și fig. 60.

²⁴² L. Bobčeva, *Izvestiia-Varna*, 11(26), 1975, p. 119—123 și pl. 4/10.

²⁴³ M. Čičikova, *Izvestiia-Sofia*, 31, 1969, p. 64—66 și fig. 18.

²⁴⁴ Tv. Dremisizova-Nelčinova, *Arheologija*, 7, 1965, 4, p. 54 și urm. ; fig. 7/1, 2.

Două arme asemănătoare, foarte puțin curbate, prevăzute tot cu un tăiș, provin de la Enisala²⁴⁵.

Cuțite de luptă cu un singur tăiș s-au descoperit la Gogoșu²⁴⁶, Ferigile²⁴⁷, precum și în alte zone mai îndepărtate. Asemenea arme de tip comun au apărut și pe teritoriul R. P. Bulgaria²⁴⁸. Un cuțit de luptă oarecum asemănător s-a descoperit la Zimnicea²⁴⁹. Se pare că din aceste arme a evoluat mai târziu sica dacică²⁵⁰.

— 15 vîrfuri de săgeată de bronz, cu trei aripioare și peduncul relativ lung, foarte puțin tronconic. Nu prezintă spin recurbat. Au fost turnate în cel puțin trei tipare de mărimi diferite. Pe două exemplare se observă câte trei striuri oblice, aplicate pe trei suprafețe ale aripioarelor. Dimensiuni: lungimea lor variază între 2,7—3,9 cm, iar grosimea pedunculului este de 0,4—0,5 cm. Inv. 24.025 (fig. 10/9).

Vîrfurile de săgeată de la Cumpăna sînt de același tip cu cele descoperite la Constanța-Sud (Fabrica de oxigen) și prezintă aceleași analogii²⁵¹.

Morminte de inhumație în casete din dale mari de piatră, mai ales plane, s-au descoperit în orașele grecești vest-pontice²⁵², dar este foarte posibilă răspîndirea acestui tip sepulcral și în afara lor. Precizăm că mormîntul în discuție este tumular. Pe baza inventarului arheologic descoperit, mormîntul de la Cumpăna pare să se dateze larg în secolul IV î.e.n.

B. Din colecția școlii generale au fost preluate în anul 1973 de către muzeul din Constanța o toartă de amforă ștampilată și o cană cu pastilă pe toartă. După informațiile oferite, ele par să provină tot din tumuli distruși.

— Toartă de amforă de Thasos, cu pasta maronie-gălbuie și mică sfărîmată în compoziție; pete maronii-cenușii la exterior, datorate arderii secundare. Ștampilă dreptunghiulară (3,2×2,2 cm) aplicată puțin oblic pe curbura tortii. Legenda pe două rînduri, încadrînd simbolul; C lunar (fig. 7/11; 16/7). Inv. 20656.

ΘΑCΙΩΝ

Thyrsos cu panglică și monograme

CATYPOC

Θασιων

Κατυπος

Pridik, p. 55, nr. 391, asemănător, cu alt simbol; *Bon*, nr. 1529, asemănător, fără monogramă; *thyrsos* aparținînd tipului 2, nr. 1519, asemănător, cu aceeași monogramă, dar alt simbol; nr. 1517—1518, 1520—1528, 1531—1535, asemănător, dar fără monogramă și cu alte simboluri; Gramatopol-Poenaru, *Tomis*, nr. 11, asemănător, cu alt simbol și fără monogramă; Gramatopol-Poenaru, *Callatis*, nr. 184, întocmai; nr. 183, asemănător, cu același simbol dar fără monogramă; nr. 185—186, asemănător, cu aceeași monogramă, dar alte simboluri; nr. 179—182, asemănător, cu alte simboluri și fără monogramă; M. Debidour, BCH, Suppl. V, 1979, Thasiaca, p. 285, întocmai Satyros, II. Amforele thasiene cu numele producătorului și ethnikon-ul dispuse pe două rînduri, încadrînd simbolul, au fost atribuite grupei

²⁴⁵ G. Simion, *Peuce*, 2, p. 125—126 și fig. 7/c; idem, *Peuce*, 6, 1977, p. 54 și pl. 11/a, jos.

²⁴⁶ D. Berciu, Eug. Comșa, *Materiale*, 2, 1956, p. 320 și urm.

²⁴⁷ A. Vulpe, *op. cit.*, p. 61—62.

²⁴⁸ V. Mikov, *Izvestiia-Institut*, 6, 1930—1939, p. 160, fig. 141 b; la Sofronievo — o sabie scurtă (cf. B. Nikolov, *Izvestiia-Institut*, 28, 1965, p. 164 și fig. 4/a).

²⁴⁹ A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 39 și fig. 60/2; un alt cuțit de luptă, mai curbat, la p. 40 și fig. 59/17.

²⁵⁰ A. Vulpe *loc. cit.*

²⁵¹ A se vedea mai sus notele nr. 220—222.

²⁵² Ca de exemplu la Callatis; cf. C. Preda, *Dacia*, NS, 5, 1961, p. 275—303; idem, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 165 și urm., cele două morminte din camera cu boltă de la 2 Mai; C. Preda, N. Cheluță-Georgescu, *Pontica*, 8, 1975, p. 55—64 și pl. I/1-3; C. Preda, *El. Bârlădeanu*, *Pontica*, 12, 1979, p. 97—102 și pl. I; *El. Bârlădeanu-Zavatîn*, *Pontica*, 13, 1980, p. 220 (M2); 229 (M7); 233 (M9).

Fig. 8 : 1 — Adîncata ; 2,7 — 23 August (nr. 4 — inv. 20661 ; nr. 2 — inv. 20659 ; 3 — Băltăgești ; 4 — Cernavodă (nr. 2 — inv. 12203) ; 5 — Cumpăna (B — inv. 20657) ; 6-8 — Constanța Sud (inv. 21330 ; 20338) ; 9 — Agigea (nr. 2 — inv. 15539).

a 5-a, datată de V. Grace (Hesp. Suppl., 10, 1956, p. 123 și 136) la sfârșitul secolului IV și în secolul III î.e.n. După Iu. G. Vinogradov (NE, 10, 1972, p. 35—40, 63 și tabelul II), ele ar aparține subgrupeii 5 b timpurie, dar ar continua și în subgrupa 5 b târzie, și s-ar data începând cu 320 î.e.n., pînă la sfârșitul secolului III î.e.n. Pe baza observațiilor stratigrafice privind contextele în care au fost descoperite amforele, M. Debidour, *loc. cit.*, consideră că sigma lunar (= C), a apărut pe ștampile doar începând cu 300—280 î.e.n.; quasi — totalitatea exemplarelor de acest tip ar aparține primei jumătăți sau mijlocului secolului III î.e.n.

— Cană elenistică cu corpul globular, fundul inelar, profilat, gîtul larg, gura cu marginea rotunjită și țesită puțin spre interior. Toartă lată, cu punctul superior de inserție într-o „șă” a buzei. Prezintă o pastilă pe partea superioară a torții. Pastă compactă, dură, roșie în spărtură angobă gălbuie-roză, uniformă la exterior (fig. 8/5). Dimensiuni: H = 19,8 cm; D = 12,5 cm. Inv. 20657.

Cămile de acest tip au o largă răspîndire în epoca elenistică, întîlnindu-se frecvent la Tomis, Histria²⁵³, Callatis²⁵⁴ etc. Cana amintită se aseamănă mai ales exemplarelor dateate în sec. II î.e.n.

8. DUNĂREA (com. Seimeni, jud. Constanța).

În anul 1974 a fost descoperită în vatra satului, la adîncimea de 1,30 m de la nivelul actual al solului, o amforă elenistică neștampilată. În jurul ei erau multe pietre²⁵⁵. Nu cunoaștem alte amănunte privind această descoperire, dar după informațiile pe care le deținem se pare că exemplarul a aparținut unui mormînt. De altfel, în zonă sînt semnalate și alte descoperiri funerare²⁵⁶.

Amforă neștampilată, cu corpul înalt, tronconic, piciorul îngroșat, discoidal și baza concavă. Gîtul înalt, cilindric, cu profilul puțin concav, unit lin cu corpul. Torțile, puternic arcuite, au secțiunea ovală. Sub buză prezintă o nervură circulară îngroșată. La jumătatea înălțimii gîtului apare o incizie circulară efectuată cu un vîrf bont. Sub ea se observă urme slabe de vopsea roșie-maronie. Pastă roșie-cărămizie, aspră, cu nisip fin, alb și fragmente foarte mici de mică în compoziție. La exterior amfora a fost acoperită cu o angobă roșie-cenușie, în prezent corodată (fig. 10/10). Inv. 21.001.

Aparține unui tip nedeterminat. Se apropie, totuși, prin aspectul general și pastă de unele exemplare de Thasos, tipul 20/i, după Zeest²⁵⁷, dateate la sfîrșitul secolului III—începutul secolului II î.e.n.

9. FĂUREI (com. Băneasa, jud. Constanța).

A. Pe un platou aflat la aproximativ 200 m spre nord de cimitirul turcesc a fost descoperit în anul 1975 un mormînt de incinerare în urnă. Vasul—urnă, cu corpul mult bombat și prevăzut cu un „prag” special executat pentru așezarea capacului, era acoperit cu un castron foarte scund, cu pereții verticali. În interiorul urnei erau depuse oasele calcinate, un bol cenușiu lucrat la roată și un fragment de vas (strachină sau capac ?) lucrat cu mîna²⁵⁸.

²⁵³ M. Bucovală, *op. cit.*, passim; P. Alexandrescu, Histria, II, 1966, p. 192—196, tumulul XXVII, 26 și pl. 98, datat către mijlocul secolului II î.e.n.

²⁵⁴ El. Bărlădeanu-Zavatin, Pontica, 13, 1980, p. 219, 230—231, pl. I/4; VI/1, 2.

²⁵⁵ Amfora a fost descoperită de locuitorul Marin Băjan. A fost recuperată de colegul N. Cheluță-Georgescu; după informațiile sale, în zona descoperirii mai apar pietre sau fragmente ceramice antice.

²⁵⁶ D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, p. 25; M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 19.

²⁵⁷ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 86—87 și pl. IX/20, i.

²⁵⁸ Informații de la Ion Carazianu din Constanța, care a donat muzeului materialul arheologic descoperit.

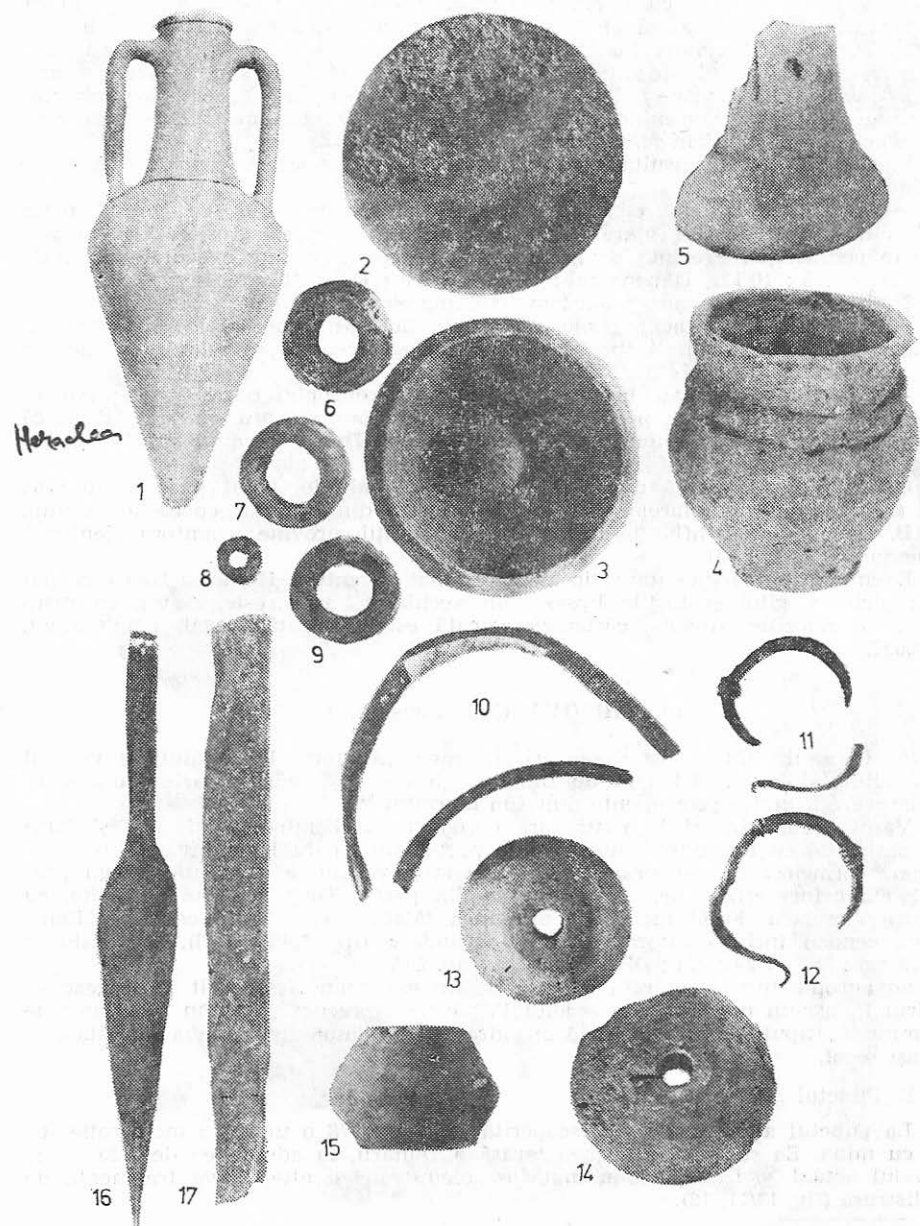

Fig. 9 : 1 — 23 August (nr. 1 — inv. 20658) ; 2-4 — oglindă, bol cu *umbo* și vas mic de la Constanța, cartierul Medeea ; 5 — picior de amforă de la Agigea ; 6-15 — mărgelă, brățară, cerce și fusaiole de la Canstanța Sud ; 16-17 — virf de lance și cuțit de luptă de la Cumpăna (A — inv. 24026 ; 24027).

— Vas urnă lucrat cu mina, cu corpul globular, mult bombat, gura largă, buza verticală, care formează un mic „prag“ pentru imbinarea aproape etanșă cu capacul. Fundul plat, relativ înalt, profilat. La exterior, pe partea superioară, precum și în interior, vasul prezintă urme fine, oblice, orizontale sau verticale executate probabil cu „măturica“. Pastă grosieră, cenușie-neagră la exterior, cu cioburi pisate și nisip în compoziție (fig. 2/4; 10/11). Dimensiuni: H = 15,3 cm; D = 26 cm; DG = 16,5 cm; DB = 12,3 cm. Inv. 21.311.

Din bibliografia consultată nu cunoaștem, pentru această epocă, exemplare asemănătoare.

— Capac confecționat pentru vasul-urnă amintit mai sus, cu corpul foarte scund, cilindric și fundul mare, plat. Pastă cenușie-neagră grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Prezintă de asemenea pe corp urme fine executate cu „măturica“ (fig. 2/5; 10/12). Dimensiuni: H = 4,7 cm; D = 18 cm. Inv. 21.312.

Nici pentru capac nu cunoaștem exemplare asemănătoare.

— Fragment de strachină sau capac (?), de formă probabil tronconică, cu un picior mic, relativ înalt, profilat. Pastă neagră-cenușie, grosieră, cu cioburi pisate și nisip în compoziție (fig. 10/14).

— Bol ceramic lucrat la roată, cu corpul tronconic, buza trasă puțin în interior și fundul mic, plat, proliferat. Pastă neagră-cenușie, aspră, cu urme de mică în compoziție (fig. 10/13). Dimensiuni: H = 4,6 cm; DG = 11 cm; DB = 4,6 cm. Inv. 21.313.

Confecționat la roată din pastă de proastă calitate, bolul pare un produs local, asemănător exemplarelor atît de cunoscute, din a doua epocă a fierului.

B. De pe platoul aflat în nord-vestul localității, provine o amforă elenistică fragmentară²⁵⁹ (fig. 12/3).

Exemplarul aparține unui tip nedeterminat (eventual Heraclea ?), cu corpul conic; piciorul, gîtul și torțile lipsesc din vechime. Pastă roșie, densă, cu nisip negru în compoziție. Angoba cărămizie-roșcată este corodată inegal, longitudinal. Inv. 20627.

10. HÎRȘOVA (jud. Constanța).

A. În anul 1973 a fost descoperit în zona „Abator“, la capătul de vest al străzii Viilor și la circa 100 m de Dunăre, un crater, a cărui foarte bună stare de conservare îi indică proveniența dintr-un mormînt²⁶⁰.

Vasul crater, lucrat la roată, are corpul înalt, bombat, gîtul larg și buza puțin răsfrîntă, cu marginea rotunjită. Pe partea interioară buza prezintă o canelură care formează un mic prag. În exterior buza vasului e îngroșată. Pe gît prezintă două brîuri orizontale, înguste, trase din pastă. Torți orizontale arcuite, cu secțiunea circulară. Fund inelar cu marginea tăiată drept. Pastă cenușie-gălbuie, cu pete cenușii închise datorate arderii secundare (fig. 1/15; 11/6). Dimensiuni: H = 25 cm; DG = 28,3 cm; DB = 13,8 cm. Inv. 20.718.

Se apropie într-o anumită măsură de un exemplar descoperit la Bugeac — cimitirul I, într-un mormînt din secolul IV î.e.n.²⁶¹, precum și de un alt crater de la Zimnicea (tipul III, după P. Alexandrescu²⁶²), datat în a doua jumătate a aceluiași secol.

B. Punctul „Rasim“.

La punctul amintit a fost descoperită în anul 1978 o urnă de incinerare lucrată cu mina. Ea se afla pe vechea terasă a Dunării, la adîncimea de 2,20 m de la nivelul actual²⁶³. Din zonă au mai fost recuperate și alte cîteva fragmente de vase distruse (fig. 13/11, 12).

²⁵⁹ A fost achiziționată de la Dumitru Florescu, din Băneasa.

²⁶⁰ Vasul a fost donat muzeului de Costel Chiriac.

²⁶¹ M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 196, 200—201 și fig. 7.

²⁶² P. Alexandrescu, Dacia, 21, 1977, p. 116 și fig. 2/13.

²⁶³ Vasul a fost donat muzeului tot de Costel Chiriac, care ne-a oferit și datele privind condițiile descoperirii.

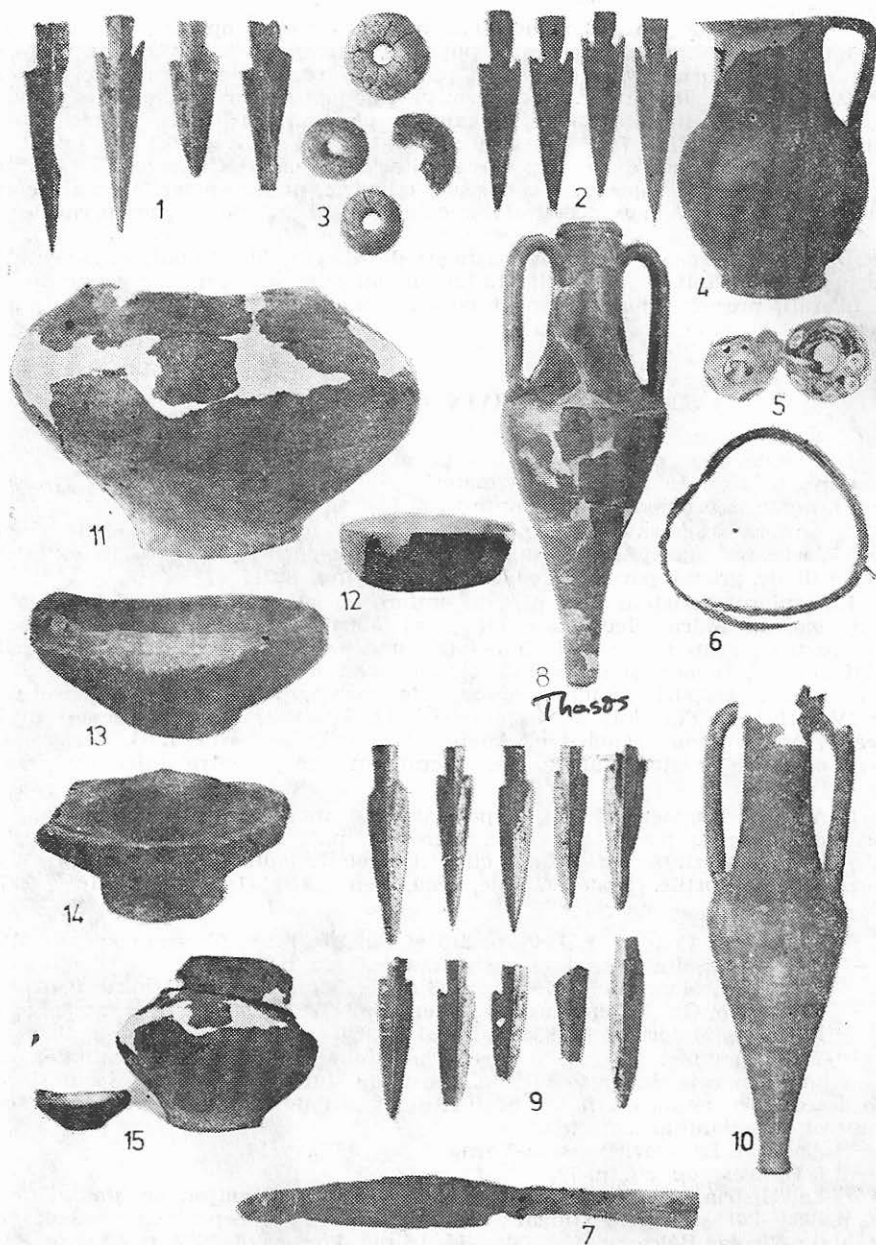

Fig. 10: 1-3 — vîrfuri de săgeată și mărgelile de la Constanța Sud (inv. 21332; 21331; 21339); 4-7 — cană elenistică, mărgelile, brățară și cuțit de la Constanța, cartierul Medeea; 8-9 — amforă și vîrfuri de săgeată de la Cumpăna (A — inv. 24024; 24025); 10 — Dunărea; 11-14 — vase din mormîntul de incinerare de la Făurei; 15 — reconstituire ipotetică a mormîntului de la Făurei (urna cu capac și vasul-ofrandă).

— Vas-urnă de tip „sac“, lucrat cu mâna, cu corpul aproape cilindric, puțin tronconic spre bază. Are buza teșită puțin în interior și fundul mare, plat. Sub buză prezintă un brîu alveolat tras din pastă și întrerupt de patru apucători mici. Suprafața este netezită sumar. Pastă cenușie-gălbuie, grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Atît în interior, cît și în exterior prezintă pete mari, brune, datorate arderii secundare (fig. 11/7). Dimensiuni: H = 18,7 cm; DG = 16,2 cm. Inv. 24.019.

Se aseamănă unor exemplare descoperite la Bugeac²⁶⁴, Cernavodă²⁶⁵, Telița²⁶⁶, Poienești²⁶⁷ etc. După aspectul său aproape cilindric, pare să aparțină mai degrabă sfîrșitului secolului V sau începutului secolului IV i.e.n., decît unei perioade mai tîrzii.

Din aceeași zonă provin un fragment de vas grosier, gălbui, ornamentat cu un brîu alveolat lipit de corp (fig. 13/12), un alt fragment ceramic grosier cu pereții fisurați, precum și un fragment de strachină ori castron cenușiu, cu fundul inelar, lucrat la roată (fig. 13/11).

11. ION CORVIN (jud. Constanța).

Cu ocazia unor săpături efectuate pe un deal în sud-estul localității au fost descoperite în anul 1973 mai multe materiale arheologice, care datorită bunei lor conservări, par să provină din morminte²⁶⁸.

1. Amforă fragmentară, cu piciorul în formă de „manșon“. Torțile și gîtul lipsesc. Pastă roșie, densă, fără ingrediente în compoziție. Prezintă în exterior o angobă gălbuie, groasă, parțial corodată (fig. 11/3). Inv. 20.717.

Exemplarul aparține unui tip de amfore cu gîtul înalt, cilindric, răsbindit atît în bazinul Mării Mediterane cît și al Mării Negre. Au fost atribuite de V. Grace unui grup din cercul Chios-ului, unde ar fi fost executate în secolele IV—III i.e.n.²⁶⁹. În același timp amforele cu „manșon“ reprezintă unul dintre cele mai răsbindite grupuri ceramice descoperite în straturile corespunzătoare secolului IV—III i.e.n. din orașele bosporane²⁷⁰. Le întîlnim destul de des și în Dobrogea²⁷¹, ori în stînga Dunării²⁷². Analizînd tipurile de pastă, I. B. Zeest a stabilit că amforele acestui grup au fost lucrate în cîteva centre, între care era și Chios-ul²⁷³.

2. Amforă fragmentară, cu corpul conic și umărul aproape orizontal. Are piciorul cilindric, cu partea inferioară îngroșată mult și răsfrîntă iar capătul rotunjit. Piciorul prezintă un orificiu cilindric, relativ adînc, pornit dinspre bază. Lipsesc gîtul și torțile. Pastă gălbuie, fină, densă (fig. 1/16; 11/1). Inv. 20.716.

²⁶⁴ M. Irimia, Pontice, 1, 1968, p. 218 și fig. 26; idem, Thraco-dacica, 2, 1981, p. 46—47 și fig. 3/4; alte exemplare asemănătoare, inedite.

²⁶⁵ D. Berciu, Materiale, 4, 1957, p. 283 și fig. 5 (dreapta), 7 (stînga), 8 (stînga).

²⁶⁶ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, Materiale, 8, 1962, p. 374, 377 și fig. 3/9; 3/17.

²⁶⁷ R. Vulpe, Materiale, 1, 1953, p. 276 și fig. 58.

²⁶⁸ Vasele au fost păstrate o vreme la cîminul cultural din localitate, după care au intrat în colecția muzeului din Constanța. Informații privind locul și condițiile descoperirii ne-au oferit Ion Șteflea din localitate și colegul Gh. Papuc, care a recuperat materialul arheologic.

²⁶⁹ Apud M. Lazarov, Izvestiia-Varna, 9 (24), 1973, p. 14.

²⁷⁰ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 78.

²⁷¹ La Histria, Jurilovca (V. Canarache, *Importul amforelor stampilate la Istria*, p. 380—381 și fig. 70 stînga); Tomis; Callatis (în depozitele muzeului din Constanța); Nicolae Bălcescu, Medgidia (M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 42 și pl. 20/3; 21/6); Topalu (M. Irimia, N. Cheluța-Georgescu, Pontica, 15, 1982); Sf. Gheorghe (V. Baumann, Peuce, 4, 1973—1975, p. 39—40 și pl. 5/4); Albești (săpături A. Rădulescu, N. Cheluța-Georgescu și Maria Bărbulescu) etc.

²⁷² La Grădiștea Dichiseni (Crișan Mușeteanu, N. Conovici, Apostol Atanasie, Dacia, NS, 22, 1978, p. 188 și fig. 5/11).

²⁷³ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 78—79.

Fig. 11: 1-3 — Ion Corvin (nr. 2 — inv. 20716; nr. 3 — inv. 20697; nr. 1 — inv. 20717); 4 — Mihai Viteazu (nr. 2 — inv. 21304); 5 — Zebil; 6-7 — crater și vas „sac” — de la Hirșova; 8-11 — fragmente ceramice de la Mangalia.

După formă exemplarul pare să aparțină tipului de amfore denumit de I. B. Zeest „cu piciorul în formă de pahar, din curganul Melitopol”²⁷⁴. Acest grup a fost datat larg în secolele IV—III î.e.n. I. B. Brashinsky considera grupul amintit drept o posibilă etapă în evoluția amforelor de tipul Menda și-l data în a doua jumătate a secolului IV î.e.n.²⁷⁵. El aprecia, de asemenea, că localizarea centrului de producție al acestui grup de amfore rămâne încă deschisă. După formă, cu excepția piciorului, exemplarul în discuție se aseamănă mult amforelor de Chios²⁷⁶ sau celor produse în cercul acestuia în secolul IV î.e.n. De asemenea, se apropie și de unele amfore de tipul Soloha II^{276a}, dar al cărui centru de producție nu este pe deplin stabilit.

3. Amforă fragmentară de Thasos cu corpul conic și gîtul tronconic. Buza, cu marginea superioară lătită orizontal, este îngroșată tronconic în exterior. Una dintre torțile, pe care, eventual, se putea afla ștampila, lipsește; a fost întregită după modelul celorlalte. Puternic arcuite, cu secțiunea elipsoidală, torțile cad perpendicular pe umărul vasului. Capătul piciorului este de asemenea rupt.

Pastă gălbuie-alburie, pe alocuri cu pete gălbui. Prezintă nisip negru fin și mică în compoziție. Pe gît, imediat sub buză, apar dungile prelungi ale unei inscripții (?) executate cu vopsea roșie. Inv. 20697 (fig. 11/2).

Exemplarul aparține tipului 20/d, e, după Zeest, Ib, după Bon, ori tipului C după Lazarov, Thasos²⁷⁷, putîndu-se data larg în secolul IV—începutul secolului III î.e.n.

4. Gît de amforă de tipul Heraclea Pontică, cilindric, cu buza îngroșată în exterior și rotunjită. Torțile rupte (fig. 13/1). Pastă roșie, cu nisip negru în compoziție. Pe gît a fost aplicată defectuos o ștampilă englică, ilizibilă. Inv. 20.698.

5. Gît fragmentar de amforă de tipul Heraclea Pontică, cilindric, cu buza îngroșată în exterior și rotunjită. Torțile rupte, ca și o parte din gît pînă în apropierea buzei, pe care era aplicată probabil ștampila (fig. 13/2). Pastă gălbuie-cărămizie, cu nisip negru în compoziție. Inv. 20.699.

6. Cană ceramică lucrată la roată, cu corpul bombat, piriform, gîtul tronconic, aflat în prelungirea corpului și buza evazată, cu marginea îngroșată puțin în exterior și rotunjită. Fundul inelar, puțin profilat. Toartă relativ mică, lată, prinsă pe gît sub buză și pe umărul vasului. Pastă cenușie-deschisă în spărtură, cu angobă neagră-cenușie la exterior, iar pe o parte din gît, cenușie-gălbuie²⁷⁸. Dimensiuni : H = 26,5 cm ; D = 18 cm ; DG = 10,2 cm ; DB = 9 cm. Inv. 20.663.

Cană, deși mai zveltă, se aseamănă mult exemplarului descoperit în raza aceleiași comune la Viile (fostă Beilic)²⁷⁹. Acesta din urmă a fost datat, împreună cu întregul material descoperit, în secolul IV î.e.n.

7. Vas ceramic miniatural cu corpul bombat, bitronconic, buza evazată și fundul plat, puțin profilat. Pe diametrul maxim prezintă un briu tras din pastă, decorat cu impresiuni largi, care imită alveolele caracteristice exemplarelor mari (fig. 3/5 ; 12/6). Pastă grosieră, neagră-cărbune în spărtură și în interior, cenușie închisă la exterior. Dimensiuni : H = 8,2 cm ; D = 7,2 cm ; DB = 4,3 cm. Inv. 20.662.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 89 și pl. 11/24e și 12/23z.

²⁷⁵ I. B. Brashinsky, *Amfori Mendi*, p. 72.

²⁷⁶ M. Lazarov, *Anticini amfori*, p. 13—16 și pl. 5/40-58 ; M. Irimia, Pontica, 6, 1973, p. 62 și pl. 21/2 (și nu de Thasos, cum apare în text) etc.

^{276a} I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 96 și pl. 18/35a ; 19/35z ; i ; 20/351.

²⁷⁷ Supra, notele 196—198. M. Lazarov amintește amfora în cauză în Actes du IIe Congrès International de Thracologie, București (1976), II, 1980, p. 175.

²⁷⁸ În luna aprilie 1975, ca urmare a dispoziției C.C.E.S., cana a fost predată în absența noastră, împreună cu alte materiale, Muzeului Unirii din Alba Iulia. La revenirea obiectelor împrumutate muzeului amintit, cana în discuție nu ne-a mai fost restituită. Nu sintem în posesia nici unei imagini a vasului (fotografie ori desen).

²⁷⁹ A. Aricescu, St. Cl., 3, 1961, p. 77 și fig. 5.

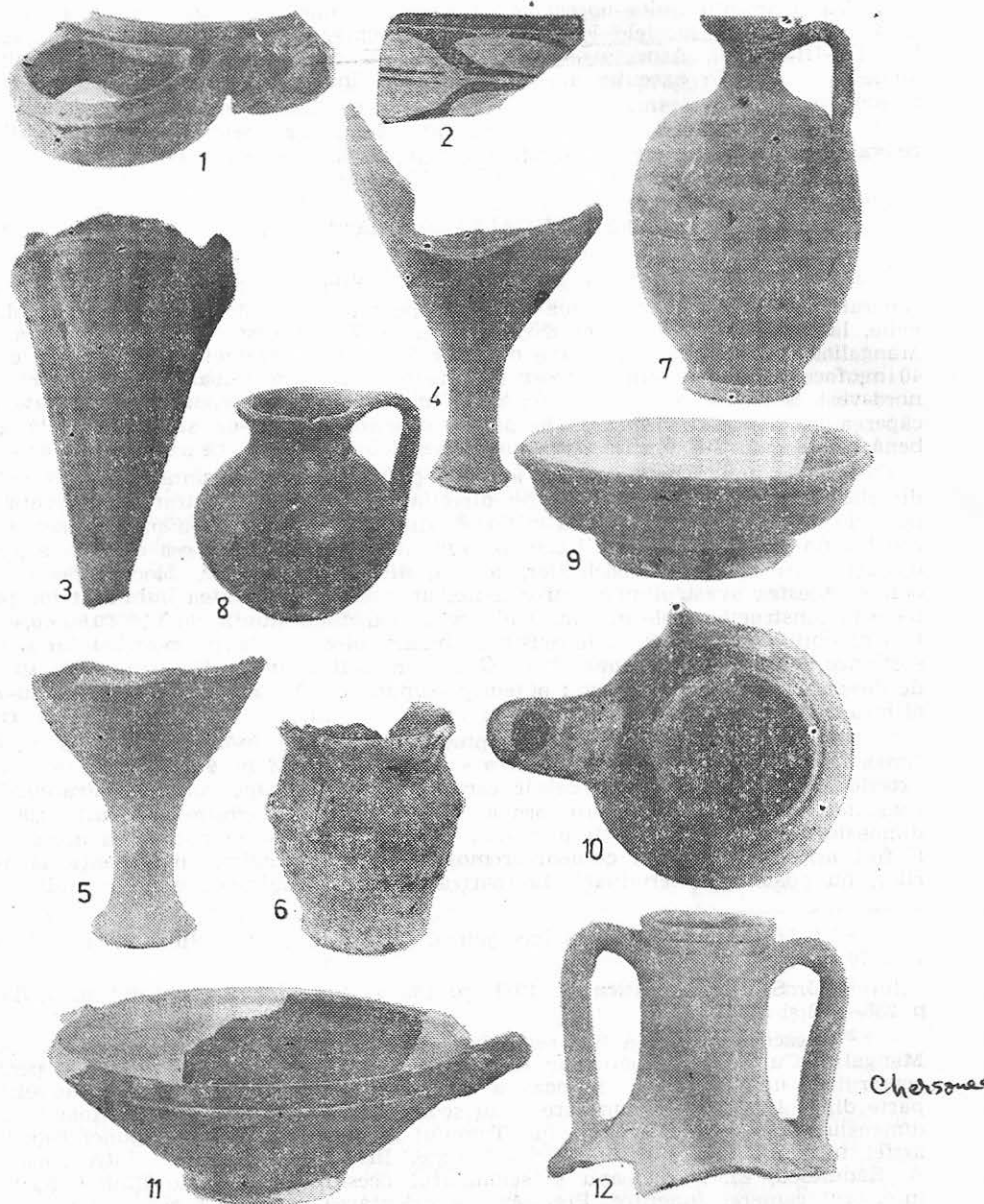

Fig. 12 : 1-2, 4-5 — fragmente de *lékane* și de amforă de la Mihai Viteazu (nr. 1 — inv. 21309 ; 21305/a ; 21305/b) ; 3 — amforă de la Făuerei (B — inv. 20627) ; 6 — vas miniatural de la Ion Corvin (nr. 7 — inv. 20662) ; 8-12 — cană, bol, opaiț, *lékane* și git de amforă de la Medgidia (nr. 2 — inv. 21370 ; nr. 3 — inv. 21375 ; nr. 5 — inv. 21371 ; nr. 1 — inv. 21372 ; nr. 7 — inv. 21374).

Chersones

Vasul amintit imită borcanele caracteristice mai ales fazei clasice a culturii geto-dacice²⁸⁰, din secolele I î.e.n.-I e.n., sau chiar pe cele mai târzii, din secolele II—III e.n.²⁸¹. Aspectul său miniatural, la care puteau interveni, eventual, unele deformări în execuție, ne împiedică să-l încadrăm cu certitudine unei perioade mai restrinse.

Amforele și cana se datează larg, global, în secolele IV—III î.e.n., în timp ce vasul miniatural pare să aparțină sec. I î.e.n.-sec. I e.n.

12. MANGALIA (jud. Constanța).

În anul 1970 a fost cercetat sumar²⁸² un mormint de inhumatie cu camera funerară și boltă aflat într-o mare movilă, pe terenul fermei nr. 10 a I.A.S. Mangalia, la aproximativ 5 km nord de oraș și la 300 m vest de șoseaua Constanța-Mangalia. Tumulul, cu o înălțime de circa 8—10 m și diametrul la bază de circa 40 m, face parte dintr-un complex de alte movile asemănătoare, orientat sud-est-nord-vest. S-a putut observa că mantaua tumulului, care acoperea în totalitate încăperea funerară, era realizată la partea superioară dintr-un strat de argilă galbenă, peste care s-a format de-a lungul secolelor un strat negru vegetal, subțire.

Camera funerară, de formă aproape pătrată (cu dimensiunile de 3,17 m pe direcția nord-sud și de 3,03 m pe direcția est-vest) avea intrarea rezervată în peretele de vest, aproximativ la mijloc²⁸³ (fig. 3/1). După cât s-a putut observa, la construcția pereților și a boltii camerei funerare s-au folosit în cea mai mare parte blocuri mari de calcar cochilifer, alb-roșiatic, sau mai rar, blocuri de calcar oolitic. Acestea aveau dimensiuni diferite, impuse de necesitatea îmbinării lor perfecte în construcție; cele mai mari blocuri aveau dimensiunile de 1,50×0,60×0,40 m. Pentru obținerea unei cât mai reușite îmbinări, blocurile boltii mormintului aveau secțiunea transversală trapezoidală. Grosimea boltii, măsurată prin zona spartă de descoperitori, era de 0,60 m; putem presupune că grosimea pereților propriu-ziși ai încăperii funerare era asemănătoare.

Intrarea, de formă aproape dreptunghiulară, avea înălțimea de 1,55 m, lățimea la bază de 0,70 m, iar la partea superioară de 0,66 m. Accesul era oprit din exterior prin trei blocuri de calcar care închideau aproape complet intrarea. S-a constatat doar că pietrele care formau intrarea aveau o grosime de peste 0,90 m, dimensiune care n-a putut fi măsurată complet. Este foarte posibil ca accesul să fi fost asigurat printr-un culoar-dromos²⁸⁴, a cărui lungime, în absența săpăturilor, nu poate fi determinată. La partea superioară intrarea era consolidată de

²⁸⁰ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1969, p. 161—163 și fig. 74/2, 75/3, 76/1-4 etc.

²⁸¹ C. Scorpan, *Pontica*, 4, 1971, p. 139 și fig. 3/2; idem, *Pontica*, 7, 1974, p. 238—246 și fig. 4, 5.

²⁸² Descoperirea ne-a fost semnalată de ing. horticol Martin Kin, de la I.A.S. Mangalia. Cu ocazia săpăturilor efectuate în partea mediană a movilei pentru construirea unui „bordei” de pază a culturilor din jur, lucrătorii au dezvelit o parte din bolta încăperii funerare și au scos două blocuri de piatră de foarte mari dimensiuni, pătrunzând în mormint. Tumulul amintit reprezintă un punct geodezic, astfel încât nu poate fi săpat în totalitate. Investigațiile sumare întreprinse de A. Rădulescu, El. Bârlădeanu și semnatarul acestui articol s-au limitat doar la interiorul camerei funerare. Precizăm că orientarea camerei funerare pe direcția intrării era est-vest, respectiv 92°—272°.

²⁸³ Între marginea intrării și colțul de nord-vest al camerei distanța era de 1,25 m; între cealaltă margine a intrării și colțul de sud-vest distanța era de 1,22 m.

²⁸⁴ Ca la mormintul descoperit în anul 1961 în vestul localității 2 Mai (cf. C. Preda, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 165; idem, *Callatis*, Ed. Meridiane, București, 1963, p. 38—39).

două blocuri de foarte mari dimensiuni care se îmbinau aproape perfect și care împreună corespundeau lungimii propriu-zise a peretelui. Înălțimea maximă a arcului bolții, aflată deasupra intrării și măsurată de la pragul său superior, era de 1,51 m. Arcuirea bolții începea de la înălțimea marcată de pragul superior al intrării. Întreaga construcție a fost realizată prin dispunerea intercalată a blocurilor de calcar, fapt ce-i asigura o deplină rezistență.

Pe fața interioară, blocurile încăperii funerare — atît ale pereților, cît și ale bolții — au fost cioplite cu deosebită grijă și finețe. Fac excepție doar ultimele două blocuri și circa 1/4 din cel de al treilea bloc de la bază, cu o înălțime totală de 0,90 m care alcătuiau probabil fundația construcției. Acestea erau cioplite sumar, avînd spre interior chiar o grosime suplimentară de 3—4 cm. Din cauza presiunii unele pietre sînt fisurate. Blocurile de piatră nu par să fi fost prinse cu vreun liant. Doar la încheieturile lor s-au observat în unele locuri urme de mortar alb, văros, care acoperea spărturile, fără a fi vorba propriu-zis de o tencuială²⁸⁵.

De la pragul inferior al intrării pînă la baza ultimelor blocuri de fundație, adîncimea zidului era de 1,26 m. Măsurată în interior, înălțimea totală a încăperii funerare, inclusiv fundația, era apreciabilă, de 4,32 m. Dar nivelul de călcare antic, pe care a fost depus de altfel și defunctul, se afla doar cu 0,22 m sub pragul inferior al intrării²⁸⁶. Acest nivel era marcat de o crustă de calcar relativ densă și uniformă, groasă de 1—2 mm, aproape continuă, formată probabil din unele deșuri rămase de la construcția încăperii funerare (așchii mici de calcar, mortar etc.). Înălțimea propriu-zisă a camerei funerare, cuprinzînd și bolta, dar excluzînd fundația, era deci de 3,38 m.

Crusta de calcar amintită era deranjată în mai multe locuri de cei care violaseră mormîntul. O primă violare datorată, foarte probabil, căutătorilor de „comori“, a avut loc într-o perioadă mai veche, ce nu poate fi precizată cu exactitate. Cu acele prilej jefuitoarii au practicat în colțul de nord-est al bolții un orificiu de 0,44×0,38 m, prin dislocarea unui bloc de calcar și lărgirea ulterioară a zonei cu lovituri de tirnăcop. Urmele violării inițiale se observă în toate cele patru colțuri ale încăperii prin deranjarea intensă a nivelului antic, inclusiv a crustei de calcar. O răscolire mai mare, cu suprafața de 1,70×1,30 m a fost sesizată în apropierea peretelui de nord al încăperii funerare (fig. 3/1), unde pămîntul era complet deranjat, iar crusta de calcar distrusă. În pămîntul răscolit, îngrămădit mai ales spre peretele de sud și către colțul de sud-vest al camerei, s-au găsit doar următoarele materiale arheologice: 102 vîrfuri de săgeată, fragmente ale unui opaiț ceramic întregibil (fig. 13/13), fragmente din tubul de înmănușare al unei lînci (fig. 2/6, 7; 14/14; 15), o lamă fragmentară de cuțit (fig. 2/16; 14/13), cîteva piroane și o țintă de fier, alte cîteva fragmente de obiecte de fier nedeterminate (fig. 2/11-15, 17-19), precum și patru mici fragmente ceramice atipice (fig. 11/8-11). Oasele umane, foarte sfărîmate, erau împrăștiate în încăpere.

Ultima violare, datorită descoperitorilor, nu a afectat prea mult mormîntul, cu excepția celor două blocuri de calcar scoase din partea superioară, centrală-estică, a bolții; deși s-a pătruns în interior înaintea intervenției noastre, nu s-au produs alte deranjamente majore.

²⁸⁵ Cum prezintă așa numitul „mormînt scitic“, situat pînă de curînd în partea de sud a lacului Mangalia (cf. V. Pârvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*², fig. 81; O. Tafrați, *La cité pontique de Callatis*, A. Arh., 1, 1927, p. 19—20; C. Preda, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 166 și fig. 7; idem, *Callatis*, p. 38. Datorită extinderii în zonă a șantierului naval, în anii 1978—1979 mormîntul „scitic“ a fost demontat și mutat în parcul orașului, în apropierea muzeului și a mormîntului „cu papyrus“, în vederea unei viitoare reconstituiri.

²⁸⁶ Fundația a fost executată probabil într-un șant șuicient de larg, care să permită dispunerea primelor două rînduri de blocuri nefasonate, parțial și a celui de al treilea rînd de pietre, cuprinzînd porțiunea nefasonată, precum și circa 10—15 cm din cea fasonată.

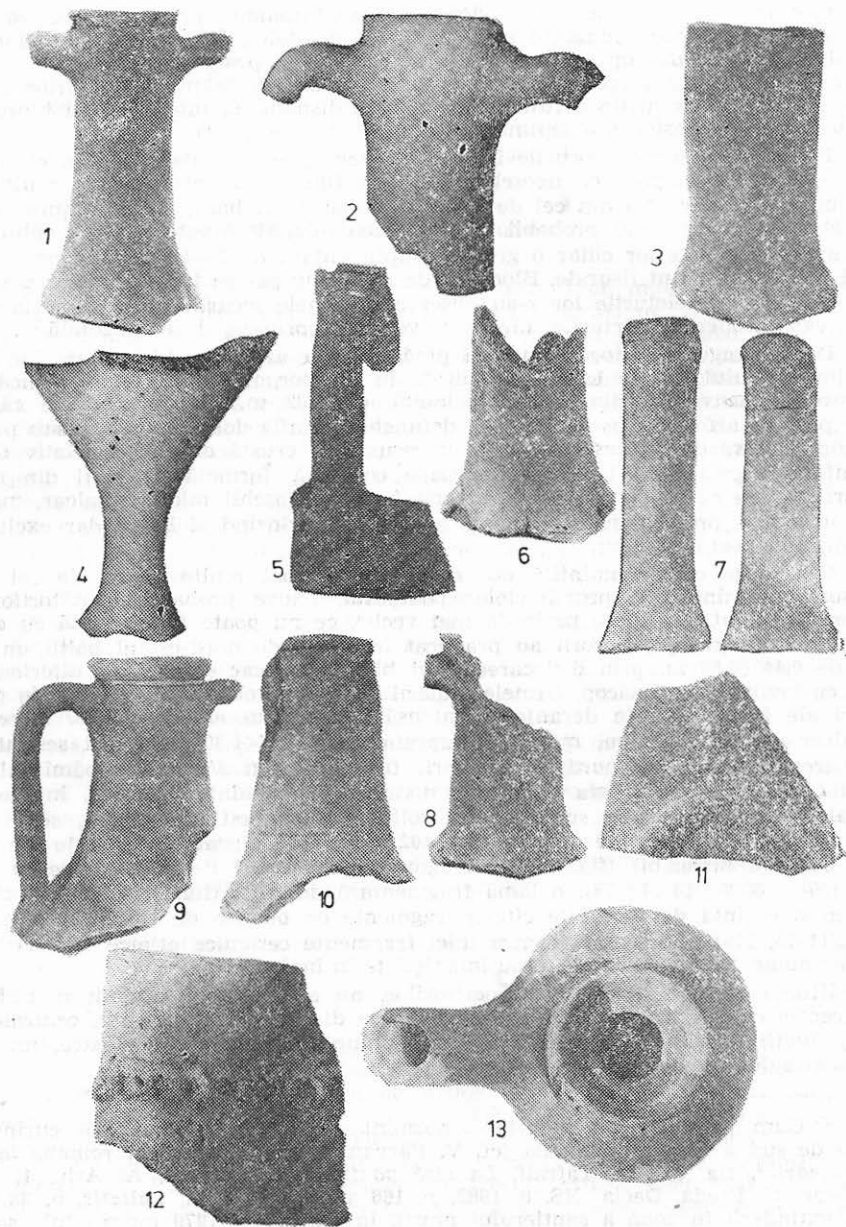

Fig. 13 : 1-2 — Ion Corvin (nr. 4 — inv. 20698 ; nr. 5 — inv. 20699) ; 3-8 — Mihai Viteazu (nr. 9 — inv. 21038/b ; nr. 5 — inv. 21305/a ; nr. 4 — inv. 21307 ; nr. 3 — inv. 21306 ; nr. 8 — inv. 21308/a) ; 9-10 — Satu Nou (nr. 18 — inv. 14434 ; nr. 19 — inv. 14450) ; 11-12 — fragmente ceramice de la Hîrșova — „Rasim“ ; 13 — opaiț de la Mangalia.

— Opaț ceramic de formă dublă-convexă în secțiune, cu orificiul de umplere înconjurat de o bandă lată, orizontală, mărginită de un inel plastic, bine reliefat. Ciocul este lung, subțiat la vîrf, iar baza inelară, profilată, puțin concavă. Face parte din seria opațelor așa-numite „delfiniforme”²⁸⁷, ceea ce ne determină să presupunem că în partea dreaptă prezenta un apendice lateral, cu sau fără orificiu. Lut cărămiziu, firnis negru-mat, cu nuanțe maronii spre bază, parțial corodat (fig. 13/13). Dimensiuni : L = 9,2 cm ; H = 3 cm ; D = 6,5 cm. Inv. 20630. Lipsesc părți din bazin și cioc.

Pentru opațul amintit întilnim numeroase analogii. Exemplele de acest tip se datează, larg, în secolele III—II î.e.n.²⁸⁹.

— 102 vîrfuri de săgeată de fier de un singur tip, cu trei aripioare și peduncul relativ lung, foarte puțin tronconic. Nici un exemplar nu prezintă spin recurbat, atașat pedunculului. Lungimea exemplarelor întregi variază între 4,2—5,4 cm ; grosimea pedunculului este de 0,5—0,6 cm (fig. 2/8-10 ; 14/2-12). Inv. 20.631 a.

Toate exemplarele au fost descoperite grupat, în trei-patru grămezi compacte, strîns lipite între ele din cauza oxidării complete. Erau dispuse vîrf lîngă vîrf, chiar dacă în aceeași grămadă sînt exemplare de mărimi puțin diferite. În pedunculul unora dintre ele se observă încă restul tijeii de lemn a săgeții. Dispunerea lor ordonată, vîrf lîngă vîrf, fapt care a și permis „sudarea” lor completă, dovedește că săgețile au fost depuse grupat, poate chiar într-o tolbă confecționată dintr-un material degradabil și care nu s-a mai păstrat.

Deși de fier, vîrfurile de săgeată aparțin tipului așa-zis „scitic” din bronz, fiind întru totul asemănătoare ca formă²⁹⁰ exemplarelor de la Constanța-Sud (Fabrica de oxigen) și Cumpăna, amintite mai sus²⁹¹. Luînd în considerație tipologia stabilită de V. Vasiliev pentru vîrfurile de săgeată de bronz „scitice”, exemplarele în discuție aparțin tipului A2b²⁹². Vîrfurile de săgeată de fier cu trei aripioare sînt relativ rare. Cîteva exemplare, aparținînd Latene-ului tîrziu, s-au descoperit la Poiana-Tecuci²⁹³, Popești, Coțești (jud. Argeș), Grădiștea Muncelului²⁹⁴ și Lăceni²⁹⁵, dar sînt deosebite de vîrfurile în discuție. Au pedunculul mult mai subțire și prelung, gol sau, uneori, plin. Se consideră²⁹⁶ că vîrfurile de săgeată de fier cu trei aripioare din Latene-ul tîrziu amintite mai sus, reprezentînd un tip aparte, n-ar deriva din săgețile „scitice”, deși nu se cunoaște încă un alt tip de armă din care ele ar fi putut evolua.

— Fragmente provenind din tubul de înmănușare al unui vîrf de lance de fier, cu marginea rotunjită (fig. 2/6-7 ; 14/14-15). Piesa pare să fi fost lucrată prin batere. Pe un fragment se observă nervura transversală reliefată, care sporește rezistența piesei la înmănușare. Pe partea interioară a unor fragmente se păstrează încă resturile tijeii de lemn. Diametrul maxim al tubului de înmănușare pare să fi fost de circa 2,5 cm. Inv. 20631, b.

— Lamă de cuțit fragmentară, curbă, ruptă la ambele capete (fig. 2/16 ; 14/13). Dimensiuni : L = 8 cm ; l = 2 cm.

²⁸⁷ W. Deona, B.C.H., 1908, p. 164.

²⁸⁸ C. Iconomu, *Opațe greco-romane*, Constanța, 1967, tip IV, p. 8, 41—47 (nr. 67—114) și fig. 7-10 ; M. Bucovală, *op. cit.*, passim, etc.

²⁸⁹ R. H. Howland, *The Athenian Agora*, IV, *Greek Lamps and their Survivals*, tip 31, 32, 34 A și 43 D ; C. Iconomu, *op. cit.*, p. 8.

²⁹⁰ Diferă, desigur, doar dimensiunile.

²⁹¹ Mai sus ; vezi și notele 32—42.

²⁹² V. Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, p. 74 și pl. 9/9.

²⁹³ R. Vulpe și colab., SCIV, 2, 1951, 1, p. 207, fig. 28/7, 12.

²⁹⁴ Idem, *Materiale*, 5, 1959, p. 342, fig. 11/3 ; idem, *Așezări getice în Muntenia*, București, 1966, fig. 30 ; A. Vulpe și Eug. Popescu, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 219 și fig. 4/2-35 ; R. Tanțău, *Mesteșugurile la geto-daci*, București, 1972, fig. 33.

²⁹⁵ Em. Moscalu, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 332 și fig. 6/9.

²⁹⁶ Idem ; tipul II în încercarea sa de grupare a unor asemenea arme.

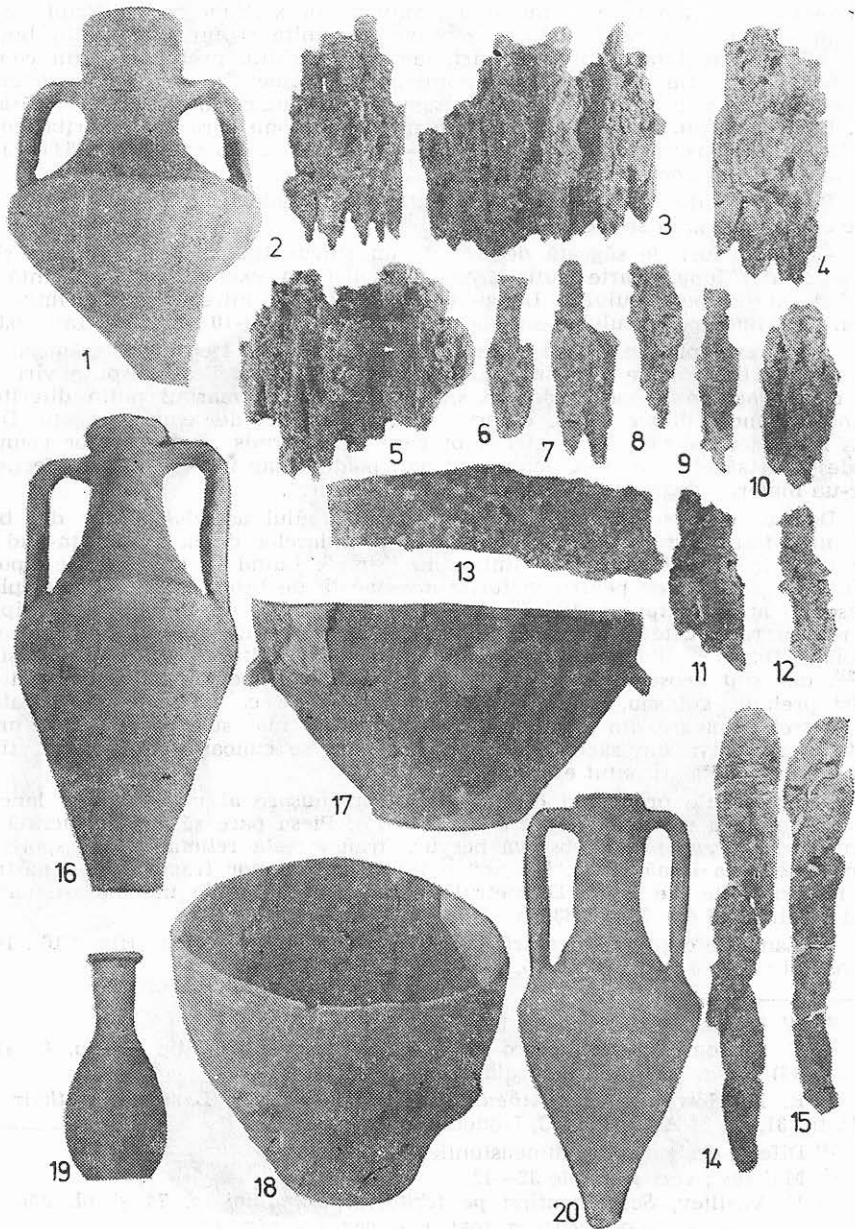

Fig. 14: 1 — Medgidia (nr. 6 — inv. 21373) ; 2-15 — vîrfuri de săgeată de fier, lamă de cuțit, fragmente din tubul de înmănușare al unui vîrf de lance de la Mangalia ; 16-18 — Satu Nou (nr. 17 — inv. 14430 ; nr. 6 — inv. 1781 ; nr. 5 — inv. 15540) ; 19 — unguentiar ceramic de la Zebil ; 20 — amforă de la Valea Dacilor.

Cuțitele de acest tip, mai rare decât exemplarele cu lama dreaptă, se întâlnesc totuși, atât în Dobrogea²⁹⁷, cât și în alte zone²⁹⁸. Circulând o perioadă relativ îndelungată, nici cuțitele cu lama pronunțat curbată nu pot fi folosite la obținerea unor datări mai stricte pentru complexele în care apar.

— 7 sau 8 piroane de fier, fragmentare, aproximativ cilindrice, cu vârful conic, uneori îndoit (fig. 2/11-14). S-au recuperat și două capete îngroșate (așa numite „floare“). Piroanele mai păstrează încă urme de lemn, aparținând probabil șicriului.

— Țintă mică de fier, cu floarea rotundă, lată și vârful rupt (fig. 2/15).

— Alte resturi de obiecte de fier nedeterminate (fig. 2/17-18). Două fragmente îndoite, lipite între ele, par să reprezinte zalele unui lanț (?) (fig. 2/19).

— 4 mici fragmente ceramice (fig. 11/8-11), dintre care două cu pasta cără-mizie-gălbuie, par să fie de amforă.

Materialul arheologic recuperat, puțin reprezentativ, permite doar încadrarea cronologică largă a mormintului tumular cu camera funerară și boltă de piatră, în secolele III—II î.e.n. Nici opaițul, cu o perioadă de folosire relativ îndelungată, nici vîrfurile de săgeată, ori celelalte obiecte fragmentare, nu permit o datare mai strînsă a întregului monument funerar. Chiar și în această situație putem considera că el aparține perioadei căreia i-au fost atribuite și alte trei morminte de același tip, apărute anterior în zona cuprinsă între Mangalia-2 Mai²⁹⁹.

13. MEDGIDIA (jud. Constanța).

Excavațiile efectuate de-a lungul anilor în zona de nord a localității, în cariera de caolin a fabricii de produse ceramice, au dus la distrugerea mai multor morminte de inhumatie. În anul 1975 au fost recuperate³⁰⁰ din acest perimetru diferite materiale arheologice provenite din câteva asemenea morminte. Se pare că necropola de inhumatie, distrusă de excavațiile amintite, continuă în viile din vecinătate, aparținînd I.A.S. Medgidia.

1. *Lékane* fragmentară, de mari dimensiuni, cu corpul tronconic și fundul inelar, profilat. Buza, trasă în interior, formează un unghi cu corpul; marginea buzei e tăiată puțin oblic spre interior. Torțile sînt aplicate oblic pe buză (fig. 2/1; 12/11). Pastă cenușie în spărtură, de bună calitate. La interior în totalitate, precum și în exterior numai pe buză și puțin sub ea, vasul este acoperit cu o angobă neagră-cenușie, mată. Dimensiuni: H = 10,8 cm; D = 29 cm; DG = 27,5 cm; DB = = 11,5 cm. Inv. 21.372.

Produs elenistic, acest exemplar, cu toate că are profilul buzei deosebit, derivă probabil din tipurile întîlnite relativ frecvent în epoca anterioară. Se apro-

²⁹⁷ De exemplu la Bugeac, în mormintele nr. 41 și 67, inv. 13880 și 25027, dar și în alte locuri.

²⁹⁸ La Ferigile (cf. A. Vulpe, *Ferigile*, p. 62 și pl. 18/15, 16); Zimnicea (cf. A. D. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 24, 1980, p. 53 și fig. 59); Tigveni (cf. Eug. Popescu, A. Vulpe, *Dacia*, NS, 26, 1982, tumulul 15, p. 92—95 și fig. 17/b, i); Dobrina (cf. M. Mirčev, *Izvestiia-Varna*, 1 (16), 1965, pl. 10—11); Ravna (idem, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, pl. 32, 34); Prof. Zlatarski (idem, *Izvestiia-Varna*, 14, 1963, p. 1—13 și fig. 9/b-d); Kaloianovo (cf. M. Cicikova, *Izvestiia-Sofia*, 31, 1969, p. 63—64 și fig. 18) etc.

²⁹⁹ C. Preda, *Dacia*, NS, 6, 1962, p. 165 și urm. În legătură cu problemele etnice sau de răspîndire în alte zone, pe care le ridică acest tip de monument funerar, mai sus.

³⁰⁰ De către C. Scorpan, de la care deținem și datele privind această descoperire.

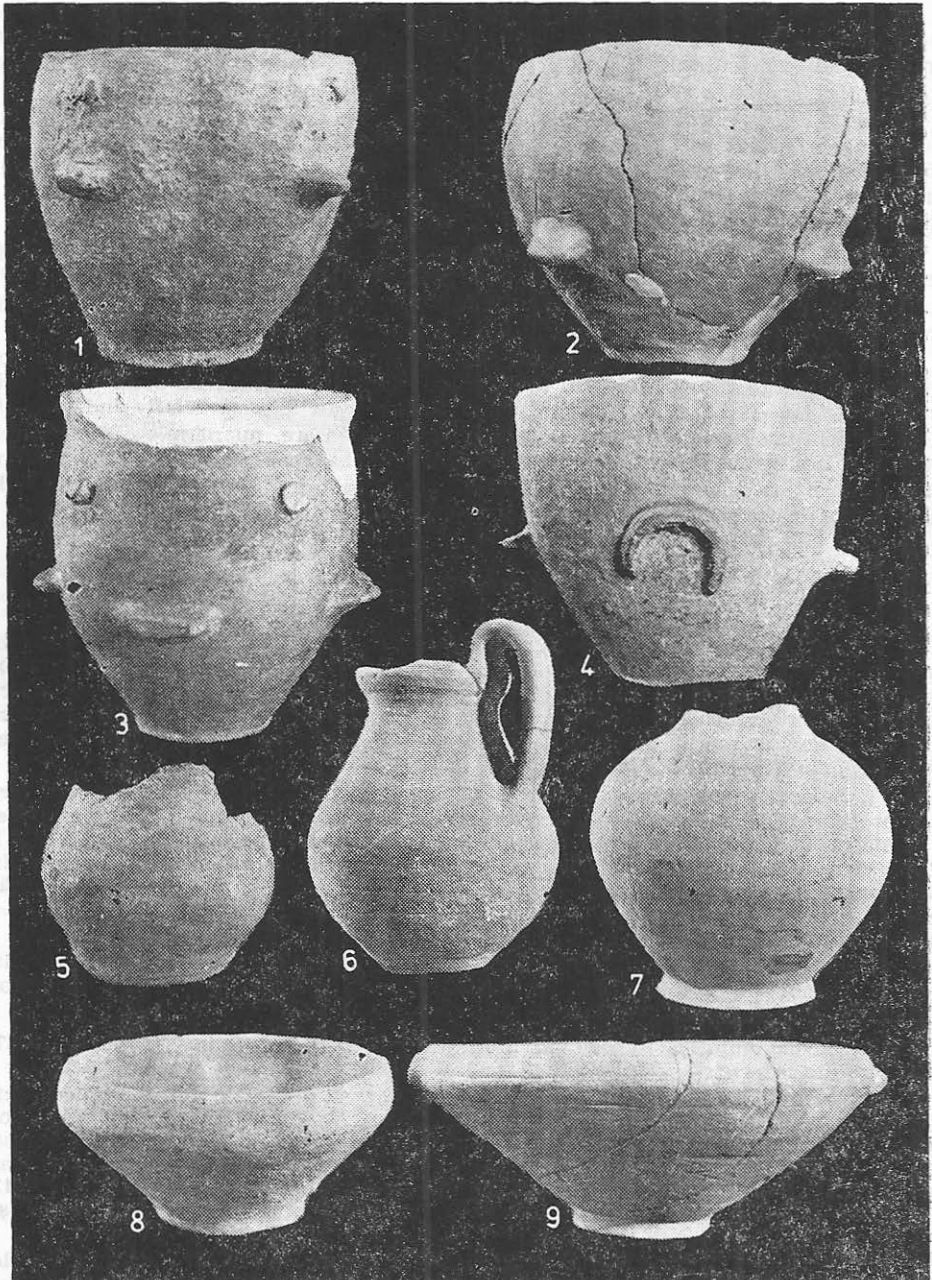

Fig. 15 : — ceramică de la Satu Nou : 1 (nr. 9 — inv. 22936) ; 2 (nr. 1 — inv. 2304) ; 3 (nr. 7 — inv. 1782) ; 4 (nr. 8 — inv. 22940) ; 5 (nr. 12 — inv. 15539) ; 6 (nr. 16 — inv. 2306) ; 7 (nr. 15 — inv. 22935) ; 8 (nr. 11 — inv. 6573) ; 9 (nr. 13 — inv. V 18086).

pie mai mult de *lékanai* de tipul „sans marli“, cu torțile aplicate pe exteriorul buzei³⁰¹, produs caracteristic pentru ceramica histriană mai veche și care a cunoscut o răspândire relativ mare la Dunărea de Jos³⁰².

2. *Lekythos* cu corpul oval, fundul scund, profilat, marginea exterioară tronconică și baza foarte puțin concavă, aproape plată. Gîtul scund, cu marginea buzei lată, orizontală. Toarta lată, prinsă sub buză și pe umeri; prezintă o canelură largă, longitudinală. Pastă cărămizie foarte fină, cu puțină mică în compoziție. La partea superioară a vasului are un firnis roșcat-marونیu, pe alocuri negru-cenușiu (fig. 2/2; 12/7). Dimensiuni: H = 22,5 cm; D = 13 cm; DB = 7,5 cm. Inv. 21.369.

Exemplare oarecum apropiate ca formă au apărut la Constanța în morminte de la sfîrșitul secolului IV—secolul III î.e.n.³⁰³. Un *lekythos* mai mic cu corpul puțin deosebit, s-a descoperit la Histria într-un mormînt din secolul III î.e.n.³⁰⁴. Un altul, de la Mangalia, aparține aceluiași secol³⁰⁵.

3. Bol attic cu corpul larg, buza îngustată puțin spre exterior și peretele în unghi obtuz. Picior înalt, inelar, profilat. Pastă roșie, fină, de foarte bună calitate. Firnis negru în interiorul și exteriorul vasului, cu excepția părții interioare și a marginii piciorului (fig. 2/3; 12/9). Dimensiuni: H = 4,8 cm; D = 15 cm; DB = 8,3 cm. Inv. 21.375.

Un exemplar a apărut la Histria într-un mormînt din al treilea sfert al secolului IV î.e.n.³⁰⁶. La Constanța a fost datat prin context la sfîrșitul secolului IV—începutul secolului III î.e.n.³⁰⁷. Un altul a fost descoperit într-un mormînt din vecinătatea Odessos-ului, datat în sec. III—II î.e.n.³⁰⁸. La Mangalia un bol asemănător, dar de mai mici dimensiuni, provine dintr-un mormînt datat în secolul III î.e.n.³⁰⁹. La Corinth bolurile de acest tip se întilnesc din al II-lea sfert al secolului IV — pînă la 146 î.e.n.³¹⁰. Exemplarul de la Medgidia, acoperit complet cu firnis, pare să se apropie mai mult de nr. 72—73, mai timpurii, datate la Corinth în al II-lea sfert al secolului IV³¹¹. Acceptînd un anumit decalaj cronologic firesc față de Attica și regiunile învecinate, necesar pătrunderii tipului amintit pînă în zona Medgidiei, ținînd seama de celelalte analogii, ca și de absența contextului arheologic căruia el i-a aparținut, putem considera că bolul în discuție poate fi datat larg în a doua jumătate a secolului IV î.e.n., eventual, la începutul sec. III î.e.n.

4. Cană elenistică globulară, cu fundul mic, plat, neprofilat. Gîtul scund, concav, din care pornește gura evazată, cu buza puțin rotunjită. Toartă lată, trasă

³⁰¹ P. Alexandrescu, Dacia, 21, 1977, p. 124—126.

³⁰² Idem: de asemenea, P. Alexandrescu, Histria, II, 1966, passim; idem, Dacia, 16, 1972, p. 120—122; idem, Histria, IV, 1978, passim; M. Coja, Dacia, 12, 1969, cat. 3.

³⁰³ M. Bucovală, *op. cit.*, p. 17, fig. 6/c; p. 18, fig. 7/a; p. 127, fig. 93/a, b (vasele amintite sînt, totuși, puțin mai bombate); p. 24, fig. 13/c (exemplar de dimensiuni mai reduse).

³⁰⁴ P. Alexandrescu, Histria, II, p. 231, m. 5/2, pl. 84.

³⁰⁵ C. Preda, N. Georgescu, Pontica, 8, 1975, m. 11, p. 64 și pl. V/3; VI/6.

³⁰⁶ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 182, XXXIII/4 cu analogiile înregistrate și pl. 91.

³⁰⁷ M. Bucovală, *op. cit.*, p. 31, fig. 20/a.

³⁰⁸ G. Tončeva, Izvestiia-Varna, 15, 1964, p. 56—59 și fig. 22.

³⁰⁹ C. Preda, N. Georgescu, Pontica, 8, 1975, m. 22, p. 58, 64 și pl. V/5; VI/2.

³¹⁰ G. Roger Edwards, Corinth, VII, Part. III, *Corinthian Hellenistic pottery*, Princeton, New Jersey, 1975, p. 33—34, nr. 72—94 și pl. 3, 44. Autorul consideră că vasele discutate sînt derivate din cele attice, a căror producție a început, se pare, în ultimul sfert al secolului V î.e.n.

³¹¹ Ibidem, p. 33—34 și pl. 3, 44.

foarte puțin în sus din buză și prinsă pe diametrul maxim al vasului. Pastă cenușie, cu concrețiuni calcaroase. Firnis negru-cenușiu, subțire, în cea mai mare parte cu luciu metalic, aplicat neuniform pe suprafața exterioară (inclusiv pe fund), precum și, parțial, în interiorul gurii vasului (fig. 4/2 ; 12/8). Dimensiuni : H = 10 cm ; D = 9,2 cm ; DB = 4,5 cm. Inv. 21.370.

5. Opați ceramic de formă dublă-convexă în secțiune (seria așa-numită „del-finiformă“), asemănător exemplarului descoperit la Mangalia³¹². Bazinul rotunjit, cu un apendice lateral în partea dreaptă, fără orificiu. Ciocul scurt, triunghiular. Lut cărămiziu, firnis negru, roșcat spre bază, corodat în mare parte. Pe cioc prezintă urme clare de ardere (fig. 12/10). Dimensiuni : L = 8,9 cm ; H = 3,5 cm ; D = 6,7 cm. Inv. 21.371.

Aceeași datare cu a exemplarului amintit mai sus.

6. Amforă elenistică fragmentară, căreia îi lipsește o parte din corp, cu piciorul. Gîtul, cu profilul foarte puțin concav, se lărgește spre umăr. Acesta din urmă face un unghi obtuz cu corpul. Partea superioară a gîtului, deasupra torților, e lărgită în exterior, apărînd sub forma unui „mașon“. Buza îngroșată spre exterior, are marginea rotunjită. Torțile scurte, arcuite, au punctele de inserție la jumătatea gîtului și pe umăr. Secțiunea lor este ovală ; prezintă o creștătură longitudinală, adîncă (fig. 14/1).

Pasta roșcată-cărămizie, cu foarte mult nisip negru, aspru, în compoziție. Inv. 21.373.

Ștampilă englicică, aproape pătrată, aplicată pe gît (fig. 7/12 ; 16/8).

IΦ

Face parte din grupul de amfore de tipul numit „Islam Geaferca“ (= Florești, jud. Tulcea), datat inițial în sec. I î.e.n.³¹³. Tipul amintit, atribuit astăzi de cea mai mare parte a specialiștilor Heracleei Pontice, a fost datat relativ recent, prin context, în secolele IV—III î.e.n.³¹⁴. Fără să cunoască aceste descoperiri, I. B. Brashinsky (NE, 5, 1965, p. 26—27) data tipul de amforă amintit la jumătatea secolului III î.e.n., integrîndu-l grupei a V-a din cronologia sa. De asemenea, I. G. Vinogradov și N. A. Onaiko datau amforele în discuție, larg, în secolele IV—III î.e.n.³¹⁵. B. A. Vasilenko (NE, 11, 1974, p. 7), a încadrat acest tip de amfore la jumătatea secolului III î.e.n., atribuindu-l aceluiași centru. Exemplare asemănătoare, izolate, au mai apărut la Nazarcea (= Galeșu, jud. Constanța)³¹⁶, Pietroiu (jud. Ialomița)³¹⁷ și Brăilița^{317a}.

7. Gît de amforă neștampilată, de tipul Chersones (?), cilindric, lărgit spre bază, cu buza îngroșată puțin spre exterior și marginea rotunjită. Torți arcuite, puțin apropiate de corp la partea inferioară (fig. 12/12). Pastă cărămizie-roșcată în spărtură, cu nisip negru și mică în compoziție. Angobă alburie-gălbuie în exterior. Urme de vopsea roșie pe gît sub buză și pe torți. Inv. 21.374.

Recuperat din mai multe morminte, materialul arheologic de la Medgidia nu este unitar nici din punct de vedere cronologic. Ținînd seama, totuși, de limitele cronologice căreia i se înscrie, el nu pare a fi mai vechi de mijlocul secolului IV și mai nou de sfîrșitul secolului III î.e.n., cu excepția, doar, a opațului, care ar putea fi mai nou.

În această perioadă putem data larg, în lipsa cercetărilor sistematice, mormintele de înhumatie cărora obiectele amintite mai sus le-au aparținut.

³¹² Mai sus și notele nr. 287—289.

³¹³ Exp. Bujor, SCIV, 12, 1961, p. 85—92 ; idem, Dacia, NS, 6, 1962, p. 475—488.

³¹⁴ I. T. Dragomir, Rev. Muz., 6, 1969, 2, p. 165 și fig. 1/2 și 3.

³¹⁵ I. G. Vinogradov, N. A. Onaiko, SA, 1975, 1, p. 90.

³¹⁶ Exp. Bujor, Dacia, NS, 6, 1962, p. 479.

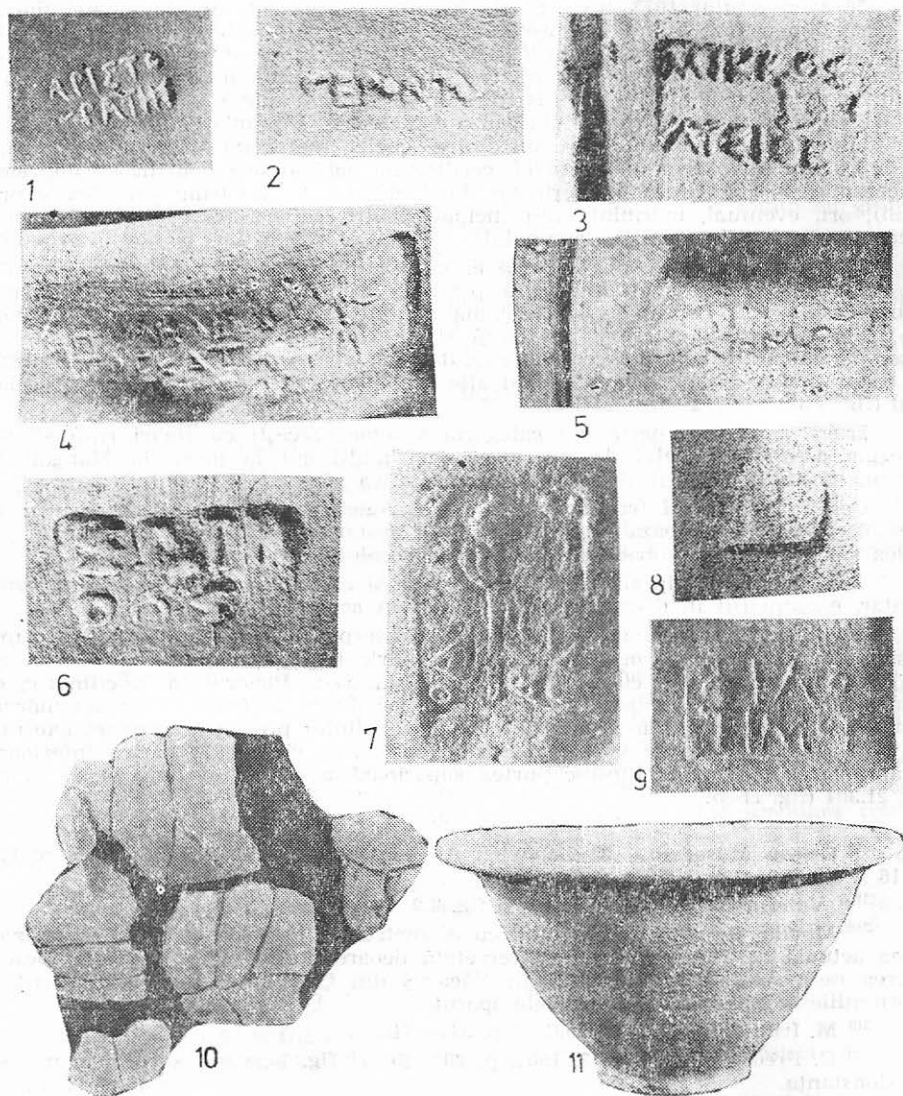

Fig. 16 : — ștampile de amfore : 1 — Adincata ; 2-4 — 23 August (nr. 1 — inv. 20658 ; nr. 3 — inv. 20660 ; nr. 4 — inv. 20661) ; 5 — Constanța Sud (inv. 21338) ; 6 — Zebil ; 7 — Cumpăna (B — inv. 20656) ; 8 — Medgidia (nr. 6 — inv. 21373) ; 9 — Satu Nou (nr. 19 — inv. 14450) ; ceramică de la Satu Nou : 10 (nr. 4 — inv. 4733) ; 11 — (nr. 14 — inv. 22931).

14. MIHAI VITEAZU (jud. Constanța).

În vara anului 1975, un șanț de irigație a secționat marginea unei movile de mari dimensiuni, aflată la aproximativ 2 km în sud-sud-estul localității și la circa 400 m est de calea ferată Constanța-Tulcea³¹⁸. În afara unui pumnal de cupru eneolitic sau din perioada de tranziție³¹⁹, în șanțul amintit au mai apărut resturile unui schelet uman distrus, precum și diferite materiale grecești. Lipsind cercetările sistematice și puși — din cauza caracterului întâmplător al descoperirii — în situația de a nu cunoaște raportul dintre schelet, materialul grecesc și pumnalul de cupru, nu ne putem pronunța cu certitudine dacă oasele aparțin — împreună cu ceramica — unui mormînt periferic, din mantaua movilei (cum pare foarte probabil), ori, eventual, mormîntului principal, pentru care a fost construit tumulul și căruia i-ar fi putut aparține pumnalul.

1. Fragmente de *lékane* grecească, cu torțile late, orizontale. Buza vasului era carenată, cu marginea interioară profilată, pentru a permite așezarea capacului. Pastă roșie, densă, de foarte bună calitate. La interior vasul era acoperit cu firnis negru. La exterior, pe toată și pe fragmentele de bazin păstrate, se observă mai multe volute succesive, executate cu vopsea roșie, peste fondul negru. Pe bazin sînt de asemenea palmete și alte ornamente stilizate, executate în același mod (fig. 3/3-4 ; 12/1-2). Inv. 21.309.

Exemplarul face parte din categoria vaselor grecești cu figuri roșii și este oarecum asemănător celui descoperit cu mai mulți ani în urmă la Mangalia³²⁰, într-un mormînt de la mijlocul sau din al treilea sfert al secolului IV î.e.n.

Cele două *lékane* fragmentare³²¹ de la Agighiol apropiate, de asemenea, de exemplarul nostru, datează — după cum s-a arătat³²² — cel mai devreme din al doilea sfert, ori, mai probabil de la mijlocul secolului IV î.e.n.

Vase de același tip sînt relativ cunoscute și în alte zone³²³. Deși foarte fragmentar, exemplarul în discuție poate fi datat în aceeași perioadă.

2. Amforă neșampilată fragmentară, cu corpul conic, larg la partea superioară și umerii aproape orizontali. Gîtul cilindric lărgit spre bază. Torți late, rotunjite, puternic arcuite, cu o mică alveolă la bază. Piciorul înalt, cilindric, cu baza lătită discoidal, bombată, concavă la mijloc. Pastă cărămizie cu nisip mărunt și multă mică sfărîmată în compoziție. La baza gîtului prezintă un punct executat cu vopsea roșie. Urme de vopsea neagră, groasă, sînt vizibile la partea inferioară, în apropierea piciorului. Lipsesc partea superioară a gîtului și o parte din torți. Inv. 21.304 (fig. 11-4).

³¹⁷ Crișan Mușețeanu, N. Conovici, A. Anastasiu, Dacia, NS, 22, 1978, p. 176, nr. 16 și fig. 4/8.

^{317a} Valeriu Sirbu, *op. cit.*, p. 18 și fig. 8/2.

³¹⁸ Movila, de mari dimensiuni, cu diametrul la bază de circa 40 m și înălțimea actuală de 7 m, nu poate fi cercetată deoarece este punct geodezic. Descoperirea ne-a fost semnalată de Ioan Văcăruș din Constanța, care ne-a oferit și informațiile în legătură cu materialele apărute.

³¹⁹ M. Irimia, SCIVA, 32, 1981, 3, p. 347—348.

³²⁰ C. Preda, Dacia, NS, 5, 1961, p. 283, 293 și fig. 7 ; vasul se află la muzeul din Constanța.

³²¹ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, p. 76 și fig. 51/3 ; 53, 54 ; idem, Ber. RGH, 50, pl. 130/a și b ; 131 jos ; idem, *L'art thraco-gète*, București, fig. 35/1-2.

³²² P. Alexandrescu, SCIV, 22, 1971, 4, p. 660—662 ; idem, Dacia, NS, 18, 1974, p. 273—274 ; idem, Histria, IV, 1978, p. 79, nr. 477 a, b și pl. 55.

³²³ Ca, de exemplu la Olbia, cf. I. E. Levi, MIA, 50, 1956, p. 74—75 ; vezi de asemenea K. Scheffold, *Untersuchungen zu den Kertscher Vasen*, Berlin, 1934, fig. 75 ; E. F. Pokrovskaja, VDI, 2, 1955, p. 191—199, fig. 4, ca și analogiile citate de P. Alexandrescu, SCIV, 22, 1971, 4, p. 661—662, pentru cele de la Agighiol.

Amfora aparține tipului denumit inițial de I. B. Zeest „cu piciorul în formă de pahar” și datat în secolul IV — până la începutul secolului III î.e.n.³²⁴

I. B. Brashinsky a localizat centrul de producție al acestui tip la Menda și a arătat că din punct de vedere cronologic subgrupele sesizate evoluează succesiv între cel de al treilea sfert al secolului V și sfârșitul primei jumătăți a secolului IV î.e.n.³²⁵. Exemplarul de la Mihai Viteazu este întru totul asemănător amforelor din ultima subgrupă, datată în prima jumătate a secolului IV î.e.n.³²⁶

3. Partea superioară fragmentară a unei amfore de același tip. Se păstra³²⁷ doar gîtul cilindric cu buza lată, orizontală la partea superioară și îngroșată, cu profilul triunghiular spre exterior. Torți late, cu marginile rotunjite. Pe gît, sub buză, prezintă o incizie circulară, orizontală, puțin adîncă (fig. 13/6-7).

Pastă cărămizie-roșie, aspră, cu nisip fin și multă mică în compoziție. Urme de vopsea roșie pe gît, deasupra torților; la locul de unire al corpului cu gîtul — un punct rotund de vopsea neagră. Inv. 21306.

4. Fragment de amforă de același tip, din care se păstrează o parte din umăr, o toartă și foarte puțin din gît (fig. 13/). Buza lată, îngroșată la exterior, cu profilul triunghiular, orizontală la partea superioară. Pastă roșie-cărămizie, aspră, cu nisip foarte fin și multă mică sfărîmată în compoziție. Inv. 21307.

5. Partea inferioară a unei amfore de același tip, cu piciorul înalt, cilindric, cu baza lătită discoidal, bombată, concavă la mijloc (fig. 12/4).

Pastă cărămizie-deschisă, cu nisip foarte mărunț și mică sfărîmată în compoziție. Inv. 21305/a.

6. Partea inferioară a unei amfore de același tip. Are piciorul ceva mai scund decît exemplarul anterior. Pastă roșie cu nisip foarte mărunț, negru și mai ales alb-cuarțos, precum și multă mică sfărîmată (fig. 12/5). Inv. 21305/b.

7. Partea inferioară a unei amfore de același tip. Deasupra bazei, piciorul are o incizie adîncă, circulară (fig. 13/4). Pastă roșie închisă, cu nisip foarte fin, negru și mai ales alb-cuarțos, precum și mică sfărîmată. La exterior prezintă o angobă groasă, galbuie. Pe corpul amforei se observă și urme de vopsea neagră. Inv. 21305/c.

8. Gît de amforă, scund, cilindric, lărgit spre bază. Buza fragmentară, lată, orizontală la partea superioară, este îngroșată spre exterior, profilul triunghiular (fig. 13/8). Sub buză și deasupra torții se observă urme de vopsea roșie. Are suprafața intens corodată. Pastă roșie-maronie, sfărîmicioasă, aspră, cu nisip fin și multă mică în compoziție. După compoziția pastei și forma buzei pare să aparțină aceluiași tip ca și amforele amintite mai sus³²⁸. Inv. 21308/a.

9. Gît de amforă fragmentar, înalt, cilindric, cu diametrul relativ mare (fig. 13/3). Pastă fină, densă, de culoare roșie. Angobă roșie-cărămizie la exterior. Un fragment de toartă, cu pasta și angoba asemănătoare, avînd secțiunea rotundă, pare să aparțină aceluiași amfore. Inv. 21308/b. Forma și dimensiunile gîtului, secțiunea torților și pasta par să indice apartenența acestor fragmente unei amfore de tipul cu piciorul în formă de „manșon”³²⁹.

Din cele prezentate mai sus se poate constata că atît fragmentul de *lékanis*, cît și amforele se datează larg în secolul IV î.e.n.³³⁰. Avînd în vedere însă, limi-

³²⁴ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 88 și pl. X/23 a, b, v; XII/23 z.

³²⁵ I. B. Brashinsky, *Amfori Mendî*, loc. cit., p. 67—74.

³²⁶ *Ibidem*, p. 72 și fig. 1/5; 2/5.

³²⁷ Ulterior s-a spart, iar parte din fragmente s-au pierdut, astfel că n-a mai putut fi restaurată.

³²⁸ Nu putem preciza dacă reprezintă, eventual, gîtul uneia dintre amforele anterioare. Totuși starea lor de conservare total diferită, ca și culoarea oarecum deosebită a pastei, ne determină, să-l considerăm ca aparținînd altui exemplar.

³²⁹ Discuțiile asupra acestui tip mai sus, la exemplarul nr. 1 (inv. 20717) de la Ion Corvin.

³³⁰ Ultimul gît de amforă (inv. 21308/b), care pare să aparțină unui tip cu o existență mai îndelungată, este întîlnit frecvent și în secolul IV î.e.n. Astfel, la Topalu, au fost descoperite trei exemplare într-un mormînt din al treilea sfert al secolului IV î.e.n. (cf. M. Irimia, N. Cheluța-Georgescu, Pontica, 15, 1982).

tele cronologice în care se încadrează materialul ceramic determinat mai precis, considerăm că întregul lot recuperat din mormintul de la Mihai Viteazu poate fi datat în al doilea sau al treilea sfert al secolului IV î.e.n.

15. NICOLAE BĂLCESCU (jud. Constanța)

În perimetrul localității, la aproximativ 750 m spre sud-sud-est de sediul I.A.S.-ului, 150 m nord de podul de cale ferată existent în zonă și la 800 m nord-est de șoseaua București-Constanța se află doi tumuli care în anul 1975 au fost parțial răvășiți de lucrările agricole.

La poalele unui asemenea tumul lucrările au deranjat trei sau patru morminte de înumație și mai multe blocuri de calcar, de mari dimensiuni. La marginea celui de al doilea tumul au fost deranjate alte două schelete umane. Precizăm că tumulii amintiți se află la aproximativ 1 km spre sud-sud-est de necropola identificată în anul 1970³³¹.

Din zona tumulilor au fost recuperate câteva fragmente de amfore heracleene și rhodiene, de cănițe elenistice târzii, precum și un fragment ceramic grosier, gălbui-cenușiu, cu nisip și cioburi pisate în compoziție, provenind de la o oală de producție locală. Inv. 24.009.

În absența săpăturilor înregistrăm doar existența în această zonă a unor tumuli cu morminte periferice de înumație și fragmente ceramice elenistice și autohtone.

16. SATU NOU (com. Oltina, jud. Constanța).

În evidența muzeului din Constanța se află de circa 18—20 de ani mai multe materiale ceramice cu mențiunea provenienței lor de la Satu Nou, uneori fără alte detalii. Presupunem, totuși, că cele mai multe aparțin lotului de materiale descoperit în bine cunoscuta necropolă getică de la punctul „Suat”³³². Altele au fost descoperite în cimitirul getic din punctul „La cetate”, aflat în raza aceleiași localități³³³.

Ele au ajuns în colecțiile muzeului constănțean, foarte probabil, pentru a fi folosite în expoziție. Cîteva, mai ales fragmente ceramice, par să fi fost achiziționate ulterior din sat³³⁴, ori recoltate cu prilejul unor periegeze efectuate în zona necropolelor. În sfîrșit, patru vase (nr. 8, 9, 14, 15) împrumutate de Institutul de arheologie București liceului din Băneasa, unde au și fost expuse aproximativ două decenii, au revenit în anul 1981 muzeului constănțean. Unele dintre

³³¹ M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 42—46.

³³² B. Mitrea, Om C. Daicoviciu, București, 1960, p. 409—413; B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, 7 (1961), p. 283—289; idem, *Materiale*, 8 (1962), p. 369—372.

³³³ Ca de exemplu vasul cu nr. inv. 1782, marcat „Cimitirul II”; cf. B. Mitrea, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, 7, p. 283.

³³⁴ Așa după cum mai târziu, în anul 1969, au fost achiziționate două fibule descoperite, se pare, tot în perimetrul necropolei de la „Suat” sau în apropierea ei (cf. M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 9, 11 și pl. 1/4, 5). Fișele materialelor prezentate mai jos au fost întocmite astfel: A. Aricescu, 1962, inv. 2304 și 2306; D. Ghiocel, 1965, inv. 1782, 15539, 6573, 15540; M. Irimia, 1965, inv. 1781; C. Iconomu, 1966, inv. 14430, 14433, 14434; R. Ocheșeanu, 1967, inv. 4723, 4733, 14450; Gh. Papuc, 1981, inv. 22931, 22935, 22936, 22940; Tr. Cleante, 1982, inv. 32001, 32002.

acestea au fost publicate în rapoartele de săpături sau în alte lucrări³³⁵. Altele însă nu au fost încă prezentate detaliat sau ilustrate în vreo lucrare de specialitate.

Data fiind importanța deosebită a descoperirilor de la Satu Nou și beneficiind de acordul binevoitor al autorilor săpăturilor³³⁶, vom prezenta materialele inedite aflate în inventarul muzeului din Constanța, pentru completarea informațiilor în legătură cu cele două cunoscute necropole.

CERAMICĂ LUCRATĂ CU MINA.

1. Vas-urnă de dimensiuni mari, în formă de clopot, cu corpul larg, puțin bombat, asimetric; gura largă, cu marginea buzei dreaptă, aproape orizontală. Fundul relativ mic în comparație cu dimensiunile vasului, plat, foarte puțin profilat. Prezintă patru apucători mari, plate, cu colțurile rotunjite, dispuse sub diametrul maxim și trase puțin în jos (fig. 5/4; 15/2). Pastă cărămizie, grosieră, cu cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: H = 31 cm; DG = 35,5 cm; DB = 14,3 cm. Inv. 2304. (Cimitirul I, 1958, M. 4; în depozitul muzeului din Constanța).

2. Vas-urnă în formă de clopot, de dimensiuni relativ mici, cu corpul puțin bombat; buza are marginea rotunjită, foarte puțin teșită spre interior. Fundul plat, foarte puțin profilat. Sub diametrul maxim prezintă patru apucătoare plate, orizontale, cu colțurile rotunjite (fig. 6/2). Pastă neagră-cenușie, grosieră, cu multe cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: H = 18 cm; DG = 23,5 cm; DB = 12 cm. Inv. 32002 (cimitirul I, 1958, M. 18; în muzeul de la Adamclisi).

3. Vas-urnă de mari dimensiuni, cu corpul bitronconic, rotunjit; gura relativ mică, buza puțin evazată, cu marginea lată, tăiată oblic spre interior. Fundul profilat are baza puțin concavă. Pe diametrul maxim prezenta patru apucători plate, rupte în prezent (fig. 6/3). Pastă grosieră, cărămizie-cenușie, cu multe cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: H = 38 cm; DG = 19 cm; DB = 14 cm. Inv. 4723 = nr. vechi 22029. (Cimitirul I, 1958, M. 22; în muzeul de la Adamclisi).

4. Vas fragmentat în formă de clopot. Se păstrează doar o parte din pereți, cu două proeminențe plate, rectangulare, aplicate pe diametrul maxim (fig. 5/1; 16/10). Pastă grosieră, cenușie închisă la interior și maronie-cenușie la exterior, cu cioburi pisate în compoziție. Inv. 4733. (Cimitirul I, 1958, M. 22, în depozitul muzeului din Constanța).

5. Vas-urnă cu corpul înalt, tronconic, puțin asimetric, având gura largă și fundul plat. Buza vasului are marginea rotunjită. La jumătatea înălțimii prezintă

³³⁵ Un vas de tip *péliké*, inv. 2308 și o cană, inv. 6574 la P. Alexandrescu, Dacia, 16, 1972, p. 122—123 și fig. 7/3; idem, Histria, IV, 1978, p. 96 și pl. 69; idem, Dacia, NS, 21, 1977, p. 127 și fig. 11/6; N. Conovici, Pontica, 11, 1978, p. 39, nr. 12 și pl. 2/7. Colegul G. Trohani ne-a informat cu multă bunăvoință că în colecțiile Muzeului de istorie a R.S.R.-București se află următoarele vase de la Satu Nou, toate din cimitirul I: inv. 16137 (nr. vechi V 18015, Muzeul Național de Antichități-M.N.A.), M. 7, 1958 cf. Materiale, 7, fig. 3/4; inv. 16133 (nr. vechi V 18027-M.N.A.), M. 11/1958, cf. P. Alexandrescu, Dacia, NS, 21, 1977, p. 118, fig. 5/10; inv. 16134 (nr. vechi V 18037, M.N.A.); M. 19/1958, cf. Materiale, 7, fig. 3/2; fără inv. (nr. vechi 1604-Muzeul Constanța), M. 21/1958, cf. Materiale, 7, fig. 1/2 — vasul urnă; inv. 16132 (nr. vechi V 1967 M.N.A.), M. 23/1958, cf. Materiale, 7, fig. 2/1-urna; inv. 16138 (nr. vechi V 18068 M.N.A.), M. 23/1958, cf. Materiale, 7, fig. 3/5; inv. 16135 (nr. vechi V 18074 M.N.A.), M. 39/1959, castron tronconic lucrat cu mina, inedit; inv. 16136 (nr. vechi V 18100 M.N.A.), 1958, passim, cană cenușie lucrată la roată; inv. 16142 (nr. vechi V 15383 M.N.A.), fără alte date, *lékane* cenușie lucrată la roată, cu picior înalt; inv. 138.106 (nr. vechi 1635 — Muzeul Constanța?), fără alte date, vas-clopot lucrat cu mina. Unele materiale de la Satu Nou se află probabil în alte colecții muzeale.

³³⁶ Exprimăm și cu acest prilej întreaga noastră grațitudine prof. dr. doc. Bucur Mitrea și dr. Constantin Preda.

patru apucători plate, rupte în prezent. Fundul plat, foarte puțin profilat (fig. 6/1; 14/18). Pastă grosieră, cărămizie-maronie, cu angobă de aceeași culoare, corodată și câteva urme cenușii-închise datorate arderii secundare. Dimensiuni: $H = 24,5$ cm; $D = 27,5$ cm. Inv. 15540 = nr. vechi I 22.020. (Cimitirul I, 1958, M. 24; în muzeul de la Adamclisi).

6. Vas tronconic, de forma unui castron mai înalt, asimetric, cu marginea buzei rotunjită și fundul plat, puțin profilat. La aproximativ 4 cm sub buză prezintă patru apucători rectangulare, trase puțin în jos, cu marginile rotunjite (fig. 6/6; 14/17). Pastă grosieră maronie-cenușie, cu cioburi pisate în compoziție și angobă maronie-cenușie, netezită. Dimensiuni: $DG = 31$ cm; $H = 15$ cm. Inv. 1781 = nr. vechi I 22030. (Cimitirul I, 1959, M. 35, capac pentru urnă; în muzeul de la Adamclisi).

7. Vas-urnă de mari dimensiuni, în formă de clopot, cu corpul înalt, puțin bombat; buza evazată, cu marginea tăiată orizontal. Fundul plat, puțin profilat. Pe diametrul maxim prezintă patru apucători plate, orizontale, dintre care două prevăzute frontal cu o mică „șă”, iar două cu câte o mică bombare spre exterior, de forma unui arc. Sub buză, în intervalul rezervat de apucătorile amintite, au fost aplicați patru butoni mari, circulari (fig. 5/5; 15/3). Pastă grosieră maronie-cenușie, cu suprafața netezită. Dimensiuni: $H = 41$ cm; $DG = 33$ cm; $DB = 16,6$ cm. Inv. 1782 = nr. vechi I 22027. (Cimitirul II, fără nr. mormintului; în expoziția muzeului din Constanța).

8. Vas-urnă în formă de clopot, cu corpul larg, aproape tronconic, puțin bombat; buza dreaptă cu marginea rotunjită. Fundul plat, relativ mic, foarte puțin profilat. Pe corp, la jumătatea înălțimii, prezintă două apucători masive sub formă de potcoavă, iar în cruce cu acestea, două apucători plate, rectangulare. Pastă grosieră maronie-cenușie, cu cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: $H = 28$ cm; $DG = 32$ cm; $DB = 15$ cm. Inv. 22940. (Fără nr. cimitirului și al mormintului; aflat pînă în anul 1981 la liceul din Băneasa; fig. 4/5; 15/4).

9. Vas-urnă în formă de clopot, cu corpul puțin bombat, buza cu marginea rotunjită și fundul profilat. Pe diametrul maxim prezintă patru apucători plate, orizontale, alungite, cu colțurile rotunjite. Deasupra acestora se află, la circa 2,5 cm sub buza vasului, patru butoni mici, tronconici, lipiți pe corpul vasului (fig. 5/3; 15/1). Pastă grosieră maronie-cenușie, cu cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: $H = 24,3$ cm; $DG = 25,3$ cm; $DB = 12,6$ cm. Inv. 22936. (Fără nr. cimitirului și al mormintului; aflat pînă în anul 1981 la liceul din Băneasa).

10. Castron ceramic, lucrat cu mîna, cu corpul tronconic, puțin bombat, fundul plat, concav; buza cu marginea asimetrică, trasă puțin în interior, cu marginea rotunjită. Imediat sub buză prezintă două apucători sub formă de potcoavă, puțin reliefate (fig. 6/4). Pastă maronie-cenușie, grosieră, cu multe cioburi pisate în compoziție. Dimensiuni: $H = 13$ cm; $DG = 28$ cm; $DB = 13$ cm. Inv. 32001 = nr. vechi 2094. (Cimitirul I, 1958, M. 16; în muzeul de la Adamclisi).

11. Castron ceramic de mici dimensiuni, cu corpul tronconic; buza trasă foarte puțin spre interior, cu marginea rotunjită. Fundul plat, profilat (fig. 4/3; 15/8). Pastă maronie, grosieră, cu cioburi pisate și mult nisip cu bobul mare în compoziție. Pe ambele suprafețe prezintă urme cenușii închise, datorate arderii secundare. Dimensiuni: $H = 9,3$ cm; $DG = 18,6$ cm; $DB = 9$ cm. Inv. 6573. (Cimitirul I, 1959, M. 44; în depozitul muzeului din Constanța).

12. Cană fragmentară cu corpul bitronconic, bombat, buza evazată și fundul mare, plat, puțin profilat (fig. 4/1; 15/5). Pastă grosieră, neagră în spărtură, maronie-cenușie la exterior, cu cioburi pisate în compoziție; angobă maronie-cenușie la exterior. Dimensiuni: $H = 12$ cm; $DG = 8,7$ cm. Inv. 15539 = nr. vechi I 22024. (Cimitirul I, 1959, M. 44, în depozitul muzeului din Constanța).

CERAMICĂ CENUȘIE, LUCRATĂ LA ROATĂ.

13. *Lékane* de mari dimensiuni, cu corpul tronconic, buza trasă spre interior, cu marginea țesită oblic, rotunjită. Fundul inelar, profilat. Pe marginea exterioră a buzei prezintă două incizii orizontale, paralele. Torțile orizontale, rupte în prezent, aveau punctele de inserție pe umăr, în zona maximei bombări (fig. 6/5; 15/9).

Pastă cenușie-deschisă, relativ densă și aspră. Dimensiuni : H = 16 cm ; DG = = 34,3 cm ; DB = 11 cm. Nr. vechi de inventar V 18086. (Cimitirul I, 1959, M. 43 ; în depozitul muzeului din Constanța).

14. Strachină cu corpul înalt, tronconic, buza evazată, lată, cu marginea rotunjită și fundul plat, profilat (fig. 6/7 ; 16/11). Pastă fină, cenușie închisă, densă. Dimensiuni : H = 14 cm ; D = 25,6 cm ; DB = 8,6 cm. Inv. 22931. (Fără nr. cimitirului și al mormintului ; aflat pînă în anul 1981 la liceul din Băneasa. Reprezentă capacul uneia dintre urnele păstrate la liceul amintit, mai probabil al vasului cu nr. 22940, cu care era împreună).

15. Oală cu corpul globular, puțin alungit spre bază. Gîtul strîmt, rupt din vechime, se detașează de corp printr-o nervură în relief. Fundul inelar, profilat clar, aproape tronconic. Vasului nu i-au fost aplicate nici un fel de torți. Pastă cenușie-deschisă, fină, densă, cu miezul gălbui. Dimensiuni : H = 22,5 cm ; D = = 23 cm ; DB = 12,5 cm. Inv. 22935 = nr. vechi V 18039. (Cimitirul I, M. 20 ; aflat pînă în anul 1981 la liceul din Băneasa ; fig. 5/2 ; 15/7).

16. Cană piriformă, cu gura evazată, marginea buzei rotunjită și fundul inelar. Toartă lată, suprainălțată, cu o canelură longitudinală superficială ; este trasă din buză și sprijinită la partea inferioară pe corpul vasului, deasupra diametrului maxim (fig. 4/4 ; 15/6). Pastă cenușie, fină, cu mică în compoziție. Dimensiuni : H (fără toartă) = 19,5 cm ; D = 14,5 cm ; DB = 7,5 cm. Inv. 2306. (Cimitirul I, 1959, passim ; în depozitul muzeului din Constanța).

CERAMICĂ DE IMPORT

17. Amforă de Thasos fragmentară, neșampilată, cu corpul conic și gîtul tronconic ; lipsește piciorul, spart din vechime. Torți arcuite, cu secțiunea ovală și amprente digitale la partea inferioară (fig. 14/6). Pastă cărămie, cu nisip fin și mică foarte mărunță în compoziție. Inv. 14430. (Fără numărul cimitirului și al mormintului ; în fișă este înregistrată ca „descoperire ocazională“, fără alte detalii).

18. Gît de amforă de Thasos, cu o singură toartă, neșampilată. Cealaltă, care putea fi șampilată, lipsește. Pe gît, sub buză, prezintă urme de vopsea roșie (fig. 13/9). Pastă cărămie-maronie, cu angobă groasă gălbuie-cenușie. Inv. 14434. (Fără nr. cimitirului și al mormintului ; în fișă apare înregistrată ca „descoperire ocazională“, fără alte detalii).

19. Gît fragmentar de amforă de tipul Heraclea Pontică, cu buza îngroșată spre exterior. Lipsesc ambele torți și o parte din gît, rupt longitudinal. Spre partea inferioară prezintă o linie orizontală, incizată (fig. 13/10).

Șampilă englică dreptunghiulară (3,3×2 cm), pe două rînduri, aplicată oblic pe gît (fig. 7/13 ; 16/19) ; chenar parțial, în stînga și stînga jos. Inv. 14450. (Fără vreo altă mențiune în fișă).

ΦΙΛΟ
TIMOY

Φιλοτίμου

Gramatopol-Poenaru, *Callatis*, nr. 1159—1160 (provenind de la Costinești), întocmai ; C. Iconomu, Pontice, I, 1968, p. 251, nr. 3/b (provenind de la Mangalia), întocmai. Amfora aparține grupei I-a cronologică³³⁷.

20. Fragmente provenind dintr-o amforă de Rhodos, cu buza îngroșată spre exterior și toartă arcuită lin. Pastă cărămie, cu angobă groasă, galbenă-alburie la exterior. Pe suprafața interioară apar urme numeroase, mari, de culoare neagră sau neagră-cenușie, datorate unei intense arderi secundare.

³³⁷ Vezi datarea grupei, cu întreaga discuție, mai sus, la exemplarul de la Adîncata.

Stampilă rectangulară (2,2×1,4 cm) pe un rind (fig. 7/14), aplicată la partea superioară a torții rămase. Inv. 14433/a. (Fără nr. cimitirului și al mormintului; în fișă apare înregistrată ca „descoperire întâmplătoare“).

ΠΑΥΣΑΝΙΑ Παιουανία

Șelov, *Tanais*, p. 116, nr. 444, Pausanias I (după aspectul amforelor și după complex); începutul secolului III î.e.n. (V. Grace, *Agora*, p. 224, nr. 30—35; idem, *Pnyx*, p. 142, nr. 90), dacă nu cumva chiar de la sfârșitul secolului IV î.e.n. (cf. V. Grace, *Koroni*, p. 324); M. Lazarov, *Rhodos*, p. 39, nr. 96 (Pausanias I); *Canarache*, nr. 647; Gramatopol-Poenaru, *Tomis*, p. 59, nr. 73; Gramatopol-Poenaru, *Callatis*, nr. 777—780, cu alte dispuneri ale legendei; M. Mirčev, *Amfornite pe-čiati ot muzeia vāv Varna*, Sofia, 1958, nr. 157; Gorana Tončeva, *Izvestiia-Varna*, 10 (25), 1974, p. 29, nr. 31; M. Lazarov, *Amfornite pečiati*, nr. 82, 83.

21. Torți fragmentare de amfore de tipul Heraclea Pontică, cu pasta cără-mizie, aspră; nisip negru, grosier, în compoziție. Inv. 14433/b (aceeași mențiune ca la exemplarul anterior).

Vasele în formă de clopot, cu apucătorile plasate pe diametrul maxim ori puțin mai jos (inv. 2304; 22936; 32002 și 4733), prevăzute uneori sub buză și cu butoni ornamentali (inv. 22936), prezintă numeroase analogii. Exemplare asemă-nătoare sînt cunoscute și în alte morminte de la Satu Nou³³⁸. Un vas mai tim-puriu, cu apucătorile plasate sub diametrul maxim, s-a descoperit la Bugeac în mormîntul nr. 61, datat în prima jumătate a secolului V î.e.n.³³⁹; altele două, reprezentînd forme mai evoluate, cu apucătorile plasate orizontal chiar pe dia-metrul maxim, au apărut tot la Bugeac, în morminte din secolul IV î.e.n.³⁴⁰. Bune analogii întîlnim de asemenea la Canlia și la Grădiștea Clinci³⁴¹, deși în al doilea caz vasul prezintă pe partea superioară a corpului și apucători sub formă de pot-coavă. Alte vase apropiate de exemplarele în discuție s-au descoperit la Slobozia-Onesți³⁴². Mai multe vase asemănătoare ca formă, dar care prezintă uneori pe jumătatea superioară butoni sau apucători sub formă de potcoavă s-au descoperit la Enisala³⁴³. Un vas-urnă de la Cernavodă³⁴⁴, ca și altele de la Poiana-Tecuci³⁴⁵ sînt asemănătoare celor de la Satu Nou. Vase foarte apropiate ca formă s-au întîlnit și la Tigveni „Babe“, în tumuli aparținînd fazei Ferigile III, datați în se-colul V — poate și la începutul secolului IV î.e.n.³⁴⁶.

Alte analogii importante ne conduc mai ales spre unele descoperiri de la Ravna³⁴⁷, din morminte aparținînd fazei a II-a (zonele II și III după B. Hänsel³⁴⁸).

³³⁸ B. Mitrea, Om C. Daicoviciu, București, 1960, p. 410, fig. 1/2; B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, *Materiale*, 7, p. 285 și fig. 2.

³³⁹ M. Irimia, *Thraco-dacica*, 2, 1981, p. 46 și fig. 2/5.

³⁴⁰ Idem, Pontice, 1, 1968, mormîntul nr. 1 (cimitirul I), p. 194 și fig. 4; mormîntul nr. 3 (cimitirul II), p. 206 și fig. 12.

³⁴¹ N. Conovici, Pontica, 11, 1978, p. 36—37 și pl. 1/2-4.

³⁴² C. Buzdugan, Carpica, 1, 1968, p. 77 și urm., fig. 2/4; 3/1, 3; 4/1.

³⁴³ G. Simion, Peuce, 2, p. 55—87 și fig. 17/a, b, (mormintele 3 și 20 — plane, în casetă de piatră): p. 101—102, fig. 23/a (M1 B, nr. 7); p. 105, fig. 26/a (M2-B, nr. 5); p. 110—111, fig. 28/a, b (M4-B, nr. 1, 3; o cupă-skyphos din acest tumul, nr. 11 a fost datată între 400—380 î.e.n., iar un *lekythos aryballic* cu figuri roșii din același complex a fost datat în al doilea sfert al secolului IV î.e.n.; cf. P. Alex-andrescu, *Thraco-dacica*, p. 120, nr. 31, 34. Nu ar fi deci exclus ca mormintele nr. 1 și 3 al tumulului să fie ceva mai vechi; p. 85—87 și fig. 17/a-b; idem, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 151 și fig. 5/3, 7-10.

³⁴⁴ D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 282—284 și fig. 5—6, stînga.

³⁴⁵ I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică*, București, 1968, p. 72, fig. 22/5, 6.

³⁴⁶ Eugenia Popescu, Alexandru Vulpe, *Dacia*, NS, 26, 1982, p. 91, 112, tu-mulii 13, 14, fig. 15/A1: B3.

³⁴⁷ M. Mirčev, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, mormintele nr. 22, 23, 26, pl. 22/3; 22/4; 24/5.

³⁴⁸ B. Hänsel, PZ, 49, 1974, p. 202, fig. 7.

Vase foarte asemănătoare s-au descoperit la Krăgulevo³⁴⁹, Cerna³⁵⁰ (Tolbuhin), Drumevo³⁵¹ (Kolarovgrad), Braničeva³⁵² etc. Analogiile amintite reprezintă totodată și dovezi privind datarea relativ timpurie — încă din secolul V, sau începutul secolului IV — a exemplarelor în discuție de la Satu Nou. Vase oarecum asemănătoare s-au descoperit și în Transilvania, la Fintinele³⁵³, unde au fost datate în secolul IV i.e.n.

Exemplarul de același tip, dar cu buza înaltă, evazată (inv. 1782, fig. 5/5 ; 15/3), are cea mai fidelă analogie (cu excepția a două torți sub formă de potcoavă) tot la un vas de la Satu Nou³⁵⁴. Vase cu forme asemănătoare, prevăzute atît cu apucători, cît și cu butoni reliefați, se cunosc și la Enisala³⁵⁵.

Vasele în formă de clopot au, după cum se cunoaște, o largă răspîndire și o perioadă relativ îndelungată de întrebuințare, ceea ce nu ajută la fixarea mai exactă a evoluției lor cronologice. Acest tip, numit de unii cercetători „vas-sac“³⁵⁶, devenise în secolul V i.e.n. o formă de bază în necropolele și așezările getice de la Dunărea de Jos și din nord-estul Bulgariei, loc pe care și-l păstrează și în secolul următor. Vasele tronconice (inv. 15540 ; 1781 ; 22940) cu gura foarte largă, fundul relativ mic și pereții, uneori, ușor arcuiți, aparțin unui tip înrudit prin dimensiuni cu vasele-clopot, iar prin formă cu castroanele cu buza trasă în interior. Exemplare tronconice s-au descoperit într-un număr relativ mare la Bugeac în zona nord-vestică, mai timpurie, a cimitirului II³⁵⁷, iar altele două tot la Satu Nou³⁵⁸.

Vasele de tipul amintit au o evoluție relativ îndelungată. Le întîlnim în mai multe variante la Ferigile (I B1—B5), unde sînt denumite „străchini-tronconice“³⁵⁹. Au avut o largă răspîndire în Hallstatt-ul timpuriu, mai ales în Transilvania, pentru ca apoi, în Hallstatt-ul tîrziu să le găsim mai ales în grupul cultural Ferigile³⁶⁰ și sporadic în cîmpia Dunării³⁶¹. Cîteva vase apropiate ca formă, prezentînd atît ornamente oarecum asemănătoare celor din Dobrogea, cît și altele, diferite, s-au descoperit la Zimnicea, unde ele sînt de asemenea relativ timpurii³⁶².

³⁴⁹ L. Bobčeva, *Izvestiia-Sofia*, 11 (26), 1975, p. 119—123 și pl. 3/4, 5.

³⁵⁰ *Ibidem*, p. 123—127 și pl. 6/1, 2.

³⁵¹ Tv. Dremsizova-Nelčinova, *Arheologia*, 7, 1965, 4, Sofia, p. 58—59 și fig. 16/1.

³⁵² Tv. Dremsizova, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, p. 164—167, fig. 1/1, 2.

³⁵³ I. H. Crișan, *Dacia*, NS, 22, 1978, p. 143—254 și fig. 2/3 ; 3/10.

³⁵⁴ B. Mitrea, *Om. C. Daicoviciu*, p. 409 și fig. 1/1.

³⁵⁵ G. Simion, *Peuce*, 2, p. 88 și fig. 18/g ; p. 97—98 și fig. 20/b etc.

³⁵⁶ Em. Moscalu, *Cercetări arheologice*, II, Muzeul de istorie a R.S.R., București, 1976, p. 277.

³⁵⁷ În mai multe morminte : nr. 23, inv. 20243 (fără apucători) ; nr. 27, inv. 20253 (cu două apucători sub formă de potcoavă) ; nr. 39, inv. 13863 (cu patru asemenea apucători), nr. 30, inv. 20380 (cu patru proeminențe mici, alungite, plasate sub buză) ; nr. 43, inv. 22573 (cu două apucători în formă de potcoavă dispuse „în cruce“ cu alte două executate ca niște „virgule“ masive, în relief) ; nr. 56, inv. 22613 (cu două apucători plate și două sub formă de potcoavă) ; nr. 61, inv. 22558 (sub forma unor butoni mari, aplatizați) etc. ; cf. M. Irimia, *Thracodacia*, 2, 1981, p. 47 și fig. 3/4 ; pentru cronologia celor două zone ale necropolei, p. 51—52.

³⁵⁸ B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelescu, *Materiale*, 7, p. 284—285, fig. 1/5 și 3/1.

³⁵⁹ A. Vulpe, *Ferigile*, p. 39—40, fig. 13/5 și pl. I/14-25 ; II/1-7.

³⁶⁰ *Ibidem*, p. 40 și notele nr. 60 ; 61 ; Cepari și Țițești (Eug. Popescu și A. Vulpe, *Dacia*, NS, 26, 1982, p. 77 și urm., fig. 10/18 ; 12/C2 ; 24/2).

³⁶¹ La Boian, jud. Călărași ; cf. V. Christescu, *Dacia*, 2, 1925, p. 287, pl. 19/23 ; D. Berciu, *Apulum*, 3, 1947—1949, p. 136—143.

³⁶² A. D. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 24, 1980, p. 46—47 (unde sînt denumite „străchini mari“) și fig. 23/25-27, 29, 30 ; 24/1, 2, 7, 8.

Vase tronconice asemănătoare celor din Dobrogea s-au descoperit la Ravna³⁶³, în morminte aparținând fazei a doua a necropolei, precum și în localitatea Prof. Zlatarși³⁶⁴ (necropolă aproximativ contemporană cu Ravna II). Alte exemplare asemănătoare întîlnim și în necropolele de la Krăgulevo (datată de autoarea descoperirilor în a doua jumătate a secolului VI—inceputul secolului V i.e.n.) și Cerna-Tolbuhin (datată în secol V—inceputul secolului IV i.e.n.³⁶⁵). Precizăm că vasele tronconice de la Satu Nou și Bugeac se apropie mai ales de aceste ultime descoperiri. Analogiile amintite constituie și criteriile importante pentru datarea timpurie a acestui tip de vas, cu atât mai mult cu cât, cu excepția Zimnicei, el nu pare să se întîlnească la sfîrșitul secolului IV—secolul III i.e.n., sau mai tîrziu.

Vasul bitronconic (inv. 4723, fig. 6/3), aparține unui tip întîlnit destul de des în Dobrogea. Exemplare cu profilul clar bitronconic, datînd din Hallstatt-ul tîrziu, s-au descoperit la Tariverde³⁶⁶ și Cernavodă³⁶⁷, iar din Latène-ul timpuriu la Bugeac³⁶⁸, Hirșova³⁶⁹ și Enisala³⁷⁰. Exemplare cu corpul bombat, rotunjit au apărut de asemenea la Bugeac³⁷¹, Telița³⁷², Enisala³⁷³ și Dinogetia³⁷⁴. În Oltenia și Muntenia exemplare bitronconice au fost descoperite la Ferigile (atît în necropola plană cît și tumulară)³⁷⁵, Riureni II³⁷⁶, Tigveni³⁷⁷, Zimnicea³⁷⁸ etc. Alte vase bitronconice, cu gura evazată și apucători plate, orizontale, situate pe diametrul maxim, au apărut la Piscu Crăsani, Popești-Novaci, Sultana și Radovanu³⁷⁹.

În nord-vestul R. P. Bulgaria ele au apărut la Dobrina³⁸⁰ și Ravna³⁸¹, dar aici aspectul lor bitronconic nu este, totuși, atît de evident ca în Latène-ul dobrogean. Vase de același tip, cu corpul rotunjit, s-au mai descoperit la Krăgulevo³⁸².

În Moldova această formă este relativ slab reprezentată, întîlnindu-se la Bîrsești³⁸³, Recea³⁸⁴, Stîncești³⁸⁵ și Curteni³⁸⁶. În R. S. S. Moldovenească apare la Butuceni³⁸⁷.

³⁶³ M. Mirčev, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, mormintele 13, pl. 16/1; 17, pl. 18/2; 20, pl. 20/1; 38, pl. 30/2 (zonele II și III, după B. Hänsel, *PZ*, 49, 1974, 2, p. 194 și urm.; fig. 7 și 8/14; 9/8, 9.

³⁶⁴ M. Mirčev, *Izvestiia-Varna*, 14, 1963, p. 4 și fig. 6.

³⁶⁵ L. Bobčeva, *op. cit.*, p. 119—127 și pl. III/5, 8, 9; VI/5, 7, 8.

³⁶⁶ D. Berciu, C. Preda, *Materiale*, 7, 1961, p. 277, fig. 4.

³⁶⁷ D. Berciu, *Materiale*, 4, 1957, p. 289 și fig. 8 — dreapta.

³⁶⁸ M. Irimia, *Pontica*, 1, p. 214, 216 și fig. 20, precum și altele inedite.

³⁶⁹ S. Morintz, Done Șerbănescu, *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 54 și fig. 64; este datat în sec. IV—III i.e.n., dar analogiile sale ne determină să-l considerăm mai vechi cu circa un secol.

³⁷⁰ G. Simion, Peuce, 2, p. 121 (tipul II) și fig. 16/d; idem, *Thracodacica*, 1, 1976, p. 181 și fig. 5/1-2.

³⁷¹ M. Irimia, *Pontica*, 2, 1969, p. 24, 36 și fig. 2; altele inedite.

³⁷² G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 380, fig. 3/2.

³⁷³ G. Simion, Peuce, 2, p. 121 (tipul I) și fig. 20/b; 25/a; 28/a; idem, *Thracodacica*, 1, 1976, p. 151 și fig. 5/3-5, 7.

³⁷⁴ Al. Barnea, *SCIVA*, 25, 1974, 1, p. 105 și fig. 2/3, 7.

³⁷⁵ A. Vulpe, *Ferigile*, p. 52.

³⁷⁶ Em. Moscalu, *Dacia*, NS, 25, 1981, p. 343—347 și fig. 3.

³⁷⁷ A. Vulpe, Eug. Popescu, *Dacia*, NS, 16, 1972, p. 83, 87 și fig. 10/9; A. Vulpe, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 91 — tabel cronologic.

³⁷⁸ A. D. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 24, 1980, p. 46 și fig. 20, 21; 22/1-4.

³⁷⁹ Mioara Turcu, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, București, 1979, pl. 18/3-6.

³⁸⁰ M. Mirčev, *Izvestiia-Varna*, 1 (16), 1965, p. 33 și urm., *passim*.

³⁸¹ M. Mirčev, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, pl. 26/3, 4.

³⁸² L. Bobčeva, *op. cit.*, p. 119—123 și pl. 3/1; 3/3.

³⁸³ S. Morintz, *Materiale*, 7, 1961, p. 204, fig. 1/1.

³⁸⁴ C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 203, 226 și fig. 8.

³⁸⁵ A. C. Florescu și S. Rață, *St. Mat.*, Suceava, 1969, p. 11—13, fig. 3/5.

³⁸⁶ C. Iconomu, *Cercetări istorice*, 9—10, 1978—1979, p. 181 și pl. 4/2-3; 5/2-3; 4/7-10; 6/1-4.

³⁸⁷ V. L. Lăpușeanu, I. T. Niculiță, M. A. Romanovskaia, *Pamiatniki rannego zelejnogo veka*, Chișinău, 1974, p. 64, fig. 17/1-3.

Cu toate că aparține, după cum am văzut, unui tip cu o arie largă de răspîndire și care a cunoscut o perioadă oarecum îndelungată de întrebuintare, vasul bitronconic în discuție se integrează aceluiași coordonate cronologice ca și restul materialului de la Satu Nou.

Castroanele lucrate cu mîna, de tipul celor amintite mai sus (inv. 32.001 și 6573, fig. 6/4 ; 4/3 ; 15/8), sînt foarte numeroase în a doua jumătate a mileniului I î.e.n. Le întîlnim la Cernavodă³⁸⁸, Bugeac³⁸⁹, Corbu de Sus³⁹⁰, Murighiol, Telița, Mahmudia³⁹¹, Dinogetia³⁹² etc., precum și în alte morminte de la Satu Nou³⁹³. Exemplarele amintite, deși aparțin aceluiași tip ceramiic, se diferențiază între ele de la caz la caz, din punct de vedere al profilului, dimensiunilor, ca și prin unele elemente complementare (apucători, butoni etc.). Castroanele sînt de asemenea aproape nelipsite din așezările și necropolele hallstattiene tîrzii sau ale Latène-ului timpuriu din regiunile învecinate. Forma amintită va fi perpetuată în diferite zone aproximativ pînă în secolul II î.e.n., cînd va fi înlocuită aproape complet de castroanele lucrate la roată.

Cana lucrată cu mîna (inv. 15539) aparține unui mai vechi prototip, întîlnit în Hallstatt-ul mijlociu sau tîrziu³⁹⁴ și care va continua ca o formă de bază în repertoriul ceramicii geto-dacice. Exemplarele oarecum asemănătoare, uneori mai zvelte, s-au descoperit la Murighiol³⁹⁵ și Telița³⁹⁶. Cănițe cu partea inferioară a corpului mult bombată, mai apropiate de vasul de la Satu Nou, sînt cunoscute tot la Telița³⁹⁷.

Atît cele două castroane, cît și cana fragmentară corespund din punct de vedere cronologic perioadei sugerate de celelalte descoperiri.

Vasul *lékane* (fig. 6/5 ; 15/9) aparține unei categorii ceramice reprodusă relativ frecvent în olăria autohtonă, atît cu mîna, cît și la roată. Corespunde tipului de *lékanai* tronconice, cu buza trasă în interior și torși sau butoni pe marginea exterioară („les lékanai sans marli“)³⁹⁸. Tipul amintit, caracteristic pentru ceramica histriană, a fost imitat destul de des și de olarii autohtoni. Asemenea exemplare s-au mai descoperit în Dobrogea chiar la Satu Nou³⁹⁹, precum și la Bugeac⁴⁰⁰, Gura Canliei⁴⁰¹, Murighiol, Enisala și Ostrov⁴⁰². Vasul în discuție se deosebește de unele dintre exemplarele citate mai ales prin absența canelurilor de pe buză. În stînga Dunării *lékanai* asemănătoare s-au descoperit la Zimnicea și Grădiștea

³⁸⁸ D. Berciu, *Materiale*, 4, p. 289, 292 ; fig. 12 dreapta și 13.

³⁸⁹ Pînă în prezent peste 25 exemplare de diferite mărimi, dintre care unele nedecorate, altele prevăzute pe corp cu proeminențe conice applatizate, apucători plate, torși sub formă de potcoavă etc.

³⁹⁰ M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 89 și fig. 2/6 ; 5/6, 7 ; 8/2.

³⁹¹ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 380 și fig. 3/4, 5, 11, 13-14, 19 ; Exp. Bujor, *Materiale*, 3, p. 250—253.

³⁹² Al. Barnea, *op. cit.*, p. 108 și fig. 2/12.

³⁹³ B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelăscu, *Materiale*, 8, p. 370 și fig. 1/1, 5, 6.

³⁹⁴ De exemplu la Ferigile (A. Vulpe, *Ferigile*, passim); Cepari, Tigveni (Eug. Popescu, A. Vulpe, *Dacia*, NS, 26, 1982, passim) etc.

³⁹⁵ Exp. Bujor, *Materiale*, 3, 1957, p. 248 și pl. 1/1 ; idem, *Materiale*, 7, p. 297 și fig. 1.

³⁹⁶ G. Simion, Gh. I. Cantacuzino, *Materiale*, 8, 1962, p. 380 și fig. 3/3, 12, 18.

³⁹⁷ *Ibidem*, fig. 3/15, 16.

³⁹⁸ P. Alexandrescu, *Dacia*, 21, 1977, p. 124—126.

³⁹⁹ B. Mitrea, C. Preda, N. Anghelăscu, *Materiale*, 7, p. 286 și fig. 3/5 ; P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 125, nr. 6, fig. 9/5, în mormintele nr. 17 și 23.

⁴⁰⁰ În mormîntul nr. 65, inv. 25015.

⁴⁰¹ M. Irimia, *Cercetări arheologice în așezarea hallstattiană de la Gura Canliei* (1980), Brașov, 26—28 martie, 1981, în *Materiale*, 14, 1981, sub tipar.

⁴⁰² P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 124—126, nr. 1—5 ; 9—14 ; 20.

Călărași, în Bulgaria la Vinița și Carkvica, iar pe litoralul Nistrului la Nikolaevka⁴⁰³. După cum s-a arătat⁴⁰⁴, la Istria cel mai vechi exemplar datează de la mijlocul secolului VI î.e.n., dar producția sa se intensifică după mijlocul secolului următor, pentru ca să descrească mult în secolul IV î.e.n. și apoi să dispară ca tip ceramic. În mediul autohton, exemplarele de la Bugeac, Gura Canliei și Satu Nou aparțin sfârșitului secolului V-începutului secolului IV î.e.n., în timp ce vasele de la Ostrov, Murighiol și Enisala aparțin în totalitate secolului IV î.e.n.⁴⁰⁵. Difuzarea largă a acestui tip de *lékane* atît în nordul cît și în sud-vestul Dobrogei, apoi în stînga Dunării, ca și în nord-estul Bulgariei, dovedește importanța modelului ceramic istrian inițial, răspîdit ca și alte categorii de obiecte (mai ales monede⁴⁰⁶) pe un spațiu larg.

Strachina evazată lucrată la roată (inv. 22931, fig. 6/7), aparține unui tip ceramic foarte răspîdit în Dobrogea și în regiunile învecinate. Străchinile asemănătoare tronconice, uneori puțin bombate, fără umăr, din al căror corp pornește direct buza oblică sau orizontală a vasului, reprezintă o variantă distinctă a acestui tip. Asemenea vase s-au descoperit la Bugeac⁴⁰⁷ și Enisala⁴⁰⁸. Dar exemplare înrudite, aparținînd altor variante (prevăzute cel mai adesea cu umăr, gît vertical sau concav) s-au descoperit la Nalbant⁴⁰⁹, Enisala⁴¹⁰, Murighiol⁴¹¹, Bugeac⁴¹², iar la Tariverde⁴¹³ și Sarinasuf⁴¹⁴ încă din secolul VI î.e.n. În Moldova, străchinile cu buza evazată lucrate la roată au apărut la Bîrsești — într-un mormînt din a doua jumătate a secolului VI—prima jumătate a secolului V î.e.n. și la Curteni⁴¹⁵, în mai multe variante. În Muntenia strachina evazată apare la Alexandria⁴¹⁶, Grădiștea Călărași⁴¹⁷, Zimnicea⁴¹⁸ etc. Asemenea vase sînt foarte numeroase în așezările și necropolele din Bulgaria⁴¹⁹. Străchinile de la Krăgulevo și Cerna⁴²⁰ sînt aproape identice exemplarelor de la Bugeac și Satu Nou, fapt ce-și are explicația în situarea descoperirilor amintite în zone relativ apropiate.

⁴⁰³ Ibidem, nr. 8 ; 15—19 ; 21.

⁴⁰⁴ Ibidem, p. 124.

⁴⁰⁵ Pentru datarea necropolelor de la Enisala și Murighiol pe baza ceramicii de import, vezi P. Alexandrescu, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 119—122 ; nr. 28—37 ; 47—54.

⁴⁰⁶ B. Mitrea, *St. Cl.*, 7, 1965, p. 165 ; N. Conovici, *SCIVA*, 30, 1979, 1, p. 87—89 ; M. Irimia, *Pontica*, 13, 1980, p. 74 și notele nr. 67—69 ; Th. Papasima, *Pontica*, 13, 1980, p. 299—302, nr. 1—2.

⁴⁰⁷ Mormintele nr. 41, inv. 13878 ; nr. 45, inv. 22580, reprezentînd exemplare clar tronconice ; mormintele nr. 33, inv. 11855 ; nr. 49, inv. 22592 ; nr. 60, inv. 22542 etc. cu corpul puțin bombat.

⁴⁰⁸ G. Simion, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 151 și fig. 6/13.

⁴⁰⁹ Idem, *Thracia*, 3, 1974, p. 294, fig. 3/c.

⁴¹⁰ Idem, *Thraco-dacica*, 1, 1976, p. 153, fig. 6/14.

⁴¹¹ Exp. Bujor, *Materiale*, 5, 1959, p. 375, pl. 1/4.

⁴¹² M. Irimia, *Pontica*, 1, 1968, p. 203, 204 și fig. 9 ; alte numeroase exemplare inedite în depozitele muzeului.

⁴¹³ D. Berciu și C. Preda, *Materiale*, 4, 1957, p. 80 și fig. 59 ; C. Preda, *Materiale*, 6, 1959, p. 258.

⁴¹⁴ P. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 120, 128—129, nr. 1, 2.

⁴¹⁵ S. Morintz, *Materiale*, 6, 1959, p. 232, fig. 1/1 ; C. Iconomu, *Cercetări istorice*, 9—10, 1978—1979, p. 204—205.

⁴¹⁶ C. Preda, *Dacia*, NS, 3, 1959, p. 181, 183, fig. 1/6 ; 2/9 ; idem, *Materiale*, 6, 1959, p. 256, fig. 5/2.

⁴¹⁷ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 129, nr. 8 și fig. 13/10.

⁴¹⁸ A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 48 și fig. 34/2.

⁴¹⁹ La Prof. Zlatarsky, Alifaky, Vinița, Drumevo etc.

⁴²⁰ L. Bobčeva, *op. cit.*, p. 119—127 și pl. 3/10 ; 6/8.

Aria celei mai mari difuziuni a străchinilor lucrate la roată cu buza evazată pare să fie reprezentată de Dobrogea și regiunea învecinată din nord-estul Bulgariei. Din punct de vedere cronologic s-a precizat că datarea acestui tip de vas, cu o răspândire atât de mare și o perioadă relativ îndelungată de întrebuintare, este asigurată mai ales de contextul arheologic în care el apare și nu atât de forma sau alte elemente ale variantelor sesizate. Deosebiri morfologice propuse pentru străchini au mai degrabă o valoare tipologică decît una cronologică, variantele acestui grup ceramic reprezentînd mai ales creații regionale decît dovezi ale unei succesiuni precise în timp ⁴²¹.

S-a presupus ⁴²² că străchinile cu buza evazată ar fi fost executate într-un oraș grecesc vest-pontic, eventual chiar la Istria, după modele hallstattiene, mai ales în vederea difuzării lor în mediul autohton. Dată fiind marea lor frecvență și răspîndire pe un spațiu întins, considerăm că acest tip putea fi lucrat chiar în centre meșteșugărești autohtone, după cum o dovedesc, de altfel, pasta și forma unora dintre ele. Exemplarele de la Bugeac, Satu Nou, Grădiștea Călărăși — pe de o parte, iar Krăgulevo, Cerna, Prof. Zlatarski, Alifaky, Drumevo pe de alta — par să fi fost confecționate în sectorul sud-sud-vestic al zonei dobrogene de difuzare a acestor străchini.

Pentru oala globulară fără torți (inv. 22935, fig. 5/2), nu am întîlnit încă exemplare asemănătoare. Ca formă se apropie de un vas descoperit la Murighiol, cu gîtul mai larg, dar care păstrează pe umăr urma de prindere a torții ⁴²³. Căni lucrate la roată, cu corpul foarte bombat, globular, dar prevăzute cu torți, datînd din secolele V—IV î.e.n., sînt cunoscute în Dobrogea ⁴²⁴. Întîlnim pentru aceeași perioadă și recipiente fără torți, dar ele reprezintă fie ulcioare cu gîtul înalt ⁴²⁵, fie vase bitronconice, relativ scunde, cu gîtul larg, cilindric ⁴²⁶.

Cana piriformă (inv. 2306, fig. 4/4) aparține de asemenea unui tip întîlnit destul de des, atît în Dobrogea ⁴²⁷, cit și în zonele învecinate ⁴²⁸. În general însă, exemplarele asemănătoare sînt mai mici și au corpul mai pronunțat bitronconic, ori mai zvelt. După aspectul său general, cu excepția gurii, vasul se înrudește și cu unele *oenochoi* descoperite în mediul autohton ⁴²⁹.

Din cele de mai sus se poate observa că materialul arheologic autohton lucrat cu mîna sau la roată prezentat aici confirmă datarea anterioară a cunoscutelor

⁴²¹ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 130.

⁴²² *Idem*

⁴²³ Exp. Bujor, *Materiale*, 7, p. 296—299 și fig. 2.

⁴²⁴ La Adamclisi (M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 27 și pl. 2/1 ; 13/5), Bugeac (în mormintele nr. 63, inv. 25006 și 69, inv. 25039).

⁴²⁵ Ca la Bugeac, m. 31/b, inv. 20385.

⁴²⁶ Adamclisi (cf. M. Irimia, *Pontica*, 6, 1973, p. 27 și pl. 2/4 ; 13/6).

⁴²⁷ La Bugeac mai multe exemplare inedite ; Ostrov, cf. A. Aricescu, *Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie*, I, 1964 (1971), p. 223—224 ; Enisala (G. Simion, *Peuce*, 2, 1971, fig. 18/c ; *idem*, *Thracodacica*, 1, 1976, p. 153 și fig. 6/10) ; Murighiol (Exp. Bujor, *Dacia*, NS, 2, 1958, fig. 5/4, 7).

⁴²⁸ În Moldova, la Curteni (C. Iconomu, *op. cit.*, p. 215, pl. 24/2-6 ; 26/1-6 ; 27/1) ; Slobozia (C. Buzdugan, *Carpica*, 1, 1968, p. 83, fig. 5/1) etc. În Muntenia, la Govora (Gh. I. Petre, *SCIV*, 22, 1971, 4, p. 565—566 și fig. 1/1) ; Zimnicea (A. D. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 48 și fig. 35/3-5) etc. În nord-estul Bulgariei la Ravna (M. Mirčev, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, passim ; B. Hänsel, *op. cit.*, pl. 9/12, 15) ; Prof. Zlatarsky (M. Mirčev, *Izvestiia-Varna*, 14, 1963, p. 6 și fig. 10) ; Braničevo (Tv. Dremiszova, *Izvestiia-Sofia*, 25, 1962, fig. 3/1, 3) ; Kaloianovo (M. Čičikova, *Izvestiia-Sofia*, 31, 1969, p. 22—23 și fig. 28), Drumezo (Tv. Dremiszova, *Arheologia*, 7, 1965, p. 55, fig. 3/1-3-3) etc.

⁴²⁹ P. Alexandrescu, *Dacia*, NS, 21, 1977, p. 126—127 și fig. 11/3-4.

descoperiri de la Satu Nou în ultimele decenii ale secolului V și în tot cursul secolului IV î.e.n.⁴³⁰. Pe de altă parte, fragmentul de amforă șampilată de tipul Heraclea Pontică, aparținând primei grupe cronologice, se datează la sfârșitul secolului V — și în primul sfert al secolului IV î.e.n.⁴³¹ și poate constitui, alături de *kantharos*-ul attic de la mijlocul secolului IV î.e.n.⁴³², un reper cronologic mai precis pentru întregul lot de descoperiri. Mai târzie este doar amfora rhodiană, care impune, totuși, prelungirea celei mai recente perioade a necropolei, în cazul în care provine cu certitudine din aria ei, pînă în primele decenii ale secolului III î.e.n., după cum de altfel s-a și sugerat⁴³³.

17. VALEA DACILOR (oraș Medgidia, jud. Constanța).

În marginea de sud a localității, săpîndu-se o groapă pentru instalarea unui stîlp al rețelei electrice, a fost descoperită în anul 1980 o amforă elenistică⁴³⁴. Vasul, neșampilat, este de tipul Heraclea Pontică. Are corpul tronconic și gura puțin asimetrică, cu buza îngroșată spre exterior și marginea rotunjită. Capătul inferior al piciorului e rupt din vechime (fig. 14/20). Pastă cărămizie cu mult nisip negru, grosier; suprafața vasului este corodată.

După formă, amfora pare să aparțină tipului IV, la I. B. Zeest⁴³⁵, datat în secolul III î.e.n.

18. ZEBIL (com. Sarichioi, jud. Tulcea).

În perimetrul satului, săpîndu-se o groapă pentru instalarea unui stîlp al rețelei telefonice, au fost descoperite în anul 1974 o amforă șampilată și un unguentiar de epocă romană timpurie. Nu am putut preciza⁴³⁶ dacă amfora provine dintr-un mormînt, ori dintr-un alt complex arheologic.

1. Amforă de tipul Heraclea Pontică, cu corpul conic, umerii rotunjiți, gîtul cilindric, lărgit spre bază și piciorul înalt, aproape cilindric, terminat într-o bază concavă (fig. 11/5). Pastă gălbuie-alburie, cu nisip negru în compoziție. În jurul gîtului, sub buză, se observă urmele unei dungi de vopsea roșie, aproape complet corodată.

Șampilă englică dreptunghiulară pe două rînduri fără chenar (fig. 7/15; 16/6). Inv. 20727.

ΣΟΤΗ
ΡΟΣ

Σωτήριος

⁴³⁰ B. Mîtreă, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, 7, p. 286; idem, *Materiale*, 8, p. 371.

⁴³¹ Datarea acestei grupe mai sus, la amfora de la Adîncata.

⁴³² P. Alexandrescu, *Thraco-dacia*, 1, 1976; p. 122, nr. 58.

⁴³³ B. Mîtreă, C. Preda, N. Angheliescu, *Materiale*, 3, p. 371.

⁴³⁴ A fost recuperată de colegul Răzvan Neicu.

⁴³⁵ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 100 și pl. 22/45.

⁴³⁶ Descoperitorii ne-au informat doar că nu conținea oase calcinate ori cenușă. N-au săpat în jur, astfel încît nu au sesizat existența vreunui mormînt de inhumație, dar această ipoteză nu poate fi exclusă cu totul. După pușele lor, ambele vase ar fi fost găsite împreună, în grădina locuitorului Țîntar, la capătul traseului telefonic și de radioficare. În același loc au apărut mai multe fragmente „ale unui vas asemănător“ cu amfora, dar care n-au fost recuperate. Dată fiind diferența cronologică dintre cele două piese recuperate, considerăm că unguentiarul ceramic aparținea unui alt complex arheologic.

Dimensiunile amforelor *)

Localitatea și numărul de ordine	Nr. inventar	H	H1	H2	H3	H4	H5	D	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	A	S	
																	L	l
1. Adîncata	24.018	64,5	25,5	30	19,3	20	5,5	27,5	10	8	9	12,5	4,5	5	4,3 2,6	55	3	1,4
2. Agîgea	13.539	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8,5	—	—	—	—
3. 23 August, 1	20.658	65	29,5	35,5	22,5	22	—	25,5	9,3 9,8	6,8 7,2	9,3	14	4,3	—	4,2 2,3	59	4,3	0,8
4. 23 August, 2	20.659	23,5	—	—	—	21,5	—	—	—	—	10	—	—	—	4,7 2,6	—	4	1,7
5. 23 August, 3	20.660	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4,3	2,5
6. 23 August, 4	20.661	65	24	41	16	18	4,5	31	10	8	10,3	13,5	3,7	3,7	4 2,4	55	57,5	2
7. Băltăgești	21.514	73	27	46	22	22	13	23,5	10,8	7,5	9	16	4,5	6,5	4,5 2,3	60	2,2	1,7
8. Cernavodă, 1	6.263	67	29	38	23,5	24	5,5	22	9,5	7,2	9	—	4	5,3	4,1 2,7	57,3	—	—
9. Cernavodă, 2	12.206	62	29	23	21,5	—	—	22	—	—	8,5	—	—	4,5	4,3 2	—	—	—
10. Constanța-Sud, 1	21.330	55,5	24,2	31,3	21	29	5	21	8,8 9,3	6,8 7,8	8,7 7,8	12	4	4,4	3,5 2,1	47,5	—	—
11. Constanța-Sud, 2	21.338	58	22,6	35,4	16,5	15,5	5	23	8,6	6,7	7,7	11,5	3,3	4,7	3,1 1,8	52,5	1,8 6,5	1,2 1
12. Cumpăna	24.024	62	25	37	21,5	22	11	21,5	10,2 9	8 7	8,5	14	4,5	5,4	4 2,4	51	—	—

Localitatea și numărul de ordine	Nr. inventar	H	H1	H2	H3	H4	H5	D	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	A	S	
																	L	I
13. Dunărea	21.001	67	30	37	28	27	5	19	9,7 9	7,7 7	9,2 8,6	13	4	5	3,1 2,3	58	—	—
14. Făurei	20.627	37	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	5 2,4	—	—	—
15. Ion Corvin, 1	20,717	74,5	20	54,5	—	—	8	33	—	—	—	13,5	6,5	3,8	4 3,7	—	—	—
16. Ion Corvin, 2	20.716	74	18,5	55,5	—	—	5,5	35	—	—	—	13,5	4,8	7	4,8 2,8	—	—	—
17. Ion Corvin, 3	20.697	52	23,5	28,5	21	19,5	..	24	9,3	6,8	7,5	13	4,8	—	4,2 2	50,6	—	—
18. Ion Corvin, 4	20.698	27	—	—	—	—	—	—	9,3	7,7	8,5	16	—	—	4,1 3,1	—	—	—
19. Ion Corvin, 5	20.699	15,3	—	—	—	—	—	—	10,2 9	8,7 7,3	9,5 8,3	—	—	—	4 2,4	—	—	—
20. Medgidia, 6	21.373	33	17	16	15	11	—	20,5	9	6,9	8,7	12,5	—	—	3,4 2,2	—	2	1,8
21. Medgidia, 7	21.373	18	—	—	17	15,5	—	—	9,2 8,5	7,2 6,5	8,7 8	14,5	—	—	3,2 2,2	—	—	—
22. Mihai Viteazu, 2	21.304	73	26	47	—	22,8	11	38	—	—	—	16	5,2	8,2	4,8 2,3	—	—	—
23. Mihai Viteazu, 3	21.306	32	—	—	—	23,5	—	—	12	8	9,2	—	—	—	5,2 2,8	—	—	—
24. Mihai Viteazu, 4	21.307	29	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5 3,1	—	—	—
25. Mihai Viteazu, 5	21305/a	39	—	—	—	—	12,5	—	—	—	—	—	4,8	8	—	—	—	—

Localitatea și nr. de ordine	Nr. inventar	H	H1	H2	H3	H4	H5	D	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	A	S	
																	L	l
26. Mihai Viteazu, 6	21.305b	23,5	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	5,5	8,8	—	—	—	—
27. Mihai Viteazu, 7	21.305c	24	—	—	—	—	10,5	—	—	—	—	—	5,5	9	—	—	—	—
28. Mihai Viteazu, 8	21.308a	22	—	—	—	—	—	—	—	8,3	10,3	—	—	—	5,2 2,3	—	—	—
29. Mihai Viteazu, 9	21.039b	23,5	—	—	—	—	—	—	—	—	9,8	11,5	—	—	—	—	—	—
30. Satu Nou, 17	14.430	52	27,3	24,7	25	22,3	—	23	9	6,6 6,3	7,8 7,5	17	—	—	3,6 2,8	—	—	—
31. Satu Nou, 18	14.434	23	—	—	—	21	—	—	10,2	7,6	9	—	—	—	3,6 2,6	—	—	—
32. Satu Nou, 20	14.433a	—	—	—	—	—	—	—	13	10,1	11,8	—	—	—	4 2,6	—	—	—
33. Valea Dacilor	24.017	63	27	36	23,7	24	—	25	9 10	6,7 7,5	8 9	13,5	—	—	4,3 2,2	58	—	—
34. Zebil	20 727	68	28,5	39,5	24	23,5	7	26	9,6	7,3	9	14	4,2	5,3	4,7 3,2	58,7	4,1	2,1

*) H = înălțimea ; H1 = înălțimea părții superioare până la diametrul maxim ; H2 = înălțimea părții inferioare cu piciorul ; H3 = înălțimea gîtului ; H4 = înălțimea torților ; H5 = înălțimea piciorului ; D = diametrul maxim ; D1 = diametrul gurii împreună cu buza ; D2 = diametrul interior al gurii ; D3 = diametrul gîtului imediat sub buză ; D4 = dia-

metrul gîtului la trecerea de la umăr la gît ; D5 = diametrul minim al piciorului la partea lui superioară ; D6 = diametrul maxim al piciorului la partea inferioară ; D7 = diametrul torților ; A = adîncimea în interior pînă la nivelul buzei ; S = ștampila ; L = lungimea ; l = lățimea. Dimensiunile sînt date în centimetri,

TABEL I — THASOS

Nr. crt.	Localitatea	Grupa	Ștampila			Datare	Inv.	Observații
			Dimensiuni	Legenda	Simbol			
1	Băltăgești	Iu. G. Vinogradov, gr. 4.	2,2 × 1,7	Θασίων [A]θη[νιππος]?	Pasăre	350—330 î.e.n.	21514	Legenda pe trei laturi
2	Cumpăna	Iu. G. Vinogradov, gr. 5 b timpurie, parțial și în 5 b tirzie.	3,2 × 2,2	Θασίων Σάτυρος	Thyrsees cu panglică și monogramă.	320—sf.sec.III î.e.n. (Vinogradov); 300—250 î.e.n. (M. Debidour).	20656	Σ lunar. Legenda pe două rînduri, încadrînd simbolul.

TABEL II — HERACLEA

1	Adîncata	Brashinsky, gr. I	3 × 1,4	Ἀριστο [κ]ράτης		circa 400—370 î.e.n.	24018	Fără chenar
2	23 August	Brashinsky, gr. I		Γέροντος		circa 400—370 î.e.n.	20685	Fără chenar
3	23 August	Brashinsky, gr. I	4 × 1,7	Ἀριστο κράτ[εο]ς		circa 400—370 î.e.n.	20695	Fără chenar
4	23 August	Brashinsky, gr. II	1,3 × 2,5	Μίκκος Λύσιος	Vas (crater)	370—330 î.e.n. sau 375—350 î.e.n.	20660	Legenda pe două rînduri, încadrînd simbolul.
5	Cernavodă	Brashinsky, gr. III sau IV		ccrodată		330—250 î.e.n.	C253	Legenda pe două rînduri
6	Ion Corvin			ilizibilă			20693	Aplicata defectus
7	Medgidia	Brashinsky, gr. V	2 × 1,8	ΙΦ		mijlocul sec. III î.e.n.	21373	

Nr. crt.	Localitatea	Grupa	Ștampila			Datare	Inventar	Observații
			Dimensiuni	Legenda	Simbol			
8	Satu Nou	Brashinsky, gr. I	3,2 × 2	Φίλο τίμου		circa 400—370 i.e.n.	14450	Chenar parțial
9	Zebil	Brashinsky, gr. I		Σωτή ρος		circa 400—370 i.e.n.	20627	Fără chenar

TABEL III — SINOPE

1	23 August	Grakov, gr. VI	7,5 × 2	[ῥαστυνόμου] Ἡρακλείδου τοῦ Ἐκκταί(ου)	Personaj masculin în picioare.	120—70 i.e.n. (Grakov) 150—100 i.e.n. (Brashinsky, <i>Sinope</i>)	20661	ultimul rând complet ilizibil.
---	-----------	----------------	---------	--	--------------------------------	--	-------	--------------------------------

TABEL IV — RHODOS

1	Satu Nou	Şelov, Pausanias I	2,2—1,4	Πυρσωνία		Sfârşitul sec. IV—începutul începutul sec. III i.e.n.	14433	
---	----------	--------------------	---------	----------	--	---	-------	--

TABEL V — CHERSONES

1	Constanța-Sud	Katz, tipul I (după ștampilă) Borisova, tipul I B (după forma amforei).	1) 1,8 × 1,2 2) 6,5 × 1	ΣΤΕ Αίσχίν[α] ῥαστυνόμου		Ultimul sfert al secolului IV—primul sfert al III i.e.n.	21338	1) T în ligatură cu E
---	---------------	---	----------------------------	--------------------------------	--	--	-------	-----------------------

Pridik, p. 119, nr. 5, cu magistrat ; p. 126, nr. 162, pe două rânduri, retrograd, răsturnat ; Grakov, *Englificeskie kleima*, prod, p. 191 ; B. A. Vasilenko, NE, 11, 1974, p. 8. După formă, amfora se apropie de exemplarele considerate de Grakov ca produse într-un centru necunoscut, de influență heracleeană⁴³⁷. După ștampilă aparține primei grupe cronologice⁴³⁸.

— Unguentar cu corpul piriform, gîtul cilindric și buza îngroșată în exterior. Fundul mic, puțin concav (fig. 14/19). Pastă roșie, fină, densă. Dimensiuni : H = 10,5 cm ; D = 4,7 cm. Inv. 20728.

Unguentariile de tipul amintit sînt datate la sfîrșitul secolului I î.e.n.-inceputul secolului I e.n.⁴³⁹. La Tomis ele apar ca ofrande în mormintele datate în primele trei sferturi ale secolului I e.n.⁴⁴⁰.

LISTA PRESCURTĂRILOR FOLOSITE MAI DES

- Bon = A. M. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*, în *Études thasiennes*, IV, Paris, 1957.
- Brashinsky = I. B. Brashinsky, *Keramiceskie klejma Geraklei Pontiiskoi*, NE, 5, 1965, p. 10—27.
- Brashinsky, *The Progres...* = I. B. Brashinsky, *The Progress of Greek Ceramic Epigraphy in the USSR*, EIRENE, XI, Studia graeca et latina, Praha, 1973, p. 111—144.
- Brashinsky, *Sinope* = I. B. Brashinsky, *Ekonomiceskie svjazu Sinopi v IV—II vv. do n.e.*, Antični gorod, Moskva, 1963, p. 132—145.
- Canarache = V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957.
- Grakov = B. N. Grakov, *Drevne-greceskie keramiceskie klejma s imenami astinomorov*, Moskva, 1928.
- Grakov, *Englificeskie kleima...* = B. N. Grakov, *Englificeskie kleima na gorlah nekotarih ellinisticskih ostrodonnih amfor*, 1, Moscova, 1926, extras.
- Grace, *Agora* = V. Grace, *Stamped Amphora Handles Found in 1931—1932*, Hesperia III, 1934, N3.
- V. Grace, *Koroni* = V. Grace, *Notes on the Amphores from the Koroni Peninsula*, Hesperia, XXXII, 1963.
- V. Grace, *Pnyx* = V. Grace, *Pnyx. Stamped Wine Jar Fragments*, Hesperia, Suppl., X, 1956.
- Gramatopol-Poenaru, *Callatis* = M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amphora Stamps from Callatis an South-Dobroudja*, Dacia, NS, 13, 1969, p. 127—282.
- Gramatopol-Poenaru, *Tomis* = M. Gramatopol, Gh. Poenaru-Bordea, *Amfore ștampilate din Tomis*, SCIV, 19, 1968, 1, p. 41—61.
- Irimia, *Probleme de cercetare...* = M. Irimia, *Probleme de cercetare, conservare și valorificare a monumentelor arheologice de pe traseul canalului Dunăre-Mareea Neagră*, manuscris.
- Lazarov, *Antičini amfori* = M. Lazarov, *Antičini amfori (VI—I v.pr.n.e.) ot Bălgarskoto Černomorie*, Izvestiia-Varna, 9(24), 1973, p. 3—52.

⁴³⁷ I. B. Zeest, *op. cit.*, p. 101 și pl. 23/47 b.

⁴³⁸ Vezi datarea grupei mai sus, la exemplarul de la Adîncata.

⁴³⁹ H. A. Robinson, *Pottery of the Roman Period. The Athenian Agora*, V, Princeton, 1959, pl. 2, F. 50 ; G. R. Edwards, *The hellenistic Pottery from the Schipwreck of Antikythera*, Philadelphia, 1965, p. 22, fig. 12—13.

⁴⁴⁰ M. Bucovăla, *Necropole elenistice la Tomis*, passim ; idem, *Pontice*, 2, 1969, p. 314—317 și fig. 27/b ; 28/c ; 29 — stînga ; 31.

- Lazarov, Rhodos = M. Lazarov, *Tărgovskite vrăzki na Rhodos sās zapadnopontiiskite gradove prez elinisticeskata epohā*, *Izvestiia-Varna*, 13 (28), 1977, p. 1—46.
- Lazarov, Amfornite peciati = M. Lazarov, *Amfornite peciati ot Odessos*, *Izvestiia-Varna*, 10 (25), 1974, p. 19—56.
- Lazarov, *Nepublikovani anticini amfori* = M. Lazarov, *Nepublicovani anticini amfori i amforni peciati ot bălgarskoto Ćernomorie*, *Izvestiia-Varna*, 11 (26), 1975, p. 128—136.
- Lazarov, Thasos = M. Lazarov, *Le commerce de Thasos avec la cōte thrace du Pont ā l'ēpoque prēromaine*, *Actes du IIe Congrès International de Thracologie*, București, (1976), II, 1980, p. 171—187.
- Lazarov, Heraclea = M. Lazarov, *Razprostranienieto herakleiskite amfori i peciati v Trakiia*, *Izvestiia-Varna*, 16 (31), 1980, p. 5—19.
- Șelov, Tanais = D. B. Șelov, *Keramiceskie kleima iz Tanaisa III—I vekov do n.e.*, Moskva, 1975.
- Zeest = I. B. Zeest, *Keramiceskaia tara Bospora*, Moskva, MIA, 83, 1960.

NEUE DATEN, DIE NEKROPOLEN DER DOBRUDSCHA IN DER ZWEITEN EISENEPOCHE BETREFFEND

Zusammenfassung

Zu Beginn der Arbeit stellt der Verfasser fest, dass, im Vergleich zu den Siedlungen, die abgelegenen Nekropolen und Grāber der Dobrudscha im allgemeinen eingehender erforscht wurden. Trotzdem sind die erzielten Ergebnisse ungleichmāssig. Fūr die Ergānzung der Informationen ist unter anderen auch die Verōffentlichung der aus den Grābern stammenden, noch unbekanntem archāologischen Materialien notwendig.

Eine grosse Anzahl von Frunden (19) sind an der Meereskūste, besonders in den griechischen Kolonien bekannt. Die Funde sind gruppiert und in Abhāngigkeit von den Zentren, um die sie sich befinden, dargestellt. Obwohl man fūr die verschiedenen Grabkomplexe nicht immer behaupten kann, in wie weit sie griechisch, getisch oder skythisch beeinflusst sind, beweisen die Nekropolen, wie auch die Siedlungen, das Vorhandensein einer heterogenen Bevōlkerung der *mixhellenes* in der Nāhe von Histria, Tomis und Callatis, durch die sich Verhāltnisse zu den sich von der Stadt weiter befindenden Geten entwickelt haben.

Die Grāber von Topraisar, Mihai Viteazu und Jurilovca, mit einem reicheren archāologischen Inhalt, haben einen „fūrstlichen“ Charakter. Von besonderer Bedeutung ist das in der Nāhe von Mangalia aufgefundene Hūgelgrab mit der Totenkammer und Gewōlbe auā Stein das sich anderer drei schon seit lāngerer Zeit in dieser Zone bekannten āhnlichen Konstruktionen einreihen lāsst. Diese kōnnten mancher skythischen „*basilei*“ angehōren. Das neu aufgefundene Grab stammt aus den Jh. 3—2 v.u.Z.

Eine zweite Fundzone umfasst das Zentrum der Dobrudscha, in dem bis heute in 12 Ortschaften Grāber aufgefunden wurden. In keinem dieser angegebene Punkte wurden systematische Forschungen unternommen. Hinsichtlich des Ritus sind sowohl Kōrperbestattungen als auch Brandbestattungen anzutreffen.

Die grōsste Anzahl der abgelegenen getischen Nekropolen und Grāber meldet sich am Ufer der Donau (in 28 Ortschaften, in manchen davon in je zwei oder sogar je drei verschiedenen Punkten). Von den im Sūdwesten der Dobrudscha gelegenen Nekropolen ist der Friedhof II von Bugeac zu erwāhnen, in dem bis heute 115 Grāber erforscht wurden. Der Verfasser schildert die wichtigsten Merkmale der 6 in Bugeac erfassten Riten, wie auch einige Daten, die Chronologie der Nekropole

betreffend. Bemerkenswert wird ebenfalls, dass die graue, am Töpferrad verfertigte Keramik 42,45% des gesamten Keramikinhalts darstellt.

Eine andere zahlreiche Bestattungsfundgruppe konzentriert sich im Westen des Zentralgebiets der Dobrudscha, in der Nähe der Ortschaft Cernavodă, am Ende des Handelsweges, der das Carasu Tal durchquerend die Verbindung zwischen Tomis und Axiopolis machte. Eine kleine Anzahl von Keramikgefäßen, von denen wir wenige Informationen besitzen, wurden im nordwestlichen Teil der Dobrudscha aufgefunden. Mehrere Funde stammen aus dem Norden, aus der Nähe der Donau. Die Grabfunde aus dem Norden der Dobrudscha, aus der Nähe des gutbekannten „Fürstengrabes“ von Agighiol, samt den umherliegenden Siedlungen könnte das Verbreitungsgebiet einer tribalen lokalen Gemeinschaft unter der Führung eines „Basileus“ angeben. Dieselbe Hypothese könnte auch für die Nekropole aus dem Südwesten der Dobrudscha, für die zahlreichen Funde von Călăraşi-Ialomiţa und für den an Bulgarien grenzenden nordöstlichen Sektor gültig sein.

Die Einteilung der Grabfunde (flache- oder Hügelgräber) und der sich um Gräber mit mehr oder weniger „fürstlichem“ Charakter befindlichen Siedlungen erlauben die Identifizierung mancher Zonen, die sich gewissermassen unter der Führung der aus literarischen, epigraphischen und numismatischen Quellen bekannten „Basilei“ einheitlich entwickelt haben.

Hinsichtlich der Bestattungsriten stellt der Verfasser das Vorhandensein folgender Typen in der Dobrudscha fest :

- Flache Gräber in einfachen Urnen — die häufigsten ;
- Steinkistengräber ;
- Flache Gräber in „Steinhülle“ — ziemlich zahlreich in Bugeac und seltener in anderen Ortschaften.

— Von mehrerer an einer bestimmten Entfernung gelegten Steinen „markierte“ und nichtgeschützte Gräber.

Hier gibt es zwei Varianten : „Markierung“ mit einem oder einige Steine und „Markierung“ mit einem massiven Steinhaufen. Beide Varianten sind in Bugeac häufig und seltener in anderen Nekropolen anzutreffen.

— Gräber ohne Urne, in einen Graben eingeführte Überreste — ebenfalls seltener aufzufinden.

— Flache Gräber mit der Einäscherung an Ort und Stelle — als griechisches Ritus betrachtet, nur in zwei Nekropolen aufgefunden.

— Flache Inhumationsgräber — sind in den getischen Nekropolen immer vorhanden und sind seltener als die Einäscherungsgräber anzutreffen.

— Inhumationshügelgrab — seltener aufgefunden. Zu diesen sind auch die in 2 Mai bei Mangalia aufgefundenen Hügelgräber mit Totenkammer und Gewölbe aus Stein zu erwähnen.

— Hügelgräber mit der Einäscherung an Ort und Stelle — nur einige Fälle zu erwähnen.

— Zenotaph — „Gräber“, nur in Bugeac (flache Gräber) und Grindul Carorman (Hügelgräber) freigelegt.

Abschliessend bringt der Verfasser eine Reihe von noch unbekanntem Funden, die der behandelten historischen Periode angehören, dar.